

దేవాలయమునకు

శ్రీ మతి

బుద్ధదేవుని స్మృతిచిహ్నముగరచించె
చలువజాకోవలను బింబిసారవృతతి;
రాజపత్ని సుతాదివర్గంబులెల్ల
సలుపుదురు సంభవేశఁబూజలనిచాలి.

* * *

తానురాజయి యావృపాక్మజాదు తొంటి
తండ్రిమితమును తుడిచెర క్తంబుతోడ;
తమ్మతగ్రంథచయము దగ్గ మొనర్చె.

* * *

అదిశరత్కాల మపుడెది నాంతమయ్యె;
సమయమాయెను సంజపూజలనుసల్పు;
శుద్ధజలములన్నాతయై బుద్ధదేవు
భక్తురాలు, శ్రీమతి, రాజపత్ని సకయ,
విరులదివ్వలపైడి పల్లెరమునందుఁ
గొంచురాణిమోమును చిలకించెనట్టె.

“పధ్యులలబుద్ధు వర్షించువార లనెడు
విధునిశాసనమెఱుంగవే పిచ్చిపిల్ల!”
అనుడు, రాణికిఁ మొక్కి యయ్యెతివడిగ
వెడలియటనుండి, యలక్రొత్తపెండ్లికూతు,
‘సమిత’యనురాకుమారునర్థాంగిదరిసె.
ఆమె, యద్దముంగని యలకాళిదువ్వ
ఫాలమునదిద్దుచుండె సౌభాగ్యశ్రేణు;
శ్రీమతిని, బల్లెరముఁగాంచి, యామెకసరె,
“ఏవిపత్తునుగూర్చ నున్నావొనాకు,
పామ్మతక్షణమిటనుండి పామ్మనీవు”.
ప్రణయకథపఠించుచు రాజితనయ, ‘శుక్ల’
తస్మయతగూర్చుచుండె వాతాయనమున;
తలుకుతోనిచ్చె శ్రీమతిద్వారముకడ;
తనచదువుపాఠమున్ మానియనియె శుక్ల
“సాసానీ! మిత్తికోరమ్మ జాడఁజొరకు”.
ఇటులెశ్రీమతి యింటింటి కేగితుదకు

శౌంకి బాలశృష్ట మూర్తి గారు

పలికెనుచ్చెస్వరంబున వదనమెత్తి—
“రాజసౌధాంతరస్థితరమణులార!
బుద్ధదేవాలయమ్మున పూజనేయ
సమయమాయెను లెండిక జాగువలదు.”

ఆమెముఖమున నే కొందఱుతివలు తమ
తల్పులన్ మూసికొనిరి; కొందఱుదోడంగి
యామెఁబడఁదిట్టఁజొచ్చి రయ్యవసరమున

* * *

రాజభవనాగ్రతలగోపురమ్మునుండి
పగటితుదికాంతియున్ మాటుపడియెనెచటా;
కాఱుచీకట్లు వీధులన్ గ్రమ్ముకొనియె;
జనులసందడియడఁగి నిశ్శబ్దమాయె;
యామిసిపూజలకు వేళయాయెనంచుఁ
దలిపెజేగంట శివునిదేవళమునుండి.

* * *

మిణుకునీ నెడి నక్షత్రగణముదక్క
తచ్చరద్రాత్రి గాఢాంధతమనవృతము;
కొంతదవ్వున బుద్ధుకోవలచెలుంగు
దీపికలుచెట్లగుములఁ దేటపడఁగ
గాంచినపపాలకులు వింతగదురవడిగ
వాడికత్తులుదీసి దేవళముదూటి
శ్రీమతింజూచి యిటుమాంకరించినారు:
“మృత్యుభయమింతలేని నీవెవ్వరితవు?
మూర్ఖురాల!” యన నిటులమ్ముచిత పలికె—
“శ్రీమతిని; బుద్ధదేవుని భృత్యురాల!”
ఉత్తరక్షణమందె యయ్యెవిదహృదయ
రక్తమాళిలావేది నెఱ్ఱగనొనర్చె;
ఆచరాంతపువేళ బుద్ధాలయంపు
చరణసాన్నిధ్యమందు నక్షత్రకాంతి
నైక్యమొందెనా తుదిదీపికాళికాంతి.

వ్యభిచారగృహనిర్మూలనచట్టము

వ్యభిచారగృహనిర్మూలనచట్టము చెన్న పురిరాష్ట్ర శాసనసంపుటమునకెక్కి సంవత్సరముదాటినది. అయినను దాని సమలులోపెట్టుటకు ప్రభుత్వమువారు ఎట్టి ప్రయత్నములను చేయకున్నారు. వ్యభిచారగృహములమూలమున దేశమునకొనగూడుచున్న నష్టములు కొలదియిడరానివి. వానిమూలమున పుష్పములవంటి యువతుల జీవితములెన్నియో బుగ్గియగుచున్నవి; రత్నములవంటి యువకులజీవితములెన్నియో పచ్చముపాడగుచున్నవి; సంఘమున అవినీతి అల్లుకొనితీగెలుసాగుచున్నది; దుష్టరోగములు ప్రబలుచున్నవి.

కావుననే దేశహితమునాశించు మహనీయులు విశేషప్రయత్నముగావించి అట్టి గృహములను పెళ్లగించివేయుటకు చట్టమును గొనివచ్చిరి. ఈచట్టమును గొనివచ్చుటలో ప్రముఖురాలగు శ్రీమతి ముత్తులక్ష్మీరెడ్డిగారిప్పుడు శాసనసభలోలేరు. శాసనము అమలులోపెట్టు ప్రయత్నములుగానరావు. ఇదిచూచి మద్రాసుసందలి భారతస్త్రీసంఘమువారు సహింపజాలక ఈచట్టమును అమలులోపెట్టు విషయమై ప్రభుత్వమువారితో సంప్రదించుటకు ఒకసంఘము నేర్పజచిరి. శ్రీమతి ముత్తులక్ష్మీరెడ్డిగారు ఈసంఘమునకు అధ్యక్షురాలు. గతమాసమున ఈసంఘమువారు హోంమెంబరును సందర్శించి వ్యభిచారగృహనిర్మూలనచట్ట విషయమున సంప్రదించిరి. ఈచట్టమును వెంటనే అమలులోపెట్టుటకు హోంమెంబరుకొన్ని అభ్యంతరములనుసూచించెను. సూచింపబడినఅభ్యంతరములివి: వ్యభిచారగృహములనుండి సంరక్షింపబడిన యువతులు నివసించుటకు తగినతావులేకుండుట. ప్రస్తుతచట్టమును రాజధానికంతకును వర్తింపజేయుట కష్టమగుట. ఈఅభ్యంతరములు రెండును నిలువజాలనివి.

వ్యభిచారగృహములనుండి సంరక్షింపబడిన యువతులు నివసించుటకు తగినతావు లేదనుట వ్యర్థవాదమని సంఘమువారు సూచించిరి. మద్రాసు శిశుసహాయకసంఘమువారు

ఇప్పుడు వ్యభిచారగృహములనుండి సంరక్షింపబడిన వారిలో పదునాఱుసంవత్సరములకు లోబడిన బాలికలకు ఆశ్రయమిచ్చుచున్నారు. ఆశ్రయమిచ్చుటయేగాదు వారు స్వతంత్రముగ జీవించుటకు అనువైనవృత్తివిద్యయందు వారికి తరబీయతు నిచ్చుచున్నారు. సదరు శిశుసహాయకసంఘమువారే అవసరమున్నచో పదునాటిండ్లకు పైబడిన పడతులనుగూడ లోగొనుటకు పూనుకొనవచ్చును. మదరాసు విజలెస్సు సంఘమువారు ఇట్టియుపతులకొరకు ప్రత్యేకము శరణాలయము స్థాపించుటకు భగీరథప్రయత్నములుచేయుచున్నారు. ఈవిషయమున వారికి భారతస్త్రీసంఘమువారును బాసటయగుచున్నారు. పైగా సాత్వేషనుఆర్యీవారి శరణాలయముగలదు. వర్ణముతోడను, వయసుతోడను నిమిత్తములేకనే అందు పడతులు సంరక్షింపబడుచున్నారు. కాగా వ్యభిచారగృహములనుండి సంరక్షింపబడిన యువతులు నివసించుటకు తగినతావు, శరణాలయములేదనుట సాహసమేయగును. రంగూను, కలకత్తా, బొంబాయి, కొలంబానగరములయందు ఇట్టిచట్టము అమలులో నుండుటయేగాక అచ్చటి శరణాలయములు ఆయాప్రభుత్వముల ప్రత్యేకధనసాహాయ్యమును పొందుచున్నవి. శరణాలయస్థాపనమునకు ధనసహాయముచేయ నొల్లకుండుటకుతోడు మద్రాసుప్రభుత్వమువారు అట్టిశరణాలయములకు అవసరమేలేకుండునట్లు చట్టమును అమలులోపెట్టకనేయున్నారు.

చట్టమును అమలులోపెట్టుటకుగల రెండవఅభ్యంతరము ప్రస్తుతచట్టమును రాజధాని కంతకును వర్తింపజేయుటకష్టమని. తొలుతచట్టము ఒకమద్రాసునకు వర్తింపించునట్లే ఉద్దేశింపబడినది కాని శాసనసభవారు కూలంకషముగ విమర్శించి చట్టమును ఒక్కమద్రాసునకే వర్తింపింపజేయుటలో విశేషలాభముకలుగదనియు, మద్రాసులోనిర్యూలింపబడిన వ్యభిచార గృహములు రాజధానియందలి ఇతరపట్టణములకు వలసబోవుననియు, కావున చట్టమును రాజధానికంతకును వర్తింపింపజేయవలయుననియు తీర్మానించిరి. తిరిగి ఇప్పుడు చట్టము ఒక మద్రాసునకే వర్తించునటుల మార్పుజేయ ఆలోచించుచుంటిమని హామీమొందరు వచియించెను. కంచముమార్చి మట్టెలు, మట్టెలుమార్చి కంచము అన్నట్లు చట్టమును తికమకలు చేయుటయేగాని అమలులోపెట్టు ఆలోచనలేదని ఇందుమూలమున స్పష్టమగుచున్నది. ప్రజాహితమును కాంక్షించుచో ప్రభుత్వమువారు కొంచముకష్టమైననుచట్టమును రాజధాని కంతకునువర్తింపింపజేయుట లాభప్రదము. కాని ఒక్కమద్రాసునకే చట్టమును వర్తింపింపజేయుచో వ్యభిచారగృహములు స్థానభ్రష్టతనొందునుగాని నమసిపోవు. అవిచల్లగ కూము ప్రాతస్విగ్నకూలమునుండి ఇతరప్రదేశములకు ప్రవహించును. ఇది కోరదగినదియో?

ఏవియోసాకులుకల్పించి ప్రభుత్వమువారు వ్యభిచారగృహనిర్మూలనచట్టమును ఆచరణకు గొనిరాకుండుట వారికి ప్రతిష్టగాదు. ఇప్పటికే సహింపరానికాలహరణము జరిగినది. ఇకనైనను ప్రభుత్వమువారు ప్రజాహితమునొంది శీఘ్రముగచట్టమును ఆచరణలోనికి గొనిరావలయునని కోరుచున్నాము.

ప రాసు ప తి వ్ర త లు

శ్రీ మ తి రా జేశ్వ రి గా రు

పడఁతికి పాతివ్రత్య మొకసహజధర్మము. దానికి దేశ కాలవై పరీత్యములతో పనిలేదు. ప్రాణనాయకునిముందట నొదిగియుంటకు పావురమామె—ఆత్మార్పణమున కనాసక్త యోగిని—భర్తృసాహచర్యమున పగపట్టినపాము—విభారక్షణమున వేలయెరుగనియాడుసింగము. తల్లియై, భార్యయై, సోదరియై, యామెతెగువచేయని సాహసకృత్యమరిది.

* * * * *

ప్రపంచచరిత్రమున, పరగోళములకెగబ్రాకునంతటి స్వాతంత్ర్యసంచలనము, ఫ్రెంచివారిదేశమున పదునేడవ శతాబ్దిచివర కలిగినది. ఆగర్భశ్రీమంతుల సాముదాయిక జాతికమునకు మారకదశచేకూరినది. పెనుగాలికి పండ్లవలె బుజములనుండితెగి శిరసులురాలినవి. సంహరణవేశమదో స్మృతులగు సామాన్యప్రజలకు వినోదముగా శాలాసిఘారా విచ్చిన్నములగు మానవోత్తమాంగములు తల్పలలోనిడిన తాటిపండ్లయినవి.

* * * * *

స్వాతంత్ర్యము (Liberty), సర్వసమత్వము (Equality), విశ్వభ్రాతృత్వము (Fraternity) అను ముమ్మొనవాలు చేత బట్టి, ప్రళయభీకరుడగు కపాలభిక్షువే పరాసుప్రజాసందోహము (Republic) నావేశించెను.

* * * * *

రాజశబ్దముచ్చరించినవాడు మరునాటి సూర్యోదయము చూచుట కనర్హుడు! రాజభక్తి సద్యోమృతిప్రదముగు సశ నిపాతిము!

* * * * *

ఆభీషణకాలగర్జనాఘోషమున నిటెపోడసూపి కాటుక మింటఁగలసిపోయిన విద్యుల్లతలెన్నోకలవు.

* * * * *

లే ఘర్జన సతి

భర్తను ప్రజాద్రోహియని చెరలోనుంచిరి. ఆమెయెట్లో కష్టించి యతఃపన్నగదిలోనికి ప్రవేశముగనెను. రెప్పవసు సంతలో యొకరిదుస్తులొకరు ధరించిరి. భర్తపైకిదాటి వచ్చెను. మరునాడు ఉరికంబమునొద్ద ప్రజానుశాసకుడామె నిజవ్యక్తిత్వముగ్రహించెను.

“ఓసీ, ద్రోహీ, దారుణము! ఏమొనర్చితివి?”

“నావిధిమాత్రము. నీవిధినీహానర్పము.”

మరునిముసము చిర్నగవుమోముగల యామోరసు సత్త త్రమువలె నేలకు తెగిపడెను.

* * * *

మార్వల్ డిమాచీ భార్య

మార్వల్ డిమాచీ ప్రజాకింకరులచేబద్ధుడై శిక్షాస్థానము సకు తేబడెను. అతనిభార్యకూడ వెంబడించెను. “నీపై నేరారోపణములేదు. పో” మృని ట్రిబ్యునలు సెలవిచ్చెను. “శిక్ష అర్హశరీరముసకుమాత్రమేయెట్లెత్తు”రనివాదించి యా వీరసతి భర్తృకరావలంబనయై యమసోపాసములెక్కెను.

* * * *

రోలెండు సతి

రోలెండుసతి తనఅంతిమవాంఛగా “భర్తశరీరముతోపాటు తనశరీరమును ఒకతట్టయందేయుంచుటకు” కోరుకొనెను.

* * * *

బోయరు సతి

కత్తివేటునకు తలయొగ్గినభర్తకు బోయరుసతి హెచ్చరిక :— “నాథా! హృదయావేగమువలదు—మీలేరువాలి వచ్చునదినేనే.”

* * * *

ఆనాటి జగతీకంపమున కంకితముగా, నిట్టిరక్తతారక లెన్నో సభోంతరాళమున విరిసి కనుమొరగినవి! అక్షరము లగు వారియాత్మజ్యోతులకు సమోవాకము!

కాకరకాయ

చాక్లరు యన్. శేషగిరిరావుగారు యల్. ఐ. యస్.

దీనికి సంస్కృతమున కారవల్ల, కుటిల్లక, సుషవి, కారవల్లక, రాజవల్లీ, కుషవీ, తోయవల్లీ, ఊర్ధా సిర, కంఠూర, కాండకటుక, మకాండ, ఉగ్రకాండ, కత్తిల్ల, నాసానంభేదన, పటు అనునామములుగలవు.

హిందూదేశమున నిదియెల్లయెడల తోటలయందు పెంచబడుచున్నది. తనంతటనదియే పెరుగుటయు గలదు. కాకరతీగె పోతించుపాదునాతులలోచేరనది. కాడ గెలుపులుగనుండును. ఒక్కొక్క ఆకు అయిదేసి కొనలుతేరియుండును. కాయపొడుగుగను సన్నముగను ఉండరుక మొకటి; పొట్టిగను గుండ్రముగను ఉండు రకమొకటి. కాయలు పొటకరించిన మొటిమలతో గరుకుగానుండును. గింజలుచుట్టును నక్కులుగలిగి యుండును. కాకరపూవులు తేలవనుపురంగుగానుండును.

కాకరకాయ స్వస్థికరమైనది. కావుననిది వీరివిగమూరగ ఉపయోగింపబడుచున్నది. పొడుగు కాకర రకము, పొట్టికాకరరకముగాక అడవికాకరయను భేద మొకటిగలదు. చిరితపత్ర, మాత్యవల్లీ, కాండకటుక, పితృపుష్ప అను కాకరకుగల సంస్కృతనామములనుబట్టి దానిరూపపరిచయము నొందవచ్చును.

కాయ రసాయనికగుణములు కలది. జీర్ణశక్తిని ఉద్దీపింపజేయును. వైత్యహరము, విరేచనకారి, బల సరకము. కాకరపండుగుంజ, కాకరాకుపవనరు, గింజలు క్రిమిహరములు. కాకరాకులు స్వస్థవర్ధనీగణమునకు చెందినది. కాకరవేరు వగరుగానుండును. జ్యేష్ఠాశ్రియోగములందు దీనిని సమూలమునుపయోగించెదరు.

సాధారణగుణములు

పెద్దకాకరకాయల సాధారణగుణములను తొలుత్తెలిసికొందము. పెద్దకాకరకాయలలో వానిరంగును బట్టి రెండురకములు ఏర్పడినవి. ఆకుపచ్చగనుండునదొకరకము, తెలుపుడొలుగనుండునదొకరకము. ఇందు తెలుపురంగుకాయలు శ్రేష్ఠములు. పెద్దకాకరకాయలు చిరుచేరుగ రుచిగనుండును. కండ్లకుచలనచేయును. మేహము, వాతము, జ్వరము, కాన్సర్వాసలు, కుష్టువీనిని హరించును. కొద్దిగకాక, వైత్యముకలిగించును. జతరదీప్తినిగలిగించును. కడుపుతులేలికనిచ్చును. వీర్యవృద్ధిపజేయును. అతిసారమును, శ్లేష్మమును, క్రిమి రోగమును అణచును. చల్లలోనుడికించి వార్చి పొగిచివుచ్చుకొనిన ఆరోగ్యముగనుండును. ఈరకముతేర కాయలు త్రిదోషహరమైనవి. సర్వరోగములను జయించును. ముదురుకాయలు విరేచనముచేయును, అగ్ని దీప్తినిచ్చును. వైత్యమునుకలిగించును. కాకరపండుక ఫలమునుపోగొట్టును. రుచినిబుట్టించును. వైత్యము, వాతము, గురుత్వమువీనినిగలిగించును.

ఇక పొట్టికాయలనుగూర్చి వివరింతము. ఇవిచేరుగనుండును. త్రిదోషములనుహరించును. జ్వరము, దద్దురు, కుష్టు, విషము, కఫము, వాతము, క్రిమిరోగమువీటిని పోద్రోలును. సర్వరోగములను అణచును. రుచినిపుట్టించును. కండ్లకు మేలుచేయును. తేలికగనుండును. జతరదీప్తిని కాంతిని ఇచ్చును. కొద్దివైత్యము కాక జేయును. ఇక అడవికాకరనుగూర్చి విచారంతము. అడవికాకరకాయలు మిక్కిలికాక చేయును. త్రిదోషము లను, విషములనుహరించును. నోటియందు నీరురుట, కాన్సర్వాసలు, మూలవ్యాధి, క్రిములు, కుష్టువు, వ్రణ ములు వీటినిహరించును.

కాకరపండు కాలిబొటనవ్రేళ్లకు వంశపరంపరగావచ్చే వాతరోగము, కీళ్లనొప్పులు, కారణముపీహము వీనికి సంబంధించిన రోగములను శమింపజేయుటలో ఉపయోగకారిగనుండును. రక్తశుద్ధిచేయును. చిత్త వికారములను, ఉద్రిక్తభావములను తగ్గించును. కాకరాకురసము వెగటుగ చేరుగనుండును. కాకజేయును. శీతవాతజ్వరములను, చర్మరోగమును, క్రిమిరోగమును, శ్లేష్మమును, కుక్కనక్క వీట్లవిషమును, పాండువును హరించును. రుచినిబుట్టించును. జతరదీప్తినిచ్చును. విరేచనముజేయును.

గృహ వైద్యము

పొట్టికాకర చెట్టు సమూలరసము, దాల్చిన చెక్క, పిప్పళ్లు, కియ్యము, నీరుడివత్తులనూనె వీనితో చేసిననూనె లోపలికి ఇచ్చిన గజ్జి, కురుపులు, చిదంము మొదలగు చర్మరోగములను మాన్పును. చర్మముపై పూయంటుకుగూడ దీనినివాడవచ్చును.

పొట్టికాకర సమూలచూర్ణము మైనచల్లిన కుమ్మర్రణములు, మురికిర్రణములు మానును.

పచ్చికాకరాకులచూర్ణము పిల్లలకు విరేచనమగుటకు ఈయబడుటకలదు. కాని యిదినిరసాయకరమైన దని చెప్పుటకు వీలులేదు.

పిత్తాధిక్యమున పమనముకలిగించుటకు, విరేచనముచేయుటకు సోలెడుకాకరాకుపసరు ప్రత్యేకము గాని గంధపొడితోకలిపిగాని ఈయబడుచున్నది. కియ్యము, నేయిదీనికి విరుగళ్లు.

కాకరాకుపసరులో ఆరగతీయబడినగంధము కనుగుంటచుట్టు పట్టువేసిన రేచీకటిసయమగును.

అరికాళ్లమంటులయందు కాకరాకుపసరు దినమునకు రెండుమూడుసారులు వ్రాయుటమంచిది.

ఒక ఆరతులము కాకరాకుపసరునందు కొంచము పసుపుగుండ్లవైచి పిల్లలకు ఆరోచికముగనున్న పుడు ఇచ్చినచో వారికి డోకులుపల్లి కడుపుకుల్లమును తేలికయవగును.

పిల్లలకు పీహమునకు సంబంధించిన బాధకలిగినపుడు కాకరాకుపసరు, సీమచింతాకుపసరు, పండు తామలపాకులరసము, పచ్చినేరడుపట్టుతోకలిపి మర్దించబడిన నన ఈవస్తువులు ఏకముగాచేర్చి ఏడు దినములు ఈయవగును. మూలవ్యాధియందు కాకరవేరుగంధముమైన పట్టువేయుటకు వాడబడుచున్నది.

కాకరపండు చితుకగొట్టి తీనినరసము ఒక చెమ్మేడు సీమసుద్ధితోటిగాని పంచదారతోటిగాని కలుపబడి నోటిపుండ్లయందు వాడబడుచున్నది. బుతుబద్ధము పోగొట్టుటకు వినియోగింపబడుచున్నది. తలపుండ్లు, మందు, కాలినపుండ్లు వీనియందును ఇది వాడబడుచున్నది.

వాలరక్తమునందు కాకరకషాయముతోచేసిన ఔషధములు వాడబడుచున్నవి. జ్వరితునకు కాకర తాయ హితమైనది. కాకరాకులరసమునందు పసుపువైచి త్రాగినచో జ్వరములు, స్ఫోటకము నశించును. కాకరవేరును గంధముతీసి లేపనముచేసిన బాహ్యంతరములగు యోనిరోగములుపోవును. కాకరాకుపసరు నూనెతోకలిపి విషాచిరోగమునందు వాడిన హితము. కుటుపుమచ్చలు, తదితరమగు చర్మకరోగములందును కాకరసమూలముగ దాల్చినచూరు మొదలగువానితోకలుపబడి వాడబడుచున్నది. కుష్మరోగమునందు కాకర పండు మైనపూయబడుచున్నది.

కాకరాకురసము మోతాదు 1 లేక 3 తులములయెత్తు. కాకరకాయ కాకశరీరులకునష్టముకలిగించును. ఈకాయకువీరుగుళ్లు నెయ్యి, పులుసు, ఆవాలచూర్ణము, ఆగాకరకాయలు, దోసకాయలు.

పాక విరేచములు : వానిగుణములు

కాకరకాయపచ్చడి చేదుగనుండును. పైత్యమునుబోగొట్టును. క్రిమిరోగమును నిర్మూలించును. రుచి బుట్టించును. మూలవ్యాధిని శాంతింపజేయును. కాకరకాయ ముక్కలుగఱోసి ఎండించినరుగుచేసి నిలవయుంచుకొందురు. ఈవరుగునేతిలోవేయించినను, కూరవండినను చిరిచేదుగ మనోహరముగనుండును. రుచిని బుట్టించును. త్రిదోషములనుహరించును. ఆరోగ్యవర్ధకము.

కాకరయోకుకూర చేదుగనుండును. క్షయరోగము, పైత్యము, కడుపుబ్బు, జ్వరము, మేహము, క్రిమిరోగము, విషము వీటినిహరించును. వీర్యమునకు వేడిచేయును, రుచిని గలిగించును.

పైరు : కాపు

కాకరపిత్తులను వర్షకాలంతమున పొట్లకత్తులవలెనే బోదలలోనాటి పండిలివేసి దానిపైకి తీగలను పాకింపవలయును. శీతకాలమునందును, వేసవికాలమునందును కాకరపాదు బాగుగకాయును.

లోకమునందు నర్థిజనలోకము విన్నదనంబుగాంచి య
స్తోకకృపాతీరేకమునఁ దోచినవస్తుచయంబులిచ్చుచున్
వీక్షణదనర్పవారలు దివింజరియింపఁగ నుత్సహించువా
రీక్షణి గంకణంబుధరియించినవారలు పెక్కురెంచిసన్.

కాదనరాదుగాదె మెయిఁగల్గినమాంసము ఖండఖండము
ల్లాఁదగఁజేసికాచుట ఖగంబొకదానిని, వెన్నునెమ్ములన్
బ్రోదియొనర్చి యింద్రుకరపుష్కరసంపుటియందు భక్తితో
నాదటనప్పసంబొసఁగునాతనిఁ గాదననానె యేరికిన్.

లేరసలేము యాచకులలేమి దలంగఁగ నీవైభవో
దారపదార్థజాతములు తక్కుకయిచ్చు వదాన్యచంద్రులీ
ధారుణి, గావి నీకరణి త్యాగమొనర్పఁగలారిఁగాంచఁగా
నేరునునేరరంచు వదియింపఁగనొ జెయియెత్తి కామిసి!

నీకై నల్పి వ్రతోపవాసములు దా నిష్ఠాత్మయై ప్రేమపా
శైకప్రాభవశక్తిచేత నవమాసాపూర్తిగామోసి నీ
కేకప్టంబునులేక పెంచుజననిన్ హృత్కంజమందుంచి ప్రే
మాకారమ్మున నన్నుఁగొల్తుగద జాయూహాపవై కాంతరో!

జననంబొదిగ బొమ్మరింపలను నచ్చన్దాయులన్ వేచిచ్చమై
తనియన్లీలలఁబుచ్చి యెల్లరునుజెంతంజేరి యాహారముం
దినూచున్ బాహులతల్లశంబునను సంధిల్లంగ భేదంబులే
కను నిద్రించెడి చెల్లికత్తెల భ్రమల్లాసంగనీవో, సతీ!

అరుగో! తండ్రియొసంగినట్టి మధురాహారంబులం దామెయొం
టరిపాటన్ దినలేక గ్రుక్కలిడుచున్నాంక్షించుచున్నారు నీ
కొఱకై నోదరు లీక్షణంబులరుచుల్ గ్రువ్వంగ నీవట్టు లే
మరియైనందిలకింపఁగోర విదియేమాహాత్మ్యమో మానిసి!

ఇదినాదేహము నాదుమాంసమునా నింతేనిభావింప కె
య్యెదిసీకుంగలదద్ది 'సర్వమును నీదే'యంచు నాత్మేశు స
త్పదకంజంబులచెంత నిర్మలమనోభావంబులం దప్పనం
బదిగావించువదేమి చెల్లదొకొయావంతేనహంభావమున్.

అబలవటంచునిన్నుఁ బలుకాడునుగా పురుషుండు ధాత్రిదాఁ
 బ్రబలుఁడుగా యదేది యొకమాటిట నీవలెన్వీయభావమున్
 విబుధులుమెచ్చఁబోవిడిచి నిశ్చలబుద్ధిని నన్యునమ్ముమం
 చుఁబలుకుమపైకానఁబడుఁజమ్ము బలాబలభేదభావముల్.
 నీకుముదంబుగల్గునెడ నిల్పునుకల్ములకొమ్మ యెచ్చటన్
 నీ కనుఖంబుగల్గు నది నిస్తులపాపగృహంబటంచలన్
 వాకొననేలకోయిటులఁ బ్రస్తుతియంచనుకొంటిఁగాని నీ
 యీకమనీయశక్తిఁగని యెంచితి నీమహిమంబుకాంతరొ!

మానినీమణి! నీత్యాగమహిమఁగాంచ
 నబ్బరంబొడవుచుండు మాయాత్మలందు
 చాగమునయందు నీతోడఁదూఁగువారు
 భవసమునలేరు; ముందునుబుట్టఁబోరు.

చీకటికన్నె పెండ్లి శ్రీమతి వడ్లమాని నారాయణమ్మ గారు

చీకటికన్నె పెండిలికిఁజేరిన భర్తపసిండిరిక్క ము
 ల్లోకములందు వెల్లెను విలోకనముల్ కురియించి వెంటనే
 భీకరతామసప్రణయవీధుల తాండవమాడుచుండ నే
 లాకనులెత్తకే నిదురలన్ పడి క్రుంగెను లోకమంతలో.
 సంజమొయిళ్లలో బ్రతుకు చక్కని పెండ్లికుమారు తారకే
 యంజనమోతగిల్చి 'తగు'దంచు, 'తమస్విని మాకుమారి నీ
 కుంజవదాట'దంచు నొకకోరికలేని పసిండితారకై
 యంజలిసాచి లోకమది యార్ద్రమతిన్ బొనరించె పెండిలిన్.
 అంతట పెండ్లికూతు హృదయాశయముల్ గమనించి తాను న
 త్యంతముసంతసమ్మున సుధామయమైన రహస్యగీతముల్
 వింతగపాడు తారకకు వీడనికొగిలులిచ్చు చీకటిన్
 స్వాంతమునందు మెచ్చికొనజాలక లోకమునిద్దురించెడిన్.
 ఒక్కరహస్యజీవితము నూరక యీవలకీడ్చినంత తా
 నక్కజమైనరేయి హృదయమ్ముగ బంగరుచాయతారగా
 నిక్కలుషప్రపంచమున నెవ్వరికందనిప్రేమగీతికల్
 మక్కువమీరిపాడుకొనుమాదిరినయ్యె మదీయజీవమున్.

౧

కోకమునమునిగియుండు జనులకప్పటికిని ప్రాచ్యుడో! మనస్సువాచరించుచుండు దుఃఖులిమిరము పగలు వెలుతురును, రాత్రి కూర్పును కంటినుండిపారద్రోలి, ఆహర్నిశల కభేదముగలిపించుచుండును. అట్టి మనుజుల క్రిందియజ్ఞానము వన్నెవాసియుండును. కనులుచూచుచునే చూడకుండును. చెవులువినుచునే వినుకుండును. దైవోపహేతుడైన యావ్యక్తిమీద లోకమెల్ల సత్యాగ్రహముపూనినట్లుగ, సామాన్యజనులను రంజింపజేసెడి స్పష్టితమమేవానిమనస్సున నేమార్పును చేయుదు, ఏమాత్రము సంతోషమునుగలిగించదు.

మీనాక్షీ యిపుడిటులేల శుష్కించియున్నది? పాలిపోయినబుగ్గలు, తేలిపోవుచరణములు, నడికట్టు, నులకమంచము, — ఈమెబాలెంతరాలని చెప్పకయె చెప్పరున్నది! పాలసముద్రమునుప్పొంగించు బాలచంద్రునివలె జననికినేత్రోత్సవము నలుపు శిశువచటనెందునులేదె! ఓహో, జ్ఞాపకమువచ్చినది. చందమామవలె పదనలించునువెలింగెడి మీనాక్షీచాలిక, పుట్టిననెలలోనే చనిపోయెను! ఆశిశువును గుఱించినచివారమున పాపమారల్లిమనస్సు రేయింబుళ్లుకళవలించుచున్నది! రూపురేఖావలసములతో నొప్పెడియాచక్కనిచుక్క, కన్నతల్లికడియానలుగొలిపి, తుదకు నూర్యోదయసమయమందలి నేగుజొక్కయైపోయెను! చాలజాలును సంతానపుసంబరము! మరలమీనాక్షీ పలుగురిమొగమును జూడంగలదా? చిన్నికూతుని జీవితముతోనెయా మదలిసంతోషము లెల్లవాటిపోయెను. ఇంకముందుతానెపుడును, మందహాసమైనచేయక, సతతము తనమృత బాలికనుసూర్యుయె తలపోయుచు, చలవాల్చి, దినములుగడుపుచుందునని మీనాక్షీతనమనస్సున నిశ్చయించుకొనెను!

౨

పిచ్చికపిల్ల

పుత్రకోకార్తకావుననే యాయబలకపుడు చేరువపెరటిలోని చెట్టుమీదిపిట్టలధ్వజులు వినరాకున్నవి. తననొడవయె తనకుసరిబోయి, వెతలోమునిగియున్న యాదీనపదనకు పక్షిలరవములతోలియేల? కాకులకూతల మధ్యకివకవనును నొకచిన్నయార్తవాదము అపుడపుడువినవచ్చుచుండెను. కాకులేదైన పిట్టనెత్తికొనివచ్చినవా? చూచుచునే తనపిల్లలనుగోలుపోయిన యాతల్లికి, పక్షిలరక్షణతో బ్రవర్తయేమి? ఇట్లుతలచి నై రాగ్యముమాని యాపనితయూరకకూర్చుండెను. కాని, చిన్నగొంతుకచప్పుడు మోచ్చి, యామెనుపెరటిలోనికడుగుపెట్టునట్లుగ త్వరపెట్టెను!

ఒకపుడు మనముబుద్ధిపూర్వకముగఁ జేసికొనిననియమములు నిశ్చయములును వివేకరహితములుగను, అచివారితముగఁజేసినవి అత్యుత్తములుగను బరిణమించును, మీనాక్షీపెరటిలో నడుగుపెట్టిననిమనమందే, చెట్టుమీదికాకులనుండి తప్పించుకొని, నెత్తురుగ్రుక్కపిచ్చికపిల్లయొకటి నేలవడెను! అయిల్లాలోకక్షణ మేనియుపేక్షచేపివనో, కాకులాయెరనునోటవేసికొని పోయెడియె! కాని యాపుణ్యవతి, చప్పట్లుకొట్టి, ముందుకుబరుగిడఁగనే కాకులుచెల్లాచెదరైపోయి, చెట్టుమీదవారి చూచుచుండెను. ఇంతలోమీనాక్షీ, యాపిచ్చికకందునుజేరఁగొని దానిని తనగదిలోనికట్టె తీసుకొనిపోయెను.

పాపమాచిన్న పిట్టగుండియులు భయానీరకమున తలతలమని కొట్టుకొనుచుండుట మీనాక్షీగనిపెట్టెను! ఈమానిసిచేతులలో దనకేమిమూడునోయని పుల్లుపుల్లున నగ్గిపిల్లయాకలిక కనులచెనఁజూచుచుండెను!

నిమనముక్రిందటనే వైరాగ్యమానిస యావేదాంతిని హృదయమిదిచూచి కదలిపోయెను. ఆనెలదేవులగుటల నీరుగ్రమైను—చక్షి తెక్కలక్రింది నెత్తురులోట్లు గుడ్డతోనొత్తివెచ్చి, దానినక్కననదిమిచుట్టి, ఎటులైన దానిని రక్షింపనాయోదయద్వమించెను. తనకన్నికష్టములు వాటిల్లినను, అదిన్నపిట్టను గానాదనలెనని యాదయాస్వాంతినిశ్చయించుకొనెను.

ఒక జీవితకాపాదనెంచుట నులభ మేకాని, సంరక్షించుటమాత్రము కష్టసాధ్యము. చాల్యావస్థనందు ప్రాణిపరీపోషణము దుస్సాధ్యము! సృష్టికార్యక్రమ మెంతటివిచిత్రమేకాని, తల్లిపెంపుడప్పిన శిశువును క్రమముగ సంరక్షణ చేయగల మాణుడల్లిలోకమునఁ గానఁబడదు! దీనికితోడు, మనుష్యజన్మమెత్తిన స్త్రీయొక పిచ్చిక పిల్ల కట్లు పెంపుడుతల్లి కాఁగలను? ఐనను, అలోచించినకొలఁదని, అపిచ్చికకందుడను రక్షింప మీనాక్షికి పట్టుదలపెచ్చెను. శిశువియోగదుఃఖమందెడియారల్లికి, మాతృవియుక్తయైన యాపిచ్చికకందుడమీఁద జెల్లెఱేమనా తెను! ప్రేమ యొక జాతియున్న రితయని కవులువర్ణించుదురు. చచ్చిచాలెంతి లిట్టిపిచ్చిప్రేమములు వేసి, యాశోగ్యముచెడఁగొట్టుకొనరాదని తలదండ్రులువారింబిరి. కాని మీనాక్షికి, తనపిల్లయొ యెటులో ఆపక్షిరూపమునవచ్చి తనశరణుఁజొచ్చెనని భ్రమగలిగెను! కావున, కంటనత్తినడుకొని యాపిచ్చికపిల్లను లోషింపనామె యుద్వమించెను.

ఒక్కొకతఱి ఎంతటిస్వల్పకార్యమునకైన పెద్దయాటంకము భాసన్నమగుచుండును! పిచ్చికపిల్లను పెంచనెంచిన మీనాక్షికి మతించవలించెనని చెలికత్తెలు పరియాచకముచేసిరి. చనిపోయిన శిశువునకైనా చెడి తనయకు పిచ్చికపిల్ల పెంపు మతెంతవలెనులెంచునని తల్లిభయము. దేహమున మొదలునర్తునలేని తనమత కల్పించుకొనినయీపనిచే నీరసముపెచ్చి, మూలపడునని తండ్రిభీతి. ప్రమాదిక చకోపకారలుద్ధింపించి మంచమెక్కుట ఆనుచితమని పెద్దలవారింపు. కన్నపిల్లనుగోలుపోయి, మదకు పిచ్చికపిల్లమీఁద ప్రమదాజీవ యాచాలెంతమ, ఇరుగుపొరుగులయమ్మలక్కలు చెక్కిఁజీంపసాగిరి. మీనాక్షియీపనిని తేయలేదనికొందఱు, చేయరాదనికొందఱును, ఆవాదగల యాడుపుట్టువులు పరిపరితెలుఁగులదలపోసిరి.

3

పక్షి బస!

ఇతరులవారింపులు మీనాక్షిమనోనిశ్చయమును మతెంతదృఢపఱచెను. ఎటులైన నాశోరులేని పిట్టను పెంచవలెనని యాదదతిచట్టుపట్టెను. ఆవంతవరోచకారి సాధమునకు, సమిగ్ధహనిర్మాణము మొదటిసోపానము! మనుష్యశిశువునకేయ్యయ్యలయో సిద్ధముచేయవచ్చునుగాని, పిచ్చికపిల్లకి యిరవునమకూరునని యాయుల్లాలుతెల్లడిలెను. వెనుకటిచిలుకవంబర మొకటి తమ యటుకమీఁదనుండుట ఆమెకపుడుజ్ఞాపకము పచ్చెను. అది తీసిమాడఁగా, శ్రుప్పుపట్టియుండెను. కొన్నికమ్ములువిడిగిపోయెను. రక్తివపియెడమై యుండెను. మీనాక్షియొపికతో దానినిశుభ్రపఱచెను. వెదురుబద్దలతో పంబరమును బాగుచేసెను. ఆసాయంకాలముచెలికత్తెలు నీరింటికివచ్చిచూచి, “వెలూను, మీనాక్షి! నీపెంపుడుకూఁతును పాలకెలోఁగూర్చుండు పెండ్లికూఁతునితీసివా! ఎన్ని సాధనములుచేసి, నదుపాయములు కలిపించినావు!” అని యాశ్చర్యపడిరి.

౪

పిచ్చికపిల్లకు మేతయేమి?

మీనాక్షికంటట నింకొకకతిననుమధ్యగాననయ్యెను! పిచ్చికపిల్లకిప్పుటికి వానమేర్పడెనుగాని, గ్రానము మాటయేమి? అరగింపునివయమున, పిచ్చికపిల్ల విడిచునకు పెండ్లికూఁతురయయ్యెను! అదియేమితినును?

అక్షరబాధతో 'చిర్చు' 'చిర్చు' మని నదాయజయము, మీనాక్షి యేరిమబంధముచెట్టిమాచినను పట్ల మామాచి పెడ మొగము పెట్టుమందెను! పిచ్చికపిల్లకేమి మేఠపెట్టవలెనని యావాదగ్రలబ్ధింటికిని మీనాక్షి చిర్చుచెల్లెలపోయి యడిగినప్పుడు, దానినిజూచి నవ్వుమందుకేకాని, ఎవరును తగినవమాధానముచెప్పలే కుండిరి! ఓపికపడక మెదుకులు, నావపెట్టినగింజలు, మొదలగువస్తువులెన్నెన్నియో తెచ్చిమాపి, మీనాక్షి యెటులోదానికడుపునిండించెను!

కొద్దిదినములవఱకే వారియింటికిఁబోయి చూచినవారికాశ్చర్యముగొలుపుచు, పంజరమునందలి పిచ్చిక పిల్ల బలముపట్టి యాడుకొనుచుండెను! ఇప్పుడు దానికేవేళలందేమేఠ కేయలలతో పెంపుడులేల్లకనుభవ కేద్యమే! అపట్టకాహారపానీయములు గమకూర్చట, దానిగిన్నెలుతోముట, పంజరము బాగుచేయుట మొదలగు చిన్నిచనులతోనే మీనాక్షికిపుడు కాలక్షేపము! మీనాక్షితనమృదువగుచేతులతో చుట్టవంటి యాపిట్ల కూలునిమురునపుడు, చెరలాటములాడు బక్షిముక్కుతో తల్లిజేళ్లనువొడుచుచుండును! తనప్రక్కల నామె మేనికెరాయుచుండును, అననిమురునృత్యమాడుచు, 'చిర్చు' 'చిర్చు'మని సంగీతముపాడుచుండును. పుత్ర శోకార్తయగు మీనాక్షియిట్లు బక్షిచరిచర్యలలోఁ గాలముఁబుచ్చుచు, మెల్ల మెల్లగ తనదుఃఖమును మఱచిపో పాగెను. పండిరోయ్య నెగల్రామపాదుతీగకలె అకోమలిడెందమందలి పుత్రమోచాయు, కనులముందరి పిచ్చికపిల్లదనఁబ్రసరించి, ఆకారణమునఁ జిగిరింపఁబడిఁగెను! పిచ్చికత్రునుండి పెడ మొగముపెట్టు నిర్భు కణమునలె, ప్రేమపూరితమగు నాలేమమదినుండి శోకవహ్నియెగిరిపోయెను! ఆశోత్యాచాపూరితమగుమనస్సు తోగాంతురములను దేవమందరికె తరసియటండును! మీనాక్షికి శరీరమున క్రొత్తవెత్తురువట్టెను. ఆమె నుందరవదనమిప్పుడు నూతనకాంతులతో లేచిరిల్లుచుండెను. వారియింటికి పెత్తనములకువచ్చి పరామర్శపేరిట మీనాక్షిమనసన నానాటనిగురుగప్పించెడి దుఃఖాగ్నినికలికి రగులఁజేయుచుండెడి యంగనామణులు, తమసానుభూతి కిపుడవకాశములేక, తమప్రణాళికను మార్చుకొని, దినదినప్రవర్ధమానయయ్యెడి యాసుదతి పెంపుడుకూఁతుని నుభృషితికభీనందనములు గుప్పించసాగిరి! నేస్తురాండ్రు నిరతమును, "మీనాక్షి! నేఁడేమి నీపెంపుడుకూఁతుని క్రొత్తవిద్యలబాద్దలు!"అని కుశలప్రశ్నలుపరియించి, యాపాలఁబంతోపమునుంలెంపొందెనుచుండురు. నివారితమైన ప్రణముమచ్చయై మాసిపోవుచందమున, ఈక్రొత్తవ్యాపంగమువలన నామానిని మనస్సునందలి శోకకళంకము కాలక్రమమున యావదంగను.

ఆయురారోగ్యములతో విహరించెడి వ్యక్తియై యీలోకమున నుభృతోక్త! ఈతనిభోగోపభోగమునకే నింగినిసూర్యుడు వెలుంగుచున్నాడు. రలువందెకితో మందహాసములునెల్పుచున్నది. చెట్లు తీగలును, తమ పుష్పసారభములతో వానినాపికమరంజించెడి భృత్యవర్గము. నదులు పర్వతములును వానికి నేత్రపర్వమొన రించెడి విశోధవస్తువులు. మలయమారుతపరిచారిక వానిని సేదదేర్చుటకే రాత్రియంతయు వీచనవీచుచున్నది!

ఎన్నియోశ్రవ్యములున్నను, ఆయురారోగ్యభాగ్యములేనివాని కేభాగ్యమునలేదు! ఈ వ్యాసవన సన్దృశమగు ధరణీతలము, రోగసంకలితునకు ఘాతుకమృగపాండ్రమగు ఘోరారణ్యము. పూలవాన్సుఁబోలిన యీథూతలము, ఆయుర్యహీనునికి శత్రుకాననాటకయగుచున్నది. లోకపరిచారికయగు ప్రకృతి, వ్యాధిగ్రస్థునికి కొఱకొఱలాడెడి యధికారిజేయి! గడువుపూర్తియైన మందభాగ్యునికిది వేడికన్నులజేటకలె!

ఇప్పుడీవసంతకాలమున మలయమారుతమువీచుచుండఁగ పోయిగిన్నెచెట్టునీడ విశ్రమించు నుందరియెవరగి కొలఁదికాలము కిందట కూఁతురుగోలుపోయిన మీనాక్షియే. శిశువునుజాసి కెతనింఁదడియానదతి, దుఃఖ జీర్ణపురుషును దిగద్రోచి, నూతనప్రేమఫలవముఁదాల్చి, ఆరోగ్యావందముల వలరారుచున్నది! కన్నకడుపు

నను, పెంచిన చేతులకును, దుఃఖమెప్పుడును పూర్తిగనుటపురానిమాటనర్థమే. “అపుత్రుకయేజీవించియుండిన నేనెంతటియదృష్టవంతురాలను!” అని మనోసీమనుండి పూర్తిగదుఃఖము తొలగగలవండేది యాదీనచలుమాటు కంటడడిపెట్టుచు నేయుండును. కాని, చనిపోయినశిశువుమాట యనర్థము, బ్రదికివర్ధిలుచున్న యాపిచ్చికయే నిజము—అనియోమెమనస్సును దిట్టపఱచుకొనియును. పిచ్చికపిల్లనుజూచుకొని యిప్పుడావనిత దినములు పుచ్చుచున్నది. అదియే యిప్పుడీమె కేడుగడ!...

భద్రమువకై రాత్రిపుంజరముననుంచినను, చగలు మీనాక్షిపిచ్చికను బైటవదలివేయుచుండును. ఇప్పుడది ఆకులుపెట్టి, పిక్కటిలియున్నది. పిచ్చిక, చెట్టుమీదికెగిరి యాహారములినుచు, అప్పుడప్పుడు తల్లిమీద్రమనాటివప్పుడు క్రిందికివచ్చి, ఆమెవేయు గింజలులినుచు, ఆమెహస్తస్పర్శముఖమనుభవించుచుండెను. కాకులనోటబడనున్న యా పెత్తురుకందు, ఇప్పుడీ పెద్దపిట్టయే విహరించుచుండుటకుఁ దల్లిమిక్కిలి ముదమందుచుండును. ఎల్లకాలమీపిచ్చిక తనచెంఠనుండి తనకానందముగలిగించుచుండునని యాచెట్టితల్లి తలపోసి, వ్రతీనంతసమున ముజీయుచుండెను.

చనిపోయినదారికనుగుఱించి మనస్సునెటులో సరిపెట్టుకొని, ఉన్నపిట్టనుజూచుకొని యువ్విగులూ రెడి యాయువిదయానందమునకు విధి యనునాయఁడెందనాయనునట్లుగ నిపుడొక యుదంతము సంభవించెను! ఎప్పుటివలెనే పిచ్చికయొక చేరువ చెట్టుమీదికెగిరిపోయి మేఠమేయుచుండెను. అంతకొంతసేపటికాదిక్కునుండి “కిక్కిచలు” వినవచ్చెను. తనపిట్టకొఱకుఁ జూచుతల్లి కన్నులకపుడొక మగపిచ్చిక యాకారముగాన వచ్చెను. అటలైనపిచ్చికతనపిచ్చిక తనయొద్దకువచ్చివాలునని తల్లితలంచెనుకాని యట్లుజరుగలేదు. కొంత సేపటికి జీవ్యవరండుపిట్టలు నింగికెగిరిపోయెను! ఎంతసేపుకనిపెట్టుకొని, ఎన్నిచోట్లచెడకనను, పాపము, మీనాక్షికిపిచ్చిక జాడగానఁబడలేదు! ఇప్పుడామె యేమిచేసఁగలదు?

౫

ఎడబాటు

మీనాక్షిపిచ్చిక యిలుచెడలిపోయి యిప్పటికిఁ గొన్నిదినములయ్యెను. ఈరెండవయెడబాటు పాప మామెలఁతకు కడుదుస్సహముగనుండెను. మాయదైవముమరల తనతోధన పాలుచేయ నేలయని యావనితవిలపించెను. మరల తనముద్దలపిచ్చికనుజూచి తనకరములతో దానిమృదుదేహమునిమిదు భాగ్యముగాంతునాయని యాదీనావనతలపోసెను—మీనాక్షిసహచరులు తమనేస్తురాలిపెటులీమాతోదార్ప నలయునోయెఱుంగ నుండెరి. డోరఁగలయమ్మలక్ష్మల వికటపరిహాసములకు మరల మీనాక్షిగుఱియయ్యెను. “మీనాక్షివత్తె యత్ర వారియంటికి చెడలిపోయినదా!” యనువారలహాస్యవృత్తుల యాథార్థ్యమాయంగనకు సుబోధకముగాకుండెను.

౬

పక్షి దొరుకుట

ఒకనాడు మీనాక్షి నీరెండలో చెట్టుక్రిందఁబండుకొని, మైకఁజూచుచుండెను. చలుచని మేఘ మొకటి యాకాశపథమునగొమ్మలమధ్యనుండికానవచ్చెను. కదలుచుండేది మేఘ మైనను, వృక్ష మెవలించుచుండునట్లు లామెకంటికిఁదోచెను. అపుడంతచెట్టుమీద వాలినయొకపిట్టరూప మామెకుఁగానఁబడెను. అదియొక మగ పిచ్చిక. అదితనపిచ్చికయైన నెంత యుపప్రమని యాతరుణితలంచుచుండఁగ నే, చెంటనే వేటొకపిచ్చికకూత విసఁబడెను. దానికంతధ్వని మీనాక్షికిఁదెలిసినదియే! “పిచ్చికమ్మా!” అని యొక్కపెట్టున భావోద్రేకమున వాకాంతయార్చెను. జీవ్యవ “పిచ్చికమ్మా” క్రిందికి దిగివచ్చి, ఆకులతో తల్లిమేనునంటి రాసికొనెను.

కొంఠె తనము

తల్లి:—పిల్లలారా! ఈసేపా పగిలిపోయిందని మీవాన్నగారితో చెప్పకండేమి?

ఇబ్బారుకొడుక్కుమందున్న పిల్లవాడు:—అమ్మా! అల్లాగేరే. నేను చెప్పను. కాని వాన్నరావటంతోనే 'వాన్నగారూ! మవయింట్లో ఏంగవ్వుతు జరిగిందో చెప్పుకోండి అంటాను.'

రోడ్ నె మీనాక్షీ, పక్షిని చేతఁబట్టి, 'ఇదిగో నాపిచ్చికమ్మ వచ్చివది!' అని కేకరించి, దానినిముద్దాడుచు, ఇల్లుచొచ్చెను.

అనాఁడు మీనాక్షీకి పండుగదినము! ఆమెభాగ్యము పొగడుపారునువారికిని, అచ్చప్పుడునభినందించు ననుచరులకును, వారియిల్లు నేడువిడిదయయ్యెను. ముందన్నడును పిచ్చికమ్మ పుండరీకునినుండి విడువబడిన చెలికత్తెలుచెప్పినను, నోరుతేనియాచుక్షి స్వేచ్ఛ నరికిట్టుటయు, దానిసంసారపాశ్యమునకంతరాయములుగలిపించుటయు పాపకృత్యములని మీనాక్షీకిఁదోచెను. రాత్రిపఱకును వారివాకిటఁగూపిహూసి, మగపిచ్చుక నెడలిపోయి మఱువాఁడుప్రాద్దున్న మరలవచ్చి, తనప్రేయసిని సంబోధింపసాగెను. అంతనాఁడు పిచ్చుకలును చెట్టుమీఁద విహారములుచలిపెను. ఎక్కడకుఁబోయినను, అపుడపుడు "పిచ్చికమ్మ" పుట్టినింటికివచ్చి, తల్లియిడెడి నూడిదలవారగించి నెడలిపోవుచుండును. పిచ్చికమ్మ తనతల్లిచెంత నుండునంత నేపును కీచుకీచు మని యార్చుచుతానుమాత్రము అత్తదగ్గరఱకు రాకతీవితో దూరపుకొమ్మ నెక్కి కూర్చుండుమగపిచ్చికను జూచి, "అహ! ఏమాత్రముండును అల్లునిపోక నెడలిట్టివియొకదా!" యని మీనాక్షీ యచ్చెరువొందుచుండును.

అంతకొన్నిదినములకు మీనాక్షీయింటిచాటున నొకపిచ్చుకఁగూడెర్పడెను. దానిలో పిచ్చికమ్మ తన గ్రుడ్లనుపొదిగి, పిల్లలనుజేసి, వానిని సంరక్షించుచుండెను. అదినములలో మిగులపోటుపడి, అఁడుపక్షితన పిల్లలకెరతెచ్చిపెట్టుచుండును. తల్లిరాకకదురుచూచు పిచ్చికపిల్లల చిన్నచందువులను జూచుచును, ఎరదిన నపుడుతమకముననవి నన్ననిగొండులతోఁజేయు కించకిచలువనుచును, మీనాక్షీప్రాశ్నపుచ్చుచుండును. మీనాక్షీ సహచరులిప్పుడు వినువార్తలమే కూఁతునిసంసారపునుచ్చటలె. తనకూఁతురుమంచిదెకాని, అల్లుఁడు సోమరియై, పిల్లలకు మేతెసరిగాఁ గొవిరాకుండుటచే, భార్యార్థ్యలకుఁ "గీఁచులాటలు" తఱచుగఁటటపించుచుండునని మీనాక్షీచలుకునపుడు, కొందఱు మాతివిఱుచుచు, కొందఱు ముసిముసినవ్వలునవ్వుచు నూఁకొట్టుచుండురు!

2

పిచ్చికమ్మ వేటింటికాపురము

ఎల్లకాలమునిల్లజీకము నుండనొల్లనియల్లుని ప్రేరణమునఁ గాఁపురమెత్తివేసిరాయనునట్టుగ, అచటక దంపతులందఱ స్థలాంతరమునకు వలసపోయిరి! కాని పూర్వపామరత్వమున పిచ్చుకమ్మ దారితప్పినచ్చినదానివలె అప్పుడప్పుడు తల్లిదర్శనముచేయుచు, ఆరణ్యులఁగొనిపోవుచుండును. కాని, కూఁతునిరాకపోకలంతకంతకడమగుచువచ్చి, ఇటీవలకొంతకాలమునుండి బొత్తిగనిలిచిపోయిననని మీనాక్షీ కన్నీరోడ్డుచు మిత్రులకుఁజెప్పుచుండును. ముదిమిని పిచ్చికమ్మ జ్ఞాపకశక్తియంతరించి పోవుటచేతనె పుట్టినింటికి రాకున్నదిగాని యది యెవటనో నేమముగనే యున్నదని నెచ్చెలులు మీనాక్షీతోదార్చుచుండురు. మీనాక్షీ తనపెంపుడు కూఁతునుగుఱించి తలందుకొనునపుడు, పెంచినమోహమునఁ గంటితడిపెట్టుచున్నను, తనకూఁతురుపెరిగి పెద్దదియై, కృతకృత్యయయ్యెననియు, దానివంశము తామరతంబరయై మనుచున్నదనియును, గుర్రజీగి శృంగియు మనశ్శాంతియుఁగాంచియొయున్నది!

దైవానుగ్రహమున మీనాక్షీకిటీవల మంచి సంతానముగలిగెను. తనపెంపుడు కూఁతుచలువయై తన సంతతిపెంపునకుఁ గారణమనిదలంచి, ఆమె పిచ్చికమ్మయొడ నధికామరాగముగాంచియున్నది. ఆమె పిల్లలు తమపెద్దయొక్క "పిచ్చికమ్మ"నుగూర్చిన ముచ్చటలిప్పుడును ప్రేమాతిశయమునఁ చెప్పుకొనుచున్నారు.

డాక్టర్ సీతమ్మ

చేబోలు చంద్ర శేఖర శర్మ గారు

మ. ఘనకీర్తిమ్యుతిరాజమానమగుడాక్టర్ వారివంశంబులో
సనతోగయ్యకు చత్వివై వెలసి సాఖ్యాయ త్తచిత్తంబుతో
వినుతింపందగు శీలసంపదలతోఁ బెంపొందుసీతమ్మరో!
ప్రజ్ఞాశీంబొందితివమ్మ ద్రావిడులలో శ్లాఘ్యైకమాణిక్యమై.

మ. ధనముంగల్గిన ధాన్యముంగల్గిన నీ దాసానదాసాభితో
డనుసంతోషసుఖంబుబొందగ మదిండాయంగధిర్మార్గముం
దునచిత్తంబుఁజలించనేర్చునొకొ ఎంతోపుణ్యసంపత్తిఁజే
సినజన్మాంతరకర్మయైవెలసెగా నీతాంబభూమండలిన్.

సీ. గోదావరీతీరఘోషానివాసమా గన్న వరంబులో కాపురంబు
'అన్న మోరామచంద్రా' యన్న వారల కాదరంబున మృష్టానమిడుట
శంకమొడనటంచుఁ గడుఁగ్రుందువారికి తీయతీయనిమంచి తీర్థమిడుట
కష్టసుఖములెన్ని కల్గియుండినగాని యతిభిసంతతుల సమర్పనంబు
పతికిఁ బరిచర్యచేయుటే ప్రబలధనము పలుగురింటభుజించుట భాగ్యగరిమ
వెనుకరీతిని నడచుట వెలఁదిధర్మమనుచుఁజరియించె నీతాంబ యవనియందు.

మ. ఒకనాడంబరచుంబిభంగములతో నుద్వేలమైగొతమీ
ప్రకటాటోపమెసంగ, నవ్విజదశుభంధాటిలోసంత్యజం
డొకడేతెంచిన్వపట్టణంపుదరి నాప్రోద్యన్న దింగల్లు వృ
క్షకపుంబై కెగబ్రాకియాకట గడుంగప్తంబునుంజెంది 'కీ
ర్తికళామానిత! సీతమా!' యనుచునే రీషింపగాబిల్చి స్వీ
యకతోరక్షుదపాటు దెల్పినటదానాయధిరాత్ర బెరిం
గికడుబొల్వగనేరు దాటి జతరాగ్నింవానికిందీర్ప య
ల్లకనత్పుణ్యమునెల్ల భూదివిజదూరక్షోధప్రగస్తుఁడౌ
నొకనిందీర్పగధారజోసె, నిటుదాను త్తంసురాలై న దే
వికి నీతాంబకు నై హికాపరశుభస్ఫీతుల్ గడున్మించవే.

ఉ. పంచమజాఙ్గియ్యపని పట్టముగట్టడివేళదాసమున్
సంచితమైసపేర్చిమెయి సల్పినవారెవరన్న నిన్నిలన్
మించినవారులేరనగ మిక్కుటభక్తిని నీదుచిత్రమం
దుందిరిసింహపీఠవయి యున్న తిసీకెనగంగ, సీతమా!

మా సింహం పిల్ల

శ్రీ మతి ప్రాతూరి లక్ష్మమ్మ గారు

నేను మా వాళ్ల యింటికి వెళ్లేను. నేను యింటికి వెడితే సరి పిల్లలంతా వన్ను వదలి పెట్టరు. అందులో చింహం పిల్లంటే నాకు చాలా ముద్దు. అందరిలోకి సింహం అల్లరి తక్కువ చేస్తాను. ఏమాట మాట్లాడినా బహు ముద్దుగాను అందముగాను మాట్లాడుతాను. మా సింహం అసలు పెద్ద సరసింహ్య మూర్తిగాని అందరు ముద్దుకు సింహం అంటాము. అవాళ మాయంటికి చిలకడ దుంపలు తెచ్చేరు. మా పిల్లలకు దుంపలంటే చాలా యిష్టం. అందువల్ల దుంపలు చూస్తే బతకనివ్వరు. సాధ్యమైనంత వరకు వాళ్ల అమ్మ పిల్లలు చూడకుండానే దాస్తుంది. ఎన్ని అంతఃపురాల్లా దాచినా వాళ్లకు తెచ్చుకునే నేర్పు వుంది. అటువంటివాటిలో మా సింహం చాల ప్రవీణుడు. సేతువు మీ దుంపలు రావడం చూచేడు. నిమ్మళంగా తమ్ముడు గోపాలంతో అంటకాల్చేడు 'ఓరేయి, గోపాలం! బుట్టెడు దుంపలొచ్చాయిరో' అంటాను. గోపాలం గబ గబ పరిగెత్తుకు వచ్చేడు. ఇల్లంతా గాలించి వెతికేడు. ఎక్కడా కనపడలేదు దుంపలు. తల్లి దగ్గర కొచ్చేడు. అమ్మా! నాకో దుంప యియ్యవే అంటాను వేపించుకు తినడం మొదలు పెట్టేడు. 'దుంపల్లేవు గింపల్లేవు. వెధవా! బళ్లకి నెళ్లకుండా యింకా యింట్లో యేం చేస్తున్నావు?' అని చల్ల చేసుకుంటూ వాళ్ల మృత్యుకేక లేసింది. ఇక వాడి మంత్రం పారదనుకొని పిల్లలంతా సీతక్కయ్య దగ్గర కొచ్చేరు. దాని పేరు అసలు సీతగాని అంతా సీతక్కయ్య అంటారు. పెద్ద వాళ్లు కూడాను. ఆఖరికి యింట్లో తగాళ్లు కూడా సీతక్కయ్య గారు అంటారు.

మా సీత చాలా చెడ్డది. ప్రసూనకి నాల్గు కబుర్లు చెప్పి వప్పించవచ్చునుగాని సీత చేత వప్పించలేము. సీత తను పట్టిన పట్టు విడువదు. ఎంతటి వాళ్లైనా అది చెప్పినట్టు వినవలసివచ్చేది. వాళ్ల నాన్న సీత అల్లరి చేస్తూంటే భయపెట్టబోతాడు. కొట్టడానికి వచ్చే వాళ్ల నాన్న నిచూడ్డంతోట సీత గబగబ బొజ్జాడించుకుంటూ దొర్లకుంటూ పరిగెత్తుకు వెళ్లి రెండు చేతులు తండ్రి కాళ్లకు మెలేసి 'నాన్నోయి. ప్రసన్నక్కయ్య చూడు అల్లరి చేస్తూంది చూడమే కొట్టు' అంటుంది. వాళ్ల నాన్నకు యేరు చేయుటకుతోచక దెబ్బ కొట్టబోయే సీత బుగ్గలమీద ముద్దులవర్షం కురిపించి అల్లరి చేయకు ప్రసన్న అని తన్ని నిజంగా తొడతాడేమోనని చిక్క మొగం వేసుకు చూస్తున్న ప్రసన్నమీద నాల్గు కేకలు పెట్టి వెడతాడు. దెబ్బలు తప్పించుకోవడంలో అంత నేర్పరి సీత.

మా సింహం అసాధ్యుడు. దుంపలొచ్చింది వాళ్ల మృత్యుకొడ పెట్టింది మాట్లాడకుండా చూస్తున్నాడు. చెల్లెలు శకుంతల సింహం కున్నేహం. వాళ్లది ఒక యీడు కూడాను. 'శకుంతలా! మనంగుంపలు తీచుకు కాల్చుకుందాం, దా' అని దాన్ని లాక్కొచ్చేడు. చిన్న కుక్క పీట తెచ్చేడు. తనక్కేడు. అందలేదు. చిన్న కర్ర పుచ్చుకు ఉ ఉ ఉ అని పైన అలమర మీద విస్తరించుకుంటే వాళ్లు పెట్టిన తాటాకు బుట్టనితోస్తున్నాడు. కాని అది పడలేదు. అలసిపోయేడు. సింహం నిరాశతో కిందకు చూస్తున్నాడు. సీతక్కయ్య తలపునందులోంచి తొంగి చూస్తూంది.

సింహానికి ప్రాణంలేచొచ్చింది. 'చీతక్కయ్యా! వచ్చావా దాదా దబ్బున దా దుంపలబుట్ట దిగో' అన్నాడు. చీతక్కయ్య కుర్చీపీటమీదయెక్కి కర్రపెట్టిబుట్టనుపడెయ్యాలని లెంటాలు పడింది. అందలేదు. సీతక్కయ్యకు దిగులుపుట్టింది. నాలువై పులాచూసింది. 'ఇంతలోక ఒకవుపాయంతోచింది. 'సింహం! సింహం! నీచిన్నకుర్చీ పట్టుకురా' అంది.

సింహాంచిన్న కుర్చీసంగతి కొంచెంచెప్పాలి. ఆకుర్చీచాలచిన్నది. అదియెవర్ని ముట్టుకో నియ్యదు. సింహానికి 'ఒకరోజుకోపంవచ్చింది. ఎక్కడాకనవడదు. ఇల్లంతావెలకేరు. చుట్టు పక్కలయిళ్లన్ని చూచేరు. కనవడలేదు. వాళ్లమ్మ పిల్లలందర్ని కోప్పడింది. సింహాని వెతు కొనిరమ్మనింది. వాళ్లనాన్న వచ్చికోప్పడుతారు. ఇంకాస్నేపటికి సీతక్కయ్యవచ్చి సింహం గదిలో మూలకుర్చీలో నిద్దరపోతున్నాడు అనిచెప్పింది. అది సింహాకోపగృహమన్నమాట. అప్పటినుంచి ఆకోపం ధర్మమాలంటూ ఆకుర్చీ సింహం ఆస్తిఅయింది.

చిన్న కుర్చీపట్టుకు సింహంవచ్చేడు. సీతపీటమీదకుర్చీవేసుకు కర్రతోబుట్టపడకొట్టింది. బుట్టకిందపడడంలో సీతమీదకూడా రెండుమూడుదుంపలుపడ్డాయి. దుంపలుచూచిన ఆనం దంలో దెబ్బతగిలినట్టులేదు. బుట్టపడేశనచప్పుడుకే పిల్లలంతాపోగయారు. తలోదుంపయెత్తు కెల్లి నీళ్లపోయిలోవేసుకు కాల్చుకున్నాడు. అంతాకలసితిన్న వితిసగా మిగిలినవి పెట్టుకు బువ్వాలాటఅడుతున్నారు. వాళ్లమ్మవంటయింట్లో చల్లచేసుకుంటుంది. ఈయడావిడంతా ఆమెకు తెలియదు. ఆవెడమడికట్టుకువంటచేస్తూ పులుసుపెడతామని బుట్టకేసిఅలమరుపైకి చూసింది. బుట్టపై నకనవడలేదు. కిందవట్టిబుట్టకనబడింది. ఆమెకు చాలాకోపంవచ్చింది. ఇదంతా పెద్దవాడు సేతువుచేసాడనే ఆమెఅభిప్రాయం. కనక 'చూడు, సేతు! బుట్టెడు దుంపలుపట్టుకెల్లి బళ్లపిల్లలందరికీ పంచిపెట్టావు' అనికేకలుపెడుతుంది. ఆకేకలకే గోపాలం పరుగెత్తుకొచ్చేడు. సావిట్లోరాసుకుంటూకూర్చున్న వాళ్లనాన్న కూడావచ్చేడు. ఒట్టితాటా కులబుట్ట ఒకచేతులోపట్టుకొని రెండవచేతిలో సేతువుడ్ని బుగ్గలుపట్టుకు కోపపడుతూవున్న వాళ్లమ్మనిచూచి 'ఏమిటది? యెందుకు?' అన్నాడు వాళ్లనాన్న అమ్మకేసిచూచి. 'చూడండి బుట్టెడుదుంపలు పట్టుకొనివెళ్లి బళ్ల పిల్లలందరికీపంచివచ్చేడు పులుసులోకి ఒకదుంపన్నా లేదు' అని వట్టిబుట్టకిందపారవేసింది. 'తేగానే అందరికీ తలోదుంపాయిస్తే నీబుట్టెడునీకేప్రండేవిగా' అంటూవాళ్లనాన్న సేతువుడ్ని విడిపించుకు చెయ్యిపట్టుకొనిసావిట్లోకి తీసుకువెళ్లేడు. సీత క్కయ్య సింహంయింకా ఆడుతూనేయున్నారు. సేతువుడ్ని వాళ్లనాన్న అడిగేడు. 'వేరెరుగను నాన్నా' అని అన్నాడు. పిల్లలందర్ని పిలిచేడు. సింహం, సీతక్కయ్యా దొంగలనిశేలింది. 'ఏమేవు! దొంగలను పట్టుకున్నాను. నావంతుఅయింది. కేషువిధించుటనీవంతు' అని సీతక్కయ్యని, సింహాన్ని అప్పచెప్పేడు వాళ్ల అమ్మకు. అప్పుడు ఆదొంగలను కొట్టవలెనో తిట్ట వలెనో తెలియలేదు. వాళ్లనాన్న సింహంమీదను వాళ్లన్న సీతక్కయ్యమీదను ముద్దుల వర్షం కురిపించేసేరు.

గ య్యా శి గౌ ర మ్మ ప్ర హ స న ము

[పాత్రలు:—గౌరమ్మ: మహాదేవళాస్త్రి రెండవభార్య; మహాదేవళాస్త్రి: డిప్టీకలక్టరు; రామమ్మ: వంటలక్క; సుబ్బయ్యమ్మ: మహాదేవళాస్త్రి తల్లి, గౌరమ్మ అత్త; సీతారామమ్మ: మహాదేవళాస్త్రి మొదటి పెళ్లాము రెండవ కూతురు; రమణమ్మ: గౌరమ్మ కూతురు. రంగము: ప్రవేశము: భోజనశాల.]

మహా:—ఏమే? రా రా అని అంత వేపుకులివ్వావు. కాళ్లకు నీళ్లేవి? అంగవస్త్రమేది? ఏమిలేకుండా అంత తొందర పెట్టినందుకు?

గౌర:—ఏం? నేనే పెట్టాలా ఏమిటి? మీ అమ్మాయి రెవరైనా పెట్టారేమో అని అనుకున్నాను. కాస్త పెడులే అరిగిపోతారా ఏమిటి?

మహా:—ఏమి? వాళ్లెందుకు పెట్టాలి? నువ్వే పెట్టాలి.

గౌర:—మీ సంపాదనంతా నేనే తింటున్నానా? ఏటికి ఏడాది తినేవాళ్లు చేస్తే తప్పా? ఓ! వాకు పెట్టేవస్తూవు తక్కువ విధానమింకా అరచాచాకిరి చేయడానికి. నేనేమో గతిలేనిదానినట. దిక్కులేని దానినట. వాదిక్కు అరిపోయిందట. ఈలాంటి మాటలు మీ తల్లి చేత విల్లలచేత పడుతూ ఎవరు చేయగలరు? వాకు వెయ్యిరూపాయలున్నాయి. మహారాజులా నేమితిని పదిమందికి పెట్టుతాను.

మహా:—అయితే, ఇంకా ఏమైన ప్రసాదం తినమన్నావా? లేకపోతే ఆశీనుకుపోనా - చెప్పి ఆని మహాదేవళాస్త్రి కాళ్లకు దుక్కొని తలుపుమీదవున్న అంగవస్త్రము తడుపుకొని మొహము తుడుచుకోమని చెప్పింది.]

సుబ్బయ్య:—[ఇంటిలో పలకుంటే] నరసమ్మ కలవలవున్నది. లేకపోతే అడే చేసిఉండేది.

గౌర:—ఓ! నువ్వు ఆవిడా చేసే పనులే అన్నీవి. వీధులవంటి పనులు గత్తుచున్నాయి. మీరుండడము చేతనే భూమిమీద చినుకుపడుతోంది. కోనా ఆవిడా మీరే చేస్తున్నారుగాబోలు? మనుమరాళ్లంటే ఆలా చడి చస్తావు. ఎంతసేపు మనుమరాళ్లంటేనే ఆకేతు. నీవాళ్లు పెద్దరాయి పెట్టుతాడంటు. ఆని వినుకుకొనుచు నీట చేసి కంచము పెట్టెను. వంటమనిషి రామమ్మ పడ్డించెను. మహాదేవళాస్త్రి భోజనము చేయుచుండెను. గౌరమ్మ యిటువంటి ఏదో పనివున్నదనివలె తిరుగుచు రామమ్మను మైలవలచెను.]

సుబ్బయ్య:—(లోపలనుండి అదిచూచి) అయ్యో! మాంసంత! అదంతకు వెళ్లే నేనా వెళ్లకపోయానా? రామమ్మ! ఈకొంపలో మడిమైతూ లేదు. ఏదో యింత తినడమేగాని అచారవ్యవహారము, పూజాపున్యాసాలు లేవు. ఆవిడ నిమగ్నమైతానిలా తిరుగుంది. పో దుబ్బవపో స్నానంచేసిరా ఏం గావాలో నే న్నిస్తాను.

గౌర:—నాకు నిమగ్నమిందీ? నీమనుమరాళ్లకు నిమగ్నమింది. నీకుమారుకమింది. నాకేమీ నిమగ్న లేదు. ఈలాంటి మాటలు పడుతూ ఎవరు అచారంగావుంటారు? మీమనుమరాళ్లుంటున్నారగా! కావలసివంతే అచారంతప్పలన్నీ మీదగ్గిరవుండుకొని వన్నిలా నల్లేరుమీద బండిలాగు ఎందుకు ఆనడం? నామాట లన్నా, నాసిల్లమాటలన్నా అంత చకచక. ఎప్పుడు చూపాతమేకదా! వాళ్లకోలాగా, వాళ్లకోలాగ. వాళ్లకు పెద్దగోపి, నాకునీళ్లీగోపి. ఏముంది? మళ్లీ పెద్దవాస్త్ర. ఈలాగేటమ్మా! చేయడం? వాళ్లు నిమగ్నమీద రాయిపెట్టారా? నే పెట్టకపోయినానా? అంత పక్షపాతిమెందుకు?

సుబ్బా:—పూరుకో, అమ్మా! కల్లీ! నిన్నేమి అనలేదు. నీకు నీ పెద్దలకు ఒకదండం. తప్పున నీ కుమిం చమ్మా! కల్లీ! నువ్వు నేను అనుకుంటే వాళ్ళ మీదికెందుకెడుతావు. ఏమైనా అంటే వాడు అన్నంపదలి లేచిపోతాడు.

గార:—నీకు ఆశేక్ష యొక్కడవుందో అక్కడేవున్నా. ఎత్తనును? నన్ను నీవేమైనా అంటే నేను వాళ్ళని, నిన్ను కూడా అంటాను? ఎందుకంత హక్కుస్సుగా మాట్లాడుతావు? నిన్ను శింగామాట్లాడలేవు?

సుబ్బా:—(పెరుగుతున్నంతట) ఇస్స. ఏమిటిగోల? ఆముండ ఎప్పుడూ ఏదోదొక కుళ్ళుమాట అంటూనేవుంటుంది. నీవు ఏడుస్తూనేవుంటావు. ఏమి ఎరుగని సంగతాచులలాగ పుట్టివుత్తులలాగ వాళ్ళు నన్ను నన్నుగా అంటారు. నీవు బడబడలాడుతావు. ఇందు ఎవరుతీసిపోరు. ఆముసిలిముండ చెప్పనక్కరలేదు. గడోరుముండ. అందుకే భగవంతుడు నక్కలన్నిటిని ఒకచోటికి, నవరాసులన్నిటిని ఒకచోటికి చేరుస్తాడు. మియిష్టముచచ్చినట్లేడనడి. అసలుసిల్లలమీద పెల్లిచేసుకోడం వాడే బుద్ధిలేకున్నా.

సుబ్బా:—సిల్ల లేంతేకాదు? ఆడదాన్ని వంచుకోలేక ఆలా ఏడుస్తున్నావు. వ్యాధావ్యాధాము విచారించక పేడాపెల్లం ఏకంకేస్తున్నావు.

సుబ్బా:—చేస్తేచేకాదులే. పోనీలే. [అనిలల్లుచు పేడమీదికిపోయెను.]

గార:—[హస్తచాలన మొనర్చుచు] మీబుద్ధిలేకున్నవగాదు. నాబుద్ధిలేకున్నవ అంతా. లేకపోతే సిల్లల మీద తెండోపెండ్లివానిని చేసుకోడమేమిటి? చేసుకున్నానుగనుక నే 'దేవుడారాముడా' అంటూ మీశీవానికి, మీతల్లికివానికి ఉమారుమని ఏడుస్తున్నా. తిండికికూడా మొహమువాచి కుళ్ళుమాటలు నవతిసిల్లలచేత మీతల్లిచేత పడలేక శరీరం చిట్టుపడిపోతోంది. ఉత్తమయిల్లానిగనుక గాని లేకపోతే యింకొకరైతే యీపాటికి లేచి చక్కాబోదురు.

రామ:—పూరుకుందరమ్మా! పెద్దవారు ఏదోఒకటి అంటారు. ఇంతలో వచ్చినదేమింది? పెద్దలు అనడము చిన్నలుపడడము విధాయకముగదా?

గార:—పెద్దవాళ్ళేమిటి?..... నేనుపడనమ్మా! ఇదివరకాకా పడ్డానుగాని యింకపడను. నేనేమి చెరిగారమ్మనుగాను ఎల్లకాలం పడదానికి.

సుబ్బా:—నేనేమన్నావమ్మా! ఏదోఒకటిపెట్టుకుని మొగుడూపెల్లం మీదకువస్తారు. వందలకువందలు చెల్లుకున్నాయి. పెట్టినపూరగాయలు చెల్లుకున్నాయి. తిండికి మొహంవాచానని చెప్పితోంది అయిల్లాలు. ఇంతమి చెప్పమన్నావు? ఎప్పుటివో తప్పితే ఏంచెయ్యమన్నావు? రల్లిపోయినసిల్లల్ని పెంచేను. ఉంటే ఆశేక్షవుంటుంది. ఏంచెయ్యమన్నావు? వాడోలు నాటిల్లడోలు నీవు ఎత్తవద్దండి. ఆఖరికి అల్లరిచేస్తూ వుంటేకూడ పెద్దదాన్నిగదా అని కోపంచెయ్యబోలే వల్ల గాదనడాయను. ఏమి చెయ్యవమ్మా! ఆశేక్షవడి వాళ్ళ కేంపెడుకున్నాను? దిక్కుమాలినదేముడు నన్ను చూకాడుగాదు. ఎవరినింతోషపెట్టను నేనుబ్రతికి. పల్లినదిగాదు, [అని ఏడుచును. ఒంటిగంటలకుటచే స్కూలునుండి సీతారామమ్మ వచ్చినది.]

సీతా:—రామమ్మగారూ! అన్నము పెట్టండి. ఇల్లు చాలా సందడిగావుండే, చుట్టారెవరైనా వచ్చేరా ఏమిటి?

గార:—నీలాంటి, మీనాయనమ్మలాంటివాళ్ళంటే చెయ్యమందిచుట్టాల పెట్టు. చుట్టాయగూడ ఎందుకు? ఒక్కరోజునే పడలి పోరిపోతారు.

సీతా:—నీతో అనలేదమ్మా! కల్లీ! రామమ్మగారితో అన్నాను. పూరుకో,

గౌర:—చేనూసితో అనలేదు. నువ్వవుతూరుకోమంటే పూరుకుంటావా? మావమంజుమానుతావా? అంత పొక్కున్నుగామట్లాడురావేమి? నీన్న పెద్ద తాతరమ్మములేక.

సీతా:—రామమ్మ గారూ! నాకు నంటింట్లోపెట్టండి. అక్కయ్యకు అన్నంపెట్టేరా?

రామ:—లేదమ్మా! నాకు యీభాగోతంతోనే సరిపోతోంది. ఏంపెట్టను?

సీతా:—సరి. ఈపూట నాకుతెలుపు. అన్నంపెట్టండి. దానికిపెట్టి లింటాను [అని నాయనమ్మతో] నాయనమ్మా! నీవు పురుగోవుగదా! ఏమీ జవాబుచెప్పవద్దంటే ఏగోవకటి అంటావు. అది బ్రహ్మాండ మైపోతుంది.

నువ్వా:—పోడిచెయ్యండే, అమ్మా! ఇంతదాక మీ నాయన అన్నాడు. ఇక మీరనండి. చేనేమి నోరెత్తడంలేదే. తల్లీ! చాదస్తంముండవిగమక ఏదోఅచారముకోసమంటానుగాని వాకెందుకే? వాళ్లదబ్బు జోలికకుతున్నావా? ఏగానిజోలికకుతున్నావా? ఇంతకూ నాకుంటముచెల్లినదిగాదు. నాకొడుక్కు బరువై పోయాను. [అని కండ్ల నీరుడచుకొనును.]

రామ:—సీతారామమ్మ గారూ! ఈపూట ఆవిడ ఏమీఅనలేదండి. పాపము ఇంతకు ఆవిడకోజాలు మంచిదిగావు. అరచయ్యోపది అగ్ని గుండముఅన్నట్లు ఇంతసిరిసంపత్తువుందని ఆయిల్లాలిమనస్సుకుతాండలేదు.

సీతా:—ఏమిచెయ్యనున్నార? ఎవరికర్తం వారడుభించాలి. ఇంతకు మానాయనమ్మ మావమంజంబింబమంటే ఆవలంబించదు. అదినక్కటిచేస్తే భాగుండును. పాపము ఇదిచరమలాగ అన్నిటికివల్లడములేదు. ఆయిలేమాత్రమేమి కోలావెళ్లడములేదు.

రామ:—అమ్మాయీగారూ! ఎలావున్నా యీ ఇంట్లోమాటదక్కదండి.

గౌర:—రామమ్మ గారూ! అనక శ్రీరంగసీతులు చెప్పుదురుగాని ముందు అన్నంపెట్టండి. ప్రాణం పోతోంది.

రామ:—ఇప్పుడేకాదండి వచ్చేరు? ఇందాకటినుంచి కనిపెట్టుకొనివున్నాను. రాలేదు. తొందర పడితే ఏలా? వస్తున్నాను.

నువ్వా:—అమ్మా! మీరందరు మీ ఇండ్లకువెళ్తారు. నాకేగదా ఎక్కడాదిక్కులేదు. చేసేంత నోరుమానుకొనివున్నా మీ నాయన చేమి తెలియదుగదా! చేమగడోతుముండనిట. ఏమిచేయనమ్మా! కండ్లు మూసుకొని పారాపారాయని ఏగోదారిలోవైసదిగిరి.

గౌర:—(ముద్దమింగుతో) మీగయ్యలితనాలు, రాలుగాయితనాలు తెలిసినవారుగనుకను, మంచి వారుగనుకను, ఆయనస్వాయముమాట్లాడబట్టిగాని లేకపోతే నన్నుమీరంతాయీపాటికి ఏంచేసేవాకో? అందరిసంగతులు అందరిచిత్రాలు బాగా ఆయనపలికునును గాబట్టి బ్రతికిపోతున్నా.

సీతా:—నాయనమ్మా! జవాబుచెప్పితే వట్టు.

నువ్వా:—నోరెత్తకుండా పోడిచేస్తున్నా రేమీరు. నోరుమానుకొనివుంటే లాభమేమైనా వుందా? అన్ని వక్కలాగవున్నాయి.

సీతా:—నోరుమానుకుంటేనే లాభములేకపోతే నోరుమెదిపితేలాభముందా? రెంమావే వేదవట్టు. పూరుకో.

రామ:—అమ్మా! సీతారామమ్మ గారూ! అక్కయ్యకు అన్నంపెట్టరండి. మీభావగారు ఇంట్లోనే వున్నట్లున్నారు. అయ్యో! మొగవాళ్లువున్నారన్న భయములేదండి యీఇంట్లో.

గౌర:—ఓ! నారందరికినాంబా ఏమిటి? నాకు ఉండడానికి? బుద్ధవరపువారంటే శుద్ధబుద్ధితక్కువ వాళ్లని ఇదివరకే పేరుపెడితారు. వీరికి రైవాల్లుచక్కలా పరిగెత్తుతోంది. ఆయనవుంటే ఏంభయంలేదు. పెద్ద బావగారు ఆడంబులలోజమ. ఆయన పెండ్లాముకంటే, మరదలుకంటే, నాయనమ్మకంటే నేనేమిబరితెగలేదు లెండి. ఏమమ్మాయి! శీతారామమ్మా! నాకుపేరుబూనినదట. మీనాయనమ్మగారిమాటకు సంబంధం. ఈలాంటి చెడనమాటలంటూంటే ఎవరుపడతారు?

రామ:—అబ్బో! గౌరమ్మగారూ! ఆయనదేదో ఆయనది పూరుకొందురు. ఖలానికలక్తరుగారిభార్య, గట్టిగామాట్లాడుతారంటే బాగావుండదు పూరుకోండి.

గౌర:—కూతుళ్లకూ తల్లికిలేనిగౌరవము, మర్యాదవామనస్తుందా ఏమిటి? కలక్తరుగారితల్లిపిల్లలు శుద్ధగయ్యాళివాళ్లని ఇదివరకేదేశమంతా చెప్పుకుంటున్నారు. ఇక ఇప్పుడువస్తుందా ఏమిటి మర్యాద? మర్యాదలేదు మరిగిగడ్డాలేదు. ఆరుపెల్లుసపావాసములే నీ నారువీరవుతారు. వారికివచ్చినమర్యాదే నాకు వస్తుంది. ఎక్కువఏలావస్తుంది?

రామ:—గడుసు గౌరమ్మ ఆన్నపేరుపోసిచ్చారుగారు మొత్తానికి. ఎలామాట్లాడినా వాళ్లమీదికి వచ్చేటట్టే మాట్లాడుతారు. మీరింతగడసువారని ఆయ్యగారికి తెలియదు. తెలిస్తే చాలాసంతోషిస్తారు.

గౌర:—(ముద్దనములా) తెలియకేమి? ఆయన ఎన్నోసార్లు నన్ను నీవు మంచిగడసుదానవేఅన్నారు. లేకపోలే ఏమనుకోవ్వాడు ఈగౌరమ్మఅంటే. ఈఇంట్లో ఇంతనోరు ఇంతగడుసుదనము వుండిగనుకనే గాని, లేకపోతే, యీతల్లిపిల్లలు నన్నువీధిలోకి గెంటుదురు. అసలు యీయనచాలామంచివారని యీతల్లి వాళ్లు చాలాగయ్యాళివాళ్లని చాలామందిచెప్పేరు పెండ్లికానప్పుడేనాకు. వాళ్లు ఎలాంటివాళ్లయితేనేమి, ఆయనమంచివారుగదా అనిచేసుకున్నాను.

రామ:—(నవ్వుతూ) అమ్మా! మీకు పెండ్లి నాటికన్నేళ్లున్నవండి?

గౌర:—నాకా 10 లేక 11 ఏండ్లువుండువండి. మీరెందుకడుగుతున్నారో తెలిసినదిలేండి. నేను మొదటినుండి చాలాతెలివైనదానిని గనుక అప్పటికేనాకు అన్నిసంగతులు తెలుసును. నేనుస్వయముగా ఆయనపాటోచూచి ఆయనవేపు ఎవరినిచేసుకోనని కోరవేడిచేసుకున్నాను. ఏమొకడపిల్లలుగదా ఎవరింటికి వారువచ్చారనుకున్నామగాని ఎల్లకాలము నానెత్తిమీదకువచ్చుని కీలగొట్టెదరని అనుకోలేదు.

శీతా:—(లోపలనుండి) నీలాగమమ్మల్నికూడ ఏరెంజోపెండ్లివరుసకో ఇస్తేరాకుండావుండేవాళ్లము. అలాగాకుండ మానాయనగారు జాబ్బుజాబ్బుకోలని చిన్నవాళ్లనికెతకిచేశారు. వుండకుండా వెళ్లకుండా ఎలా ఆవుతుంది? రామమ్మగారూ! మీరుకూడ ఆన్నమపెట్టుకోండి, ఎందుకొచ్చినసోది? తలబద్దలవుతోంది.

గౌర:—సోది గీదే అవకు. ఆనకబుద్ధిచెప్పేను.మీరంతాకూడా మీతామాకునుబట్టిమాట్లాడండి. నేను పెద్దాయన పెండ్లాం నన్నమాటమరచిపోకండి. జాగ్రత్త. ఎవరితామాకునవాయుండండి. వన్నె మనుకుంటున్నారో! కూరగాయదానినిగారు చీపురుపుల్లలా తీసిపారవేయడానికి. మీరెంతకొట్టుకువచ్చినా నేనెలాగ కలక్తరుగారి భార్యనే. నారెరువాలేనే మీరంతాను. ఎవరిమట్టుకువారె నన్ననడము. మొన్నమీలావ అవిదకు జవాబు చెప్పుకండి తలవంతుకొని ఎవరిపనివారుచేసుకోండన్నాడు. ఆయనెవడు అలా అంతమాటనన్ననడానికి. దచ్చినవాడు తనపనితనుచేసుకొనినక్కర యీచేతకానితీర్పులెందుకు?

రామ:—అబ్బో! ఇకకట్టిపెడుదురు. మమ్మల్ని కలక్తరుగారి భార్యగాదని ఎవరన్నారండి? తల్లీ! నింపాదిగాభోంచె వ్యుండి. ఏంగావనీ?

గౌర:—కడుపునిండిపోతోంది వెళ్ళవలసింది. ప్రతిరోజూ సరీగా భోజనాలవేళే చెబ్బలాటపెడతారండి. తిన్న తిండివంటుబట్టుటలేదు. నేను నాపిల్ల ఎప్పుడునక్కర్లమూవుండి సుఖపడతామేగాని మహాకష్టపడుతున్నాను. రామమ్మ గారూ! [అని కన్నులనిరుచెంసుతో కుదరుకొనుచు] రమణమ్మా! రమణమ్మా! ఇలా రాఈకంచాలగడిగయ్యి. నాకంచమునకటి నేనుకడుక్కుంటాను.

రమ:—అబ్బా! నేనుకడగలేను. నాచెయ్యికోనుకుపోయింది.

గౌర:—ఛీ! మేద్రుమందా! కడుగు. కడక్కపోతే తిలబడ్డలకోడతాను.

రమ:—శిల్లలోపెడితే నాచెయ్యిమందుతుంది. నేకడగను.

గౌర:—చెయ్యిమ్ముందా! నామాటకదురుచెప్పుతావా? [అనిబల్కుచు అంటుచేతితో నాలుగుద్దులు నుద్దను. ఆచారికక్రిందవతికిలబడి గిలగిలకొట్టుకొనుచు పెద్దగ ఏడ్చుచుండెను.]

రామ:—ఏమి గయ్యారితనముమ్మా! ఎక్కడాచూడలేను. మనీసి, పిల్లనలాకొట్టివంపుతారా? అయ్యి గార్కి ఇదిఏమి తెలియవు. మిమ్మల్ని ఎవరో ఏమటో అంటారనుకుంటారుగాని యాగందరగోళం తెలియదు. నాకు విచ్చెత్తిపోతోంది. బాబూ! మాలేనికొంపలలోగూడ యాపాకడలుపాగవు. ఇప్పుడిలావచ్చిందిగాని నాఅవస్త మానాడునుగవారు వస్తున్నారంటే గడగడ. రహస్యముమాట్లాడినట్లే మాట్లాడ్డం. నేనూమాతోటి కోడలు ఎప్పుడైనాగట్టిగాకలురుచెప్పకొంటే మాఅత్తగారు “ఏమరో గొడవ” అని ఒక్కచేకబెట్టివారు. అంతే. ఇలా ఎక్కడాచూడలేదమ్మా!

గౌర:—ఈదిక్కుమాలిన గయ్యారీ పవతిపిల్లలమూలాన్ని రాక్షసి అత్తగారిమూలాన్ని ఇలాగట్టిగా మాట్లాడడంపిల్లల్ని కొట్టడంవస్తుందిగాని లేకపోతే నాకర్థమేమికాలింది ఇలాకొట్టిడానిక. ఇంతకు నాకర్థము, పిల్లకర్థం ఇలావుంది. నోరులేనిదానిని గాబట్టి వాళ్ల అటలుసాగుతున్నాయి. [అని తింటూవున్న ఆన్నములో చెయ్యిగడుక్కొని భోజనమొనర్చుచున్న కితారామమ్మ కదురుగవచ్చి] కితారామమ్మా! ఈరోజున మీనాన్నమరానివ్వండి. మీఅందరిరోగం, అందులో మీనాయనమ్మరోగం చచ్చగతుదిర్చి, కమ్మెచ్చును సాగదీసిపట్టుసాగతీయించకపోతే నాపేరు కైలాసగౌరికాదు. [అని చల్కుచు గౌరమ్మబట్టువలిచువుచుచి మేడమేదికబోయెను.]

ప్రజోత్పత్తి

ఆదిలోక్రిందుమీదయు సంతమందు
మోదముగూర్చిప్రజకు ప్రమోదచనియె.
భరతజాతికి నేచ్చావిభవముగూర్చు
శ్రీప్రజోత్పత్తి! రమ్మ సుశ్రీలనిమ్ము.
అలఘుసత్యాగ్రహోద్యమకలవరమున
భూరివాణిజ్యదుస్థితి కారణమున
పోయినప్రమోద ప్రజడిలిపోయినారు
నీవయిన శాంతినొడగూర్చి నెగడుమమ్ము.

శ్రీమత ఆవటపల్లి కృష్ణ వేణి గారు

దివ్యశాంతస్వరూపి గాంధీమహర్షి
విమలమానసుడైన ఇర్విప్రభంకు
కలిసి భారతజనని శృంఖలమువిప్ప
పూనిరీపని సీదయపూర్తిసేయుము;
మీ ఊమహాత్ములకృషి ఫలియించు నేని
భారతీయులు ఈప్రజోత్పత్తిమాకు
సారతంత్ర్యోత్పదలి శుభమ్ముగలిగె
అంచుమున్నుందు నిన్నులలచుకొందు.

గీ. శుభవిమానాస్థయై సదాసాంపు మెరయ త్రిభువనంబులయందును దిరుగుచున్న
శాండిలినిగాంచి యిట్లులసరవినడిగె పుణ్యచార్మిత కేకయపుత్రినుమన.

కం. ఏయేపుణ్యవ్రతిముల యేయేయాచారములను యేయేకథల
న్యాయమునీడక నిరతిము బాయకయెసరిచియడంచి పాపములవడిక.

సీ. సర్వతత్త్వజ్ఞత సర్వవిజ్ఞానంబు గలిగియాన్వర్గలోకంబుపొంది
ఆజ్ఞాహుతింగొన్న యగ్నిహోత్రముమాడ్కి నిమ్ముగాదేహ తేజమ్మువెలుగ
సగణితదివ్యభూషాంబరములుదాల్చి యెందునుశ్రమసంత నొడకుండ
సంచరించుటవిసరించి జూడగ! సల్పతేనమునగా దల్పదానములను
గాదుకాన నెట్లొందితో కడణదనర సూటిగాజెప్పమన సంతసుమనతోడ
శాండిలి మొగమ్ముచిరునవ్వు మెండుకొనగ నిట్లులనమాటలను జేనెలుట్టిపడగ.

గీ. జడలుపల్కలములున కామాయవస్త్రతతిమొదలగున వెవ్వియు దాల్చుకుండ
లతులఘనశాశ్వదానందమైలినర్చు చెలియ? దేవత్వమొందితిజెప్పదవిను!

సీ. భరాజబాగుగా పాటించికలనై న పరుషోక్తిలవమును పలుకకెప్పుడు
దేవతాద్విజపితృదివ్యపూజలుచేసి య త్రమామలయెడ భ త్తిడగిలి
పై శున్యమునువీడి పరునెద తొరసీక! ద్వారంబుకడనిలువపడకపని
మాలినవ్వక గూఢమార్గవృత్తిజొరక పతికింపులేనట్టి పనులుమాని
మరియుకార్యార్థయేయేగి మరలిరాముదమున నెదురేగి పూజలదన్ని మధుర
భక్త్యభోజ్యములనుబెట్టి పరమభక్తి సేవచేయుచు మెలగుదు చిత్తమలర.

గీ. అనవరతము కుటుంబార్థమైనకార్య మెద్దియున్న శ్రద్ధదనర ప్రాద్దులేచి
స్వయముగానెరనేర్చి నిశ్చలముతోడ జీవితవధంబు నడిపితిచింతలేక.

చ. పనివడిప్రాణవల్లభుడు! బాల విదేశముబోయినన్ నిరం

జననయి భూషణాదులవిసర్జనజేసి తదాగమాభిలా

షనియత భక్తిమెండుకొన శక్త్యసారముగాగమన్ మహే

శుని గృహలక్ష్మీయూ గిరిజసూటిభజంపుచు నుందునిచ్చలున్.

గీ. పతికినాయానమున్ కుటుంబముచుగూర్చి కల్గజేయక నిద్రభంగమొనర్ప
క సతముమదీయగృహమందు కడుసుగు ప్తముగ జరించుచునుందునుమోదమొప్పు.

గీ. సతమరుంధతీముఖపుణ్యసాధ్వలెలదు నిట్టిసర్మంబెసాలించి యింపుగులుక
నమరపథమాక్రమించిరి అటులెనేను వారిజాడన పోయితివారిజాక్షి!

గీ. స్త్రీలకదెధర్మమంచును జెప్పిచెప్పి సుమనయనుమతింజేసి విస్ఫూర్తితోడ
సూర్యచంద్రాదిలోకముల్ సారిదిదాటి స్వేచ్ఛనేగ శాండిలిని పెంపచ్చుబడగ.

బెర్నార్డుషాసతి

వజ్రమూడి గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు

ఏనాటకరచనాధురంధరుడు తనరమశీమరచనాప్రభావముచే ప్రపంచమునంతటని విస్మయమొందెడి దేశదేశజలచేతను అభినందనపరంపరల నందికొని వాసిగాంచెనో, ఏమహా పురుషుని సూతనరచనలకై ప్రజలు విస్తృతముగాను, ఏయద్భుతజాతకుని జన్మగృహమును పరమపవిత్రముగ భావించి అనమానప్రాముఖ్యతినొసగి తీర్థయాత్రగ జనులు సేవించు చున్నారో, “జి.బి.ఎస్” అను నెవ్వని సాంకేతికనామాక్షరములు ఆబాలగోపాలమునకు చిరపరిచితిమై వెలయుచున్నవో, ఏయదారమచున్నును భారతజాతీయశాయములపట్ల సంపూర్ణసానుభూతిని ప్రకటించుచుండునో, అట్టి మహామానసియ “బెర్నార్డుషా”యొక్క సతీమణినిగూర్చి “డెయిలీ హెరాల్డు” పత్రికావిలేఖకుని క్రిందివాక్యములు గృహలక్ష్మీపాతకులు చదువదగినవి.

“బెర్నార్డుషాసతి మిక్కిలి లజ్జావతి. తన నామాక్షరముల నచ్చులో చూచుట కేవలించుకొనును. ఆమె తీయించుకొనిన ఛాయాచిత్రములు చాలతక్కువ. సభలకు వెళ్ళుటరుదు. ఉపన్యసించుట బాత్తుగనున్న. ఈవె అధికగౌరవోపేతుని అర్ధాంగియయ్యెను, ప్రజాదృక్పథమునుండి తప్పించుకొనగలిగినది. పాదంపతులనోస్యప్రేమాన్నదులు. భర్త వెల్లినచోటకెల్ల భార్య వెల్లుచుండును. వివాహసంస్థయే బెర్నార్డుషాగారి కఠినతరవిమర్శనకు గురియైనది. ఐనను ‘షా’ల వివాహముమాత్రము మిక్కిలిజయప్రదమైనదని చెప్పవచ్చును.

కాగోరినచో షాసతి మిక్కిలి ప్రఖ్యాతియుతకాగలదు. కోటిశ్వరులామె యాతిభ్యమునకై యెదురుచూచుచు ఆపె యాహ్వానమునకు గుటకలు మ్రొగుచుందురు. బెర్నార్డుషావంటియొకనిభార్యతో తమకు పరిచయభాగ్యమున్నదని చెప్పికొని గర్వించెడి యవకాశమునకై వేచియుందురు. కాని ముప్పదిసంవత్సరములనుండి భర్తతో కాపురముచేయుచున్నను పరిసరగృహస్థులే షాసతిని గుర్తింపజాలరు. ఈవె “నేను శ్రమపడనక్కరలేదు. ఇద్దరకు సరిపడుకీర్తిని నాభర్తయే సుపాదించగలడు”ని మందహాసము చేయుచుండును. “నన్నుగూర్చి వ్రాయుటనిన నాకనహ్యకరమని”ని చెప్పినది. ఇందులకు కారణమేమియో ఆపెయే వివరింపజాలదు. “విఖ్యాతియనిన విముఖతినాపెడి నాయట్టి వివరీతచర్య అసామాన్యమే. నేనుకూడ నొక అసామాన్యనే కానోపు”నిపలుకుచుండును. షాసతి నిజముగ ససామాన్య. బెర్నార్డుషాయొక్క యర్ధాంగి సామాన్యస్త్రీ యెట్లును?

బెర్నార్డుషా స్వీట్జర్లండుగో నొకసారిదెబ్బతగిలి మంచముపట్టి బలహీనస్థితిలోనుండగా నీవె పరిచర్యయొనర్చినది. ఇదియే పాదంపతుల ప్రథమపరిచయము. అప్పుడే బెర్నార్డుషా యాపెకు తనవివాహాదృశ్యముచెప్పెను. సమవలేనిస్థితిలో లాగుచుబండిమీద ‘చర్చి’కి వెళ్ళి వివాహక్రతువు జరిపించెను.

బెర్నార్డుమా ఎన్నడును బహిరంగసమావేశములలో కృతజ్ఞతాపూర్వకముగగాని, గౌరవపురస్కరముగగాని తనపతినిగూర్చిన ప్రసంశితేడు. ఇట్టి “రివాజు” ప్రసంశలకతీతముగు యథార్థప్రేమకలదామెయం దాయనను.

పరిణయానంతరమే బెర్నార్డుమా తన మహోత్సృష్టజీవితము నారంభించినాడు. వివాహమైన సంవత్సరముననే తనప్రథమరూపకమును ప్రచురించినాడనునది అప్రాముఖ్య విషయముకానేరదు. మాసతి శక్తిసామర్థ్యములు తనభర్త రచనకెంత యాధారభూతములో సులభముగ చెప్పనలవికాదు.

ఆపె యాలనికి మిక్కిలి సహకారి. ఆయన తాను పగలువ్రాసినదంతయు రాత్రి భార్యకు చదివి వినిపించును. ఇద్దరును విషయమును చర్చించెదరు. ఆమె యొసగు సలహా నాతడు అత్యాదరముతో సంగీకరించుచుండును.

మాసతికూడ గ్రంథకర్త. భర్తరచనములామెకు పారాయణగ్రంథములు. అందలి కొన్ని ముఖ్యఘట్టములనేరి సంపుటికరించినది. ఇంతేకాక ఫ్రెంచిభాషనుండి పెక్కునాటకముల నింగ్లీషులోని కనువదించినది. బెర్నార్డుమా అన్యదేశభాషల నెరుగమిచే నామెయే ఆయనవెంటనుండి భాషాంతరీకరణోద్యోగినిగా పనిచేయుచున్నది. మాసతి ఆదర్శమాల. భర్తను కన్నకుమారునివలె సాకుచున్నది. ఆతని యశశ్చంద్రికలగాంచి గర్వించుచున్నది. అసన్యలభ్యమగు గౌరవములనంది “ఈయనకీయనయే సాటియని” వన్నె కెక్కిన తనభర్త జీవితముననే తన జీవిత పుఫలితమును గని ప్రఫుల్లితప్రాదయమై సంతృప్తినొందుచున్నది.”

శోకగానము

పెద్దురాజు రాజగోపాలముగారు (సారస్వతసమాజము)

౧

ఆగలేదే? అశ్రుపూరము;
తీరలేదే? దుఃఖభారము;
ఇంతలోనే పుత్రశోకము
వచ్చిపడెనా? తల్లి! సీకూ.

౨

భారతాంబకు గుండ్రవీలెను,
యువకలోకము క్రుంగిపోయెను,
జీవసారము చెన్నుమోసెను,
దీనరావము దిశలనిండె.

౩

పొంగునేమో క్షుభితసంద్రము,
విరుగునేమో విపులగగనము,
తొంచునేమో ధూమకేతులు,
ప్రళయకాలమె సంభవించె.

౪

ఉటీమెదేలా క్రూరమేఘము?
బెదరజేయుచు కారుచీకటి;
శాంతపవనమొ, చండపవనమొ
వీవసాగెను తొందరేలా?

గ్రామపునర్నిర్మాణము : స్త్రీల బాధ్యత

శ్రీ మ తి స మ య మం త్రి రా జ్య ల క్ష మ్మ గా రు

సంసారము-విచిత్రతలచేత-శకటమువంటిది. పురుషులు దానికొకవైపును, స్త్రీలురెండవవైపును, చక్రములవలెనున్నారు. రెండుచక్రములలో నొకటి నిరాటంకముగాను, చురుకుగాను, తిరుగుచు రెండవది కొన్ని అటంకములచేత వట్టువట్టుగా, మందముగాఁగదిగిన వాళకటగమనము ఎట్లుండును? అది వలయాకారములో దిరుగుచుండును. బాటపంటడి ముందునకుజరుగదు. అతీరుననే గ్రామపునర్నిర్మాణకార్యమునందును స్త్రీ పురుషులు సమానముగానే సంచరించవలెను. పురుషులమాత్రము జ్ఞానచంత్రులై ముందంజవేసినవో కార్యక్రమము ముందునకు జరుగనేరదు. గ్రామాభివృద్ధిపయమై, ఈ క్రిందచెప్పబోవు సంస్కారమునుగూర్చి చెప్పనవ్వదు పురుషులబాధ్యతతోపాటు స్త్రీలబాధ్యతకూడ గలదని వేరచెప్పవక్కరలేదు. గ్రామపునర్నిర్మాణమునుగూర్చివలసిన పాఠములను సమష్టిగావిశదపరచి సిమ్మట స్త్రీలబాధ్యతగూర్చి ముచ్చటించుచు వారి ప్రత్యేక బాధ్యతలనుగూర్చి చెప్పుదును.

మన దేశము శేసలము నేద్యవృత్తిపై నాధారపడియున్నది. ఇంట్లాండుమున్నగునవి విశేషము పరిశ్రమలపై నాధారపడియున్నవి. అట్టివోట్ల చట్టములే ముఖ్యముగా నివాసస్థానములు. మన దేశమట్లుగాక గ్రామములలో నిండియున్నది. గ్రామములన్నియు వభివృద్ధిఁజెంది యైశ్వర్యవంతములైనయెడల దేశమభివృద్ధిఁజెందినట్లే. అట్లుగాక మనగ్రామములు దరిద్రవంతములై యవారోగ్యమునకాటవట్టులైయున్నయెడల దేశమును యట్టిదుస్థితియందువృట్టులు. కావున దేశాభివృద్ధి కొరదగినదైనప్పుడు గ్రామాభివృద్ధియే ముఖ్యసాధనము. ఇంటికన్న గుడిపదిలమన్నట్లు భూములునిస్సారములై, గ్రామములు దరిద్రపీడితములై, దేశము ఖాళీవంతమై యుంటుండగా మదరాసు, బొంబాయి, కలకత్తామున్నగు పెద్దపట్టణములలో విశేషధనస్యముచే నెరవేర్చబడిన పార్కులు, కట్టడములుమున్నగు నిర్మాణములనుజూచి మన దేశ నాయకు లెంతకాలము మురియుచుండురో; ఎంతకాలము గ్రామాభివృద్ధికై వారుదృష్టినిలుపరో అంతకాలము మన దేశము దుస్థితియందుంచవలసివచ్చె. కావున గ్రామాభివృద్ధియే దేశోద్ధారణము.

గ్రామపునర్నిర్మాణము అనగా గ్రామమును తిరిగి నిర్మించుటనియర్థము. ఇప్పటిగ్రామముల దుస్థితిఁజూడగా గ్రామాధ్యక్షులము చేయవలసినచివనప్పుడు ప్రస్తుతపు దుస్థితులను పూర్తిగామాపి, నూతనపద్ధతులను నెలకొల్పవలసియున్నది. ఇదియే గ్రామపునర్నిర్మాణము. మనగ్రామము లిప్పు యెట్టిదుస్థితియందున్నవో విచారించుము. గ్రామములు పెంటలతో నిండియున్నవి. వీధులలో దుమ్ము కేగుచుండును. ప్రజలు రోగపీడితులగుచున్నారు. కలరామున్నగు జాడ్యములు తరచుగావచ్చుచున్నవి. భూములు నిస్సారములగుచున్నవి. నేద్య గాండ్రకువలెనే పశువులకును పరిశ్రమఎక్కువ. ఆహారముతక్కువ. పీల్చుకొనెడిగాలి దుర్బంధపూరితము. త్రాగెడినీరు అపరిశుద్ధము. తినెడుఆహారము అవారోగ్యకరమును నిస్సారమునుజయియున్నది. ఇదిగాక ప్రజలు అజ్ఞానులను, అవారోగ్యవంతులునైయున్నారు. జూదము, పానము మెండు, అప్పులేనివాడొక్కడునులేడు. విద్యావిహీనతయు, మాధత్వమును మెండు. ఏవిషయలోను మార్పును చేసికొనుట కిష్టములేకుండుట.

ఇట్టిదుస్థితియందుండిన గ్రామములను పునర్నిర్మాణముచేయుట కన్నియోచనముల ప్రయత్నములఁజేయవలసియున్నది. ఈప్రయత్నములకు ముఖ్యాభిప్రాయము మనవేదోక్తమైన ఆశీర్వాచనమే. అనగా “అయురాశోఽస్యైశ్వర్యాభివృద్ధిరస్తు సర్వేభవానుభిశోభనంత” అనుటయే. ఈప్రయత్నములను గ్రంథబద్ధరీతిచే నొక్కొక్కటియే చేర్కొని కొలదిమాటలతో వానిని ముగింపవలసియున్నది.

గ్రామపారిశుధ్యము — గ్రామము లపరిశుద్ధతకుస్థానములు. ఇందువలన రోగములు ప్రబలుటయే కాక చరిశుద్ధమైనవాయువు పీల్చికొవకుండుటచే మనుష్యులు నీరసమగుట, పిల్లలవాకారులుగను, ఒకారాకారములుగలవారుగను అగుట జరుగుచున్నది. పశువులకూడ సారములేనినై, నిరుపయోగములగుచున్నవి. వీనివలన మనుష్యులకు బుద్ధిహంద్యతయు, దరిద్రమును రట్టవించుచున్నది.

గ్రామవీధులయందును, గ్రామకేవాడులయందును కుడిచిన పెంట ప్రోగులు, క్రుళ్లుచుండిన శేడ ప్రోగులు నుండరాదు. తీనిని చిన్న గ్రామములలో యూరివెలుపలను, పెద్దగ్రామములలో నింటికి దూరమగు దొడ్లలోను మిక్కిలిలోకుగ గోతినీతీసి అందులో వేయవలెను. ఆగోతులకుచుట్టును, కొంతదెక్కువరకు గోడలను పెట్టుట శ్రేష్టము. దుర్గంధము గోతులలోనుండి విశేషముగ ఎత్తువకురాదు. వివను సాధ్యమైనంతవరకు నిండ్లపైగాలులు రానివైపున-ఆనగా-ఇండ్లకు ఉత్తరపువైపున నిట్టిగోతులను తీయుటమంచిది. పశువుల త్రొక్కిడియు, బూడిదమొదలగు వానినికూడ నిందుకేర్చుటమంచిది. ఇట్టిగోతులు గ్రామస్థులకు బంగారపుగమలని చెప్పదురు. వీనివలన కందుపయోగములున్నవి. ఆనారోగ్యప్రదములగు దుష్పదార్థములు తొలగింపబడుటయే గాక నివిఅట్టిగోతులలో క్రుళ్లి పాలములకు మిక్కిలి సారవంతములగు యెరువులగుచున్నవి.

పల్లెటూళ్లవీధులలోను, ఇంటినమీపమున దొడ్లలోను తరుచు మలమూత్రములను విడుచుచుందురు. ఇది మిక్కిలి అసగృహయకమగుదురాచారము. ఈవిషయములో మృగములకంటె మనుష్యులజ్ఞానాధికత్యర వ్యవోచుచున్నది. దొడ్లలో నలుచైపులను గోడపెట్టిన చిన్నదొడ్ల నేర్పరిచిని అనిన్నదొడ్లలో ఒక అడుగు వ్యాసమును, 4 అడుగులలోనునుగల గోతులనుతీసి ఆకపాయఖానాకుపయోగింపవలెను. కొలదిలో నలలో వాగోతినీపూడ్చి ప్రక్క మరియొక దానిని తీయవలెను. ఇట్టి పెంటలను, మలమూత్రములను, గ్రామములలోను, చుట్టుప్రక్కలను, ఉండనిచ్చుటచే పవిత్రయెండి యాదుచ్చువాయువుతో నగిరి మనబట్టలపై, మొగములపై పడుటయేగాక కండ్లలోను, చెవులలోనుగూడ బడును. ముక్కులగుండా లోనికిఁబోవును. మనము తివెడల ఆహారములోనికి, త్రాగడి నీటిలోనికిని వచ్చును. ఇదంతయు దలచుకొన్నయెడల నొడలు జలదరించి వెలువరచుచుట్టును. కాని జరుగుచున్న వాస్తవమిదియే. ఇందువలన రోగములు పుట్టుటయేగాక నేత్రములు చెవులు మొదలగు నింద్రియములకుగూడ హంద్యతకలుగుచున్నది. ఇదిగాక ఈదుష్పదార్థములవలన ఈగలును, దోమలును రెండోపరంపములుగా వృద్ధిఁజెంది ఈదుష్పదార్థములసంఘటిత జేహములతో వచ్చి మనఆహారములపై వాలును. పిల్లలముక్కుల మీదను, మాకులమీదను వ్రాలును. అవి మనలోపలకురాకముందు రెమయెడలను, పాదములును శుభ్రముగా కడిగికొనివచ్చువా? వీనివలనగూడ ననారోగ్యము వృద్ధిఁజెందుచున్నది. కలరా, మొదలగు జాడ్యములకూడ వ్యాపించుచున్నవి.

మంచినీరు:—గ్రామములలో సాధారణముగా చెరువులే జలాధారములు. కాని ఈజలములు లోపలనుండి నీలువలనుండికూడ అవనిత్రములగుచున్నవి. నీటిలో నాదు, జమ్ము, తూటి, కలవ, తామర మొదలగునవిపుట్టి అవిక్రుళ్లి చెరువులలోని నీరు పాడగుచున్నది. నిలవనీటిలో జలజంతువులనేకము పుట్టి వచ్చుచున్నవి. చెరువులలోనికి గ్రామములలోని వాననీరును, చెరువులచుట్టు ప్రదేశములందు కురిసినవర్షపు నీరును వచ్చుటచేగూడ వానీరుకెడిపోవుచున్నది. పశువులమున్నగునవి చెరువులలోనికి తరుచుగా మలమూత్రములు విడుచును. ఇన్నివిధముల చెరువులనీరు పాడగుట కవకాశమున్నది. కాని చెరువులేగతియైన గ్రామములలో నీరుపాడుగాకుండ రేగివకట్టుదిట్టమును చేయవలెను. పశుశుక్రమైననీటినే చెరువులలో పెట్టవలెను. చెరువులచుట్టును ఎత్తైనగట్లుండవలెను. అగట్లమీద మలమూత్రములు విడువనీయకూడదు. పశువులను లోనికి

దీగనీయరాదు. స్నానముచేయుట, అంట్లుతోముట, బట్టలుదుతుట సాగనీయరాదు. ఇట్టివి రెండుచెరువులుంచి కొని ఒకసారియొకటియు మరియొకమారు రెండవదియు పూర్తిగారెండగట్టి కొంతలోతువనకు త్రివ్యుటవలన నీటిమొక్కలను, బలజంతువులను పుట్టకుండజేయవచ్చును. త్రాగుటకునుకలమైన నీరురెడిప్రదేశములలో నూతినీరుత్రాగుటయే యుత్తమము, కాని ఆనూతులమట్టును గచ్చుపల్లెములుండవలెను. నూతినట్టును పడిన నీరు చాలాదూరము దొరలిపోవలెను. మాకులకుమట్టును మరికిగుంటలుగాని, పెంటప్రాగుగాని యుండిన యెడల ఈదుష్పదార్థపులసారము భూమిలోదూరి నూతులలోవిశేషమృను.

నీటిని నడియగట్టుట:—చెరువులనీరైనను, కాలువలనీరైనను వడియగట్టవలెను. పట్టణములలో నెక్కువ భాగముచేసి పెద్దయెత్తుమీద నీటినివడియగట్టి కళాయిలమీద నీటినిసరఫరాజేయుదురు. నూతుల లోనితి సాధారణముగా వడియగట్టుటవలన మంచిని చేతవచ్చును. గ్రామాదులలో వడియగట్టుటవలన గాఢమీద ముడత పెట్టవలట్టవేసి దానిగుండానీటినిబోనిచ్చుటయే ఆయుగన్మది. అందువలననీటిలోని తెత్తమాత్రముతీయ బడుచున్నదిగాని నీటిలోనిబాడియు విషవాయువులును విడదీయబడుటలేదు. నీటినికాచి చల్లార్చుట ఉత్తమమే. కాని శేడసాదలకనువైనదికాదు. ఒకదానిపైకొకటి మాడుకుండలనుపెట్టి పైకుండకు మధ్యకుండకు నడుగున చిన్నరంధ్రములనుపొడిచి అరంధ్రములలో చిన్నదూదిపింజలును బోనిపి పైకుండలో 3-వ పంతువరకు గంధ్రవసుకయో, మధ్యకుండలో సగమువరకు రాక్షసబొగ్గును పోనియించవలెను. కాలువలయు, చెరువులయు, నూతులయు నీటినికాచిగాని, కాచనివిగాని పైకుండలోపోవయెడల వది యిసుకగుండా అడుగునకు జారినపుడు దానిలోనితెత్త, బాడి, నులిపురుగులును అడ్డుగొట్టుటచే వ్యత్రేమైననీరు మధ్యకుండలోనికిదిగును. మధ్యకుండలోని రాక్షసబొగ్గుగుండా జారునపుడు నీటిలోనివిషవాయువులును, ఇంకనుమిగిలియున్న విషపు పురుగులును విడదీయబడి వ్యత్రేమైనట్టియు ఆరోగ్యవదమైనట్టియు నీరు అడుగుకుండలోనికిజారును. ఇట్టి నీటినిత్రాగుటయే మిక్కిలియుత్తమము. ఈపద్ధతిని వడియగట్టుటకు కావలసినసామగ్రి 10 లేక 12 ఆణాలలోకొరుకును. నీరు శేడలుపైతము ఈపద్ధతి నవలంబింపవచ్చును.

ఆహారము:—ఆరోగ్యవదమగు ఆహారము భనవంతులకేగాని భరిగ్రులకు సులభసాధ్యముకాదని అనుకోనుట పొరబాటు. చక్కగాగువనముచేయబడిన పదార్థములేవీయు ఆహారోగ్యవదములుకావు. జేపాకండరములకును, రక్తపుష్టికిని, ఇంద్రియపటుత్వసంపదకును, నరములపుష్టికిని అనువకు పదార్థములు సులభమైనభరిలకేదొరకగలవు. అట్టిపదార్థములయొక్క విజ్ఞానములేకనే గ్రామస్తులుకష్టపడుచున్నారు. వారికట్టి జ్ఞానముకలుగజేయవలసియున్నది.

గృహనిర్మాణము, గృహశుచి:—చలనములేని వాయువునుపీల్చుటకంటె వీచుచుండినవాయువునుపీల్చుటయు, నట్టివాయువునందునికియు ఆరోగ్యవదమును, ఉల్లాసకరమును ఆగును. పగటిపూట విశేషభాగము బయటగాలిలోనంచరించినను పురుషులు రాత్రి చాలభాగమింటనే యుండవలసియుండును. పిల్లలును అట్లే. కాని స్త్రీలుమాత్రము ప్రాద్దంతయునింటనే యుండవలసియున్నది. అట్టియిండ్లలో గాలి కదలుటకైనను వలయునదుపాయములేనియెడల నందువలనకలుగదొసగులు వర్షవాతీతములు, ఇంటినిండనుబూజా, దుమ్ము, ఈగలుముసరుట, దోనులులేగుట, బొజ్జంకలయు బల్లలయెఱుపచారము, ఎలుకల యధోచ్ఛాత్రవర్తనము ఇవిధలితములు. కావున మనయిండ్లకు వలుచైపులను పెద్దపెద్ద కిటికీలనుంచి గాలినిచ్చులవిడిగవచ్చునట్లు చేయవలయును. ఇల్లంతయునుండివి గోమయముతో నలుపుచుండవలెను. సున్నపువాడితో ముగ్గులనుచెట్టుట అందమునకేకాక, ఆరోగ్యమునకుకూడనైయున్నది. గోమయమును, సున్నమును పొరికుధ్యసాధనములు. అటకలు

తరువు చులుపుచుండవలెను. గోడలకు సంవత్సరమునకు రెండుమారులైనను వెల్లవేయవలెను. ప్రతిసమయమునకు టకు నొక్కొక్కవియమిత స్థానముండవలెను. ఇండ్లను మెరకచేసికట్టవలెను. దొడ్లకూడ పిథికంబై మెరకగా నుండవలెను. దొడ్లలోగాని, ఇంటిముందరపీఠులలోగాని మరికిగుంటలు, చెమ్మ నేలులుఉండరాదు. దొడ్లలో నీరువిశేషముగా వాడుభాగములందు అరటిమున్నగు బలమువిశేషముగా పీల్చికొను వృక్షములు, మొక్కలు నుండవలెను. దొడ్లలో ఫలవృక్షములను, పూలుమొక్కలను, మనోహరములగు క్రొటనులను పెంచవలెను. పీఠులలో చల్లనినీడనిచ్చుఫలవృక్షములనువాటవలెను. దొడ్లలోగాని, పీఠులలోగానివిశేషముగా ఆకురాలు వృక్షములుండరాదు. ఇంటిలోను, దొడ్లలోను, పీఠులందును, ఊడ్చినచెత్త వస్తుటికప్పుడు వైనచెప్పుబడ్డ మరికిగోరులలో క్రుక్ల పిచ్చినయెడల పీటివలనపాలమునకు కలుగు భూపారాధిక్యత త్రిగుణీకృతమగును.

గ్రామసంస్కరణము:—గ్రామస్థులేషనిచేసికొనుటకై నను వారిజ్ఞానముండవలెను. అట్టిజ్ఞానము విద్యవలన నేకలుగును. వారు విద్యావిహీనులైయున్నంతకాలము వారిబాగులకై చేపెట్టి ప్రయత్నములను చేపెట్టి సలహాలును వృధయగుటయేకాక భేరినిజోకొట్టినట్లు వారిమార్గత్వము మరికింపముదురును. గ్రామములో చదువను, వ్రాయును నేర్పినవారు నూటికిదొండుంటయే యరుదు. మనదేశమంతయు నిట్టిగ్రామములతోనే నిండి యున్నది. ఇట్టిగ్రామములు మనదేశములో 700000 లున్నవి. మనదేశములో నియమింపు 27 కోట్లమంది గ్రామములందేయున్నారు. ఇప్పటి మనదునితికిని ముందుముందుమనము నెలకొల్పబూనుకొన్న దేశాభివృద్ధి కిని యెంతదూరమున్నదో చూడుడు! మనమెంతైనా పుణ్యముగా ఎన్నెన్నిమార్పులను చేయవలెనో తలచికొని నను, ఇట్టి కార్యనిర్వహణమునకును ఇప్పటి మనయల్పజ్ఞత్వమునకును గలవ్యత్యాసము తలచికొనినప్పుడును ఎంతటి బుద్ధిమంతులకును ఒక్కొక్కప్పుడు దేశాభివృద్ధిదీక్షయందు నిరుత్సాహముగూడ జనించుచుండును. ఐనను ఉట్టికెగురలేనివారు స్వర్ణమునకెగురగలరా అనునట్లు ఒకచిన్నగ్రామము నే సంస్కరింపలేనివారు దేశాభివృద్ధికై పూనుకొనుట హాస్యాస్పదముగదా! “ఇంటగలిచి రచ్చగెలుపు”మన్నట్లు ముందుగ్రామములను సంస్కరించినయెడల దేశము రసంతటతానే యున్నతనితికినచ్చును. దేశాభిమానము-దేశాభివృద్ధికై పూనికయు, కుతూహలమునుగల యువారస్వభావులైన స్త్రీపురుషులెల్లరును గ్రామాభివృద్ధికై ముసుమున్నుకంకణము కట్టికొని, తమకుసాక్ష్యప్రదములుగానున్న పట్టణములనుబిడి గ్రామములకుఁజేరి చేరవైసంతకృషి చేయుచుండవలెను. అప్పుడు వారికృషికోరోడుగా సర్పారువారున్న, ద్రవ్యవంతులను అన్నివిధములసాయమిక్తురు.

గ్రామపునర్నిర్మాణము:ఆరికసితి:—గ్రామములదుస్థితియే దేశదుస్థితియని చెప్పియున్నారు. అట్టిదుస్థితిని తొలగించుటకన్నియుపాయములైనను ఊహించవచ్చును, వ్యాసములువ్రాయవచ్చును. ప్రచారము చేయవచ్చును. నూతనపద్ధతులను బోధింపవచ్చును. విద్యలగరపింపవచ్చును. ఇవన్నియు గ్రామాభివృద్ధికి సాధనములే. కాని సాధనములకన్నిటికిని సాధనము-సాధనములలో ప్రథమసాధనము-“ధనమూల మిదం జగత్.” మనదేశమందదియే శూన్యము. దీనికికారణము తిరిగిపల్లటూరే! గ్రామముధనవంతమైనయెడల దేశమును సంపన్నమగును. ఆకోగ్య మెంతయవసరమో! విశ్వర్యమునంత యవసరము. ఈదర్శిద్రము తొలగు నెట్లు? దీనికికారణముల నరయవలయును. ఒక్కొక్కకారణమునుతెలిపి దానికివిరుగుడులు చెప్పినయెడల నివ్యాసముసార్థకమగును.

ద రి ద్ర కా రణ ము లు : వి రు గు డు లు

స్త్రీజనాలంకారములు:—వేలకువేలవగలకైవెన్నించుచున్నారు.కంసాలిహయవలనతిన్నదియు, మజారిక్రిందతిన్నదియు పోగా 1000 రూపాయలచెట్టుబడికి షుభూరు 700 రూపాయల సరుకు పంటిమీదికి

శ్రీమతి యన్. సుభద్రమ్మగారు

శ్రీ లా క వ్య సి నీ మా స టి

Courtesy of 'The Movie Mirror'

వచ్చుచున్నది. ఇదికాలక్రమమున అరిగివిలువరక్కచున్నది. దీనికిదొంగలభయము మెండు. ఈనగలఆపేక్ష మన దేశమునందుమాత్రమే యున్నది. అదియును ఒకరినిచూచి ఒకరు తెచ్చిపెట్టుకొన్నది. ఈనగలపై ఉబలాట పడుటకు, అప్పులు చేసియైనను ఆస్తులనమ్మియైనను నగలే చేయించుకొనుటకు ముఖ్యకారణములుమాడు. అందును కొరకు, గౌరవముకొరకు, ఆడుదానిపరపతికొరకు. ఈమాడుకారణములు సత్యములైనయెడల నగలవనరమే. ఇవిసత్యములుకానిచో నగలు అనర్థదాయకములని వేరేచెప్పవలయువా? నగలు అందుముకొరకు:—ఆరోగ్య మే అందుము. యోగ్యమే అందుము. “గాడిదపిల్ల కొనులముగాదే” అనునట్లు స్త్రీలకుగాని, పురుషులకు గాని ఆరోగ్యమువంటి అలంకారము వేరొందుకలదా? ఆరోగ్యమువంటి అమూల్యాలంకారమును కాపాడు కొనుటయే మనదేశములు నేర్చుకొనతగ్గది. ఆరోగ్యమును, జన్యనమును సడలినస్త్రీలకుగాని, పురుషులకుగాని అలంకారమువలన కోర్కెదేబూనుట చేదుమందునకు పంచదారమాటు పెట్టునట్లు. నగలు గౌరవముకొరకు:—ఇదియును మనదేశములో గతానుగతికముగావచ్చుచున్నది. “విద్వబరువునగలు—దివ్యకుంజేగాని—పెద్దపిటవెయ్యి రోయిపెద్దాయా!” అనునట్లు నగలనుచూచి గౌరవించుట మనదేశమందాచారమైయున్నది. దీనికికారణము మూఢత్వమే. గౌరవార్థములైనవి సదాచారసంపత్తియు, యోగ్యప్రవర్తనయు, విద్యత్తువైయున్నవి. పూర్వ మొకప్పుడు సింహముతోలును గప్పికొన్న గాడిదను జూచి మృగములన్నియు భయపడుచుండెడింట. తుదకు నక్క దానినిజిసితి నేట్లోకనిపెట్టి వెనుకకువోయి కూయవారంభించెనట. గాడిద తనవెనుకటికాళ్లతో నెగిరి పెళ్లున వెనుకకుత్తినివదలు. ఇట్లు నేనగలవల్లనచ్చు గౌరవముకూడ నోరుతెరచునంతవరకే. నగలుపరపతికొర కు:—ఇదికొంతవరకునిజము. మనహిందూధర్మశాస్త్రప్రకారము స్త్రీలకు బాధాభాగములేదు. ప్రభుమమున తొండ్రితై, పిమ్మట భర్తపై, తుదకు విడ్డలపై ఆనుకొనియుండవలయును. అట్లానుకొనియున్నవారిని భరించు వారు చులకన చేయుట సహజము. కనుక నగలువారికి స్త్రీధనమై కొంతవరకు పరపతిపుట్టించుచున్నవి. కాని నగలు దేశమున కనర్థదాయకములైనప్పుడు స్త్రీలకు మరొకవిధమున పరపతిలుగజేయుచున్నవి. ఇందుకు హిందూలామార్చువలెను. దీనికి తగ్గుప్రయత్నము లిప్పుడుజరుగుచున్నవి.

కార్యములప్పు డమితవ్యయము:—ఇదియును గతానుగతిక మైనదురాచారమే. ఒకరినిచూచి యొకరు—ఒకరిని మించవలెనని యొకరు—బంధువుల మెప్పుకొరకును—ఆలుబిడ్డల తృప్తికొరకును— అప్పులుతేసియైనను—ఆస్తులనమ్మియైనను మనవారు విశేషముగా ధనమును వెచ్చించుచున్నారు. ఈమధ్య బొంబాయిలో నొక కోటీశ్వరుడొక వివాహము చేసొక్తముగా 12 రూపాయతో చేసెనట. ఈతడంద రకును మార్గదర్శకుడగుగాక! పెండ్లిండ్లలో నవవసరపుభిర్యులు తగ్గుగాక! దీనికి ముఖ్యముగా ధనమంతులును, పులుకుబడిగలవారును మార్గదర్శకులు కావలెను.

రోగములు తరుచుగుట:—ఆనారోగ్యకరములగు గ్రామములలో బాధ్యములు తరచుగాప్రజలీ ప్రజలను చంపివేయుటయో, లేక ఏపనితీయలేనట్టి దుస్థితులుగ మార్పుటయో చేయుచున్నవి. దీనికి విరు గుడు ఈవ్యాసములోఁ తెప్పినట్లు ఆరోగ్యప్రదములైన సంస్కరణములఁ జేయుటయే. పిల్లలకును, పశువుల కును టికాలు మున్నగునవి చేయించుచుండుట మరియొకటి.

సమష్టికుటుంబములు:—ఈపద్ధతి మనదేశములో మాత్రమేయున్నది. ఇది కుటుంబాభి వృద్ధికై పెద్దలుచేపిననిర్ణయము. దీనిని పెద్దలునిర్ణయించినపద్ధతిని నడపినయెడల నిది శ్రేయోదాయకమై మన బాతికగౌరవము తెచ్చినదగును. సమష్టికుటుంబమనగా నన్నదమ్ములు—వారిభార్యలు—వారిబిడ్డలు—వారి వృద్ధులు—ఇంకను దిక్కులేని వారిమేనత్తలు, పేనత్తలులు మొదలగువారు—అందరునుకలసి ఏకభాండాశనమును

జేయుట. ఇందువలనను ఒక్కనిని నమ్మి పెత్తనమందుట. ఇందు ప్రతివారును కుటుంబమునకై పాటుపడవలెను. స్త్రీలు స్త్రీజన్మా మైన కృత్యములును, పురుషులు పురుషాచారకార్యములును యదార్థముగా జేయు మండినయెడల నిదయించియు శ్రేయోదాయకము. వేయికోట్లబాగుడనగుచి. ఇహపరపాధనమైనది. సమస్త వలన కాలమును, వ్యయమును కూడినప్పుడు. అందువలన కుటుంబపరిరక్షణి అభివృద్ధిజెందును. ఆచరణను బట్టి సదాచారములు వైకము ఒక్కొక్కప్పుడు దురాచారములని పింఛుకొనును. ఇంతశ్రేష్ఠమైన సమస్త కుటుంబపద్ధతి దురాచారముగా వెంచి దరిద్రతాకారణములలో చేర్చవలసివచ్చినది. సమస్తకుటుంబీకులు సోమరులై, స్వార్థపరులై, స్వాభిమానులై, కుత్సితులై వ్యవహరించుటచే నైశ్వర్యమునశించుచున్నది. ఒక్కని పాటుపై పెక్కురాధారపడియుండినయెడల నిశ్చయము లడుగంటకుండునా? ఇప్పుడీప్పుడు ప్రజల బుద్ధులు మారి (ఇందుల కీలాకోద్ధరేకారణములు) సమస్తకుటుంబముల గమనికలు చెడుచున్నవి.

అతివృష్టి: అనావృష్టి:—మనదేశము సేద్యమే ముఖ్యాధారముగాగలది. సేద్యమునకు నీటివనతి మొదటి అవసరము. జలమునకు వర్షముమూలాధారము. “నలమూడువర్షముల్ నెమ్మి నురియు” అనునట్టి పుణ్యాశ్మల కాలముపోయి పాపాత్ములమైన మనకాలమందు ఒక్కొక్కప్పుడతివృష్టియు: దరును అనావృష్టియు గలుగుచున్నది. సమవృష్టియరుదు. సమవృష్టికి వలయుప్రయత్నములు మానవారీతములు కావున “అయి లేతరిగ, కాకుంటే కండి” అన్న సూత్రమును రయితు లానుకొనియుండవలసినదేకాని వేరొండు సరళమైన యపాయము దొరకదు.

రైతు పూర్వాచారపరాయణత్వము:—ఎన్నకో ఇష్టావలవాడు మనదేశములో సేద్య వృత్తివడచిన తీరులు నేటికిని జరుగుచున్నది. దీర్ఘకాలము సేద్యవృత్తిలో మార్పులేమియు: జేసియుండలేదు. అబక్కుమాడలే—అకొయ్యవాగళ్లే—ఆపైసక్కియే—ఆనిస్సారపు భూములే—ఆనిరగకపు విరులే! కాని ఎందునుమార్పులేదు. మార్పునకు రైతు ఒప్పును ఒప్పుడు. ఇటీవలిలో సేద్యవృత్తివలన అదాయవృద్ధిపట్లగుమి? సేద్యవృత్తిలో జరుగవలసినమార్పులు, చొప్పించవలసిన మారినపద్ధతులనుగురించి విపులముగా వ్రాయుటకు ఈవ్యాసముచాలదు. కావున కొన్నిటినిమాత్రము బహుల్లప్తముగా విందుపొందుపరచుటైనది. మంచి దుక్కి టెద్దులు:—మనదుక్కి టెద్దులను బలిష్ఠములైనవిగాను, పనికోర్చునవిగాను కాలక్రమమున మళువుగా చేయవచ్చును. ఇందుకు మంచి. అంతోతులను, మంచి ఆవులనుమాత్రమే యుపయోగించివలెను. మనుష్యులకునలేనే పశువులకును మంచిగాలియు, మంచిసీరును, పరిశుద్ధమైన గృహములును, పారవంతమైన మేతయు, టీకాలు వేయుటయు అవసరములు. వాగళ్లు:—ఇప్పటి కొయ్యవాగళ్లవలన భూమికి సరియైనదుక్కి జరుగదు. ఇప్పుడు సప్లయికాబడు ఇనుపవాగళ్లను ప్రయోగించినగాని లోతుదుక్కి జరుగదు. భూమిలోని చీమలపుట్టలను, ప్రాతశక్లను నశించవు. నిటి మొక్కలవేళ్లు భూమిలోని కొంతచెమ్మను లాగికొని ఇప్పటిసస్యములను పాడుచేయును. మన బలిష్ఠమైనయెద్దు ఇనుపవాగళ్ల నవలీలలాగగలవట. మంచి విత్తనములు:—ఇవి సర్కారువారిచే తయారుచేయబడి సరాఫరా అనుచున్నవి. విత్తనములు గృహమైనవికానియెడ మొక్కలు పుట్టుకలోనే నీరసములగుచున్నవి. ఒక బక్కవనితకు పుట్టిపెరిగిన పసివిడ్డవలెనే ఈమొక్కలును ఉండును. భూసారమెంతయున్నను ఇట్టిమొక్కల కతీర్తియేగాని పుష్టియుండదు. చెల్లెగతులు:—వ్యాసములో నొక చోట చెప్పినరీతిని చెల్లె, చెదారము, పేడమున్ననునవి కుళ్లనిచ్చినయెడల బంగారముంటి ఎరువగును. పేడ పిడికలుచేసి నంటచేయుటకంటే ఎరువుగానుపయోగించినయెడల లొమ్మిదిరెట్లధిక ఫలము దొరకునట. స్త్రీలకు పేడచేయుటయందలి ప్రయాసమును, కాలహరణమును తొలగును. మడులుచేయుట:—దంపపాలములలో

వలెనే మెట్టపాలనులలో కూడ భూమిమట్టమునుబట్టి మడులుగా విభజించి, మడులచుట్టును, ఎత్తైన గట్టు వేయుటవలన వర్షపునీరు బైటికి పోరలిపోక భూమిలోనివింతును. ఇందువలన మొక్కలకు సౌకర్యమేకాక భూసారము బయటికి తొలగిపోదు. లోతుదుక్కి నీరునింకించుట కనువైన సహాయమునిచ్చును. ఏటేట పంటపెరుగును మార్పుట:—భూమిలోని సారము వేర్వేరుగుణములకలదియై, వేరువేరుదినములకు సాయమొనర్చుచుండును. ఇట్టివీతిలో ఒక్కపేసాలములో ఏటేట ఒక కందినిమార్చి మే నేయుచుండినయెడల కందికి వలయుగుణము క్రమముగా: వశించి పంటచెడును. కాన రెండవయేట పెసరవేసినయెడల పెసర పృథ్వియగును. ఇదిగాక కందికికావలసిన గుణముతిర్తి చేయకొనును. ఆహ్వా, హెచ్చువడ్డి:—రైతులు మంచిపంటలను పండించుకోలేకను పండిన కొద్దిపంటవైనను క్రమమైనపద్ధతిని వాడుకొనకుండుటచేతను, అప్పులపాలగుచున్నారు. వీరికి హెచ్చువడ్డి కష్టతీవ్వు ధనవంతులు కొలదికాలములోనే లక్షాధికారులగుచున్నారు. ఇట్టి షాహుకార్ల దేశాభివృద్ధికి భంగకరులుగానున్నారు. రైతు తనకు దర్జాకలదనినన్ని అదర్జాను కాపాడుకొనుట కష్టపాలగుచున్నారు. కూలినాలి చేసికొనువారు కొలదిలోబ్రతికి ఏముణఫణములు లేక ఉల్లాసముగానున్నారు; అన్నము పంటపట్టుచున్నది; కంటికి నిద్రవచ్చుచున్నది. ఈపద్ధతినే సాగనిచ్చినయెడల కాలక్రమమున రైతు వృత్తి లాభకరముకావదిగా కావచ్చును. ప్రస్తుతము సర్కారువారు పెట్టించిన గ్రామపరపతి సంఘములనుండి కొద్దిపడ్డి కష్టలుదొరుకు సదుపాయము లిప్పటికంటెను వృద్ధిచేయవలసియున్నది. వేరొండువృత్తి లేకపోవుట:—వల్లెటూళ్లలో నేద్యముచేయుట, నేద్యవృత్తిలో కూలికిపోవుటతప్ప మరియేవృత్తియులేదు. ఒకయేడు నేద్యము భంగపెట్టినయెడల రైతులును, వారికుటుంబమువారును, కూలివారును, కమ్మరి, మంగలి, మాదిగ మొదలగువారును, వారికి వెచ్చుచునిచ్చు కోమటియు అందరును కూలిపోవలసినదే. అందుచే నేద్యముగాకయు పయోగకరములైనట్టి వృత్తులు కొన్నిస్త్రీపురుషులందరును తమ కుదిరేమైనవాని వకలంబించుటకుండిరి. కోళ్లు గొర్రెలు మొదలగునవి పెంచుట, కుట్టుచుని, నూలువడకుట, నులక, దొక్కన్నతాడుచేసుట, నవారు చేయుట, తోటలుచేయుట మొదలైన వెన్నియో ఉపయోగకరములైనవృత్తియు, సుఖితనమునకు సాయపడునట్టియు వృత్తులవలంబించువలెను. స్త్రీపురుషులెవ్వరును, తమకు దర్జాకలదని అనుకోనకూడదు. నిర్వాహకత్వము దర్జాకును, దురభిమానమునకును పుట్టిల్లు.

సుగుణహీనత:—సుఖముగా బ్రతుకుటకును, ఏవ్యాపారములోనైనను జయము పొందుటకును వలసిన సుగుణసంపత్తి మన రైతులలోలేదు. ఆస్యోన్యతైరము, మత్సరము, మోసము, స్వామిద్రోహము యిప్పటివారికి మెండు. క్రమముగా విద్యాభివృద్ధివలన, ప్రబోధమువలన యీదుర్గుణములం దొలగించి వీని స్థానములో నిజాయతీ, స్వామిభక్తి, యదార్థవాదిత్వము, సత్యసంధత, సహోపకారపరాధుణత్వము, ఆస్యోన్యసహాయాభిలాష గ్రామస్థులకలవడ చేయవలసియున్నది.

జూదము, పానము:—ఇవి దురాచారములు. ద్రవ్యమును కాలమును కూడ హరింపజేయుచున్నవి. ఇదితప్పని రైతులకుతెలియును. తప్పని తెలిసియుఁగూడ వీటిని విడువకుండుటకు తగిన ప్రయత్నకారణము లేవియో యుండియుండవలెను. వాటివరని తొలగించుటయే గ్రామోద్ధారకుల కర్తవ్యము. దురిద్రము, అపరిశుద్ధత, మూఢత్వము మున్నగువానితో నిండియుండిన గ్రామములలో కాపురముచేయువారి కుల్లాసముండదు. అట్టివారుల్లాసముకొరకు జూదము, పానములను విడిచి పెట్టకున్నారు.

హీనజాతులు:—కట్ల త్రొగుటయును దుష్కార్యాచరణమునందు వీరుముఖ్యులు. తప్పత్రాగి కై పెక్కియంటవందరను వీరువిడిపించుచుందురు. పొట్టకుపూర్తిగా పీరింట నాలుబిడ్డలకు కూడులేదు. ఈవ్యాస

మున చెప్పిన గ్రామపునరుద్ధరణమాత్రము లన్నియు మానవశక్తిలకు, పల్లెవాడలకు, ప్రేపల్లెలకుగూడ ద్వీకులీ కృతముగావర్తించును. కూలీవారిచేపికినొక కుటీనబాతులవారు అనుదినమును తమకు దొరకినదానిలో కొంత మిగిల్చి కల్లుకు పెట్టుటకుబదులు దాచుకొన్నయెడల వీరిస్థితులు మంచికి మారగలవు. ఉదాహరణవారు పూని కొని వీరిపేరట నేపిండ్లుబ్యాంకులను లెక్కలనుస్థాపించి అనుదినము పాఠశాలలు వీరికడకుపెట్టి ప్రోత్సహించి వీరిలో వాళ్ళొక్కనివద్దనుండి పాపలా, లేదదేక అలా, చొప్పునవసూలుచేసి వీరిపేరనున్న లెక్కలలో నమూనూచేయించుచుండినయెడల వీరికిని, తదాపి దేశమునకును మహాపరాకరులగుదురు.

స్త్రీల బాధ్యత

స్త్రీ శక్తి. పురుషుడు పాపము. స్త్రీపురుషులకులనినప్పుడే ఒక నిండువ్యక్తి యేర్పడును. స్త్రీలు గాని, పురుషులుగాని ప్రత్యేకముకార్యావరణమునకు బాలరు. కాన గ్రామపునర్నిర్మాణమునకు మైనచెప్పిన పాంశములన్నిటను పురుషులతోబాటు స్త్రీలకుగూడ బాధ్యతగలదు. కాని స్త్రీలుమాత్రమే చేయగలట్టి పాంశముల నిందు పొందుపర్చడమైనది.

“ఇల్లుజూచి, ఇంటియిల్లాచిని జూడు” మన్నటు గృహమున కిల్లాలుపూచీదారు. ఇల్లాలే గృహలక్ష్మి. ఇల్లాలేయింటికిరాణి. ఇంటిసంస్కరణబాధ్యత నూటికి తొంబదితోవిష్కరిపాళ్లు యింటియిల్లాల్నిపైనే మోపబడి యున్నది. ఇంటియాడుది విద్యావిహీనయై, మూఢయై వీటికితోడు మూర్ఖత్వముగూడ నలవడియున్నయెడల నాయింటియొక్కయు, ఇంటియజవానియొక్కయు, పిల్లలయొక్కయు ఏబ్రాసితనమునకు మేరయుండదు. ఇట్టి స్త్రీలతోనుండు కాపురమే విహికనరకమని చెప్పవచ్చును. స్వర్గమును నరకముగాను, నరకమును స్వర్గముగాను స్త్రీలుచేయగలగాని పెద్దలుచెప్పదురు. ఇంతబాధ్యతగల స్త్రీలకు ఎంతవిజ్ఞానము, ఎంతవిద్యయు, ఎంతవైపుణ్యము, ఎంత ఓపిక, ఎంతశాంతియు ఉండవలెనో యోచింపుడు.

ఇట్టి ఈస్త్రీలకును, ఇప్పటి మనగ్రామముందలి స్త్రీలకు సెంతవ్యత్యాసమున్నదో యోచింపుడు. అంశ్లేయదొరతనము నచ్చినతర్వాత నిన్నాళ్లకు స్త్రీవిద్య అవసరమని మాత్రమే గ్రహించిరిగాని ఏయేవిద్యలు స్త్రీలకవసరమో ఆయావిద్యలను బాలికలకు గరపించుటకు నలయునదుపాఠము లెవ్వయో మనవారుసాించలేదు. తోపించినను పూనుకొనుటలేదు.

స్త్రీలకుగల బాధ్యత లియేమియనిచెప్ప శక్యముగాదు. ఎన్నిచెప్పిననుతీరవు. మానవుని విహికయాత్ర యొక్క బాధ్యతయావత్తును స్త్రీయందే లీనమైయున్నదని నమ్ముచున్నారు. ఐనను ఈవ్యాసము మితిమించకుండ కొన్నిటినిందు కేర్పాటుచేసెద.

ప్రస్తుతము మన గ్రామములందలి స్త్రీలు మిక్కిలి దుస్థితియందున్నారు. వారిదైనకృత్యములలో విశేషముకాయకట్టములతో కూడినట్టియు, కొంతవరకు అనవసరమైనట్టియు పనులుకలవు. బిడ్డలుతరచు మరణించుట, బ్రతికినవారైనను, తరుచుతోగబాధితులగుట తటస్థమగుచున్నది. గృహాయజమాని అలసి అలసి యింటికివచ్చునప్పుటికి గృహిణీయునిమనుగొనుచుండును. పిల్లలల్లచేయుచు, తగవులాడికొనుచు చెప్పినమాటవినరు.

వీటిని తొలగించుటకు స్త్రీవిద్యయే ముఖ్యసాధనము. స్త్రీవిద్యయొక్కటియే దేశోద్ధారణమునకుగూడ ముఖ్యసాధనమందురు. పురుషులు ప్రథమమున తల్లికిత్తులోపెరిగినపిమ్మట భార్యలపాతులలో సంచరింతురు. అట్టి ముఖ్యకర్తవ్యములుగల తల్లులు భార్యలు విద్యావతులై యుండిన కాపురములును, దేశములును స్వర్గతుల్యములు, తల్లి బిడ్డలను భక్తులుకలవారిగాచేయవలెను. సద్గణములను బోధించి అలవాటుచేయవలెను. పితృభక్తి, మాతృభక్తి, సోదరప్రేమ, ఇరుగుపొరుగు పిల్లలయెడ సోహార్ద్రము, దేశభక్తి, దైవభక్తి, మున్నగు గుణసంపత్తి తల్లియే మొదట కేర్పవలెను. మహాపురుషులెల్లరును మొదట తల్లులకిత్తులలో పెరిగినవారే!

స్త్రీలకుచదువుట, వ్రాయుట, అంకగణితములతోబాటు గృహకృత్యనిర్వహణమును గూడ నేర్పించుచుండవలెను. ఇంటికర్పు చేయవచ్చునట్లు లెంతెంతకావలెనో తమ స్థితిగతుల కనుకూలముగా స్త్రీలజాతి తావ్రాయవలెను. పాకకాస్త్రము, కట్టుబడులు, శిశుపోషణము, ప్రభుమచికిత్స, శిశుశిక్షణములను గూడ నేర్పించినయెడ నివీయన్నియు నామెస్వయముగా గృహములందాచరించుచుండును. సాధారణముగా స్త్రీలు గూనుగానుండురు. దీనికి బాల్యమునుండియు నిండ్లలో వారలుచేయుచుండిన చతుతుల్యచరిత్రవలన కారణములు. బాలికలకు తగిన దేహపరిశ్రమ కలవడ లేనినయెడ వారు గూనులేనివారై, పొడవుగనెదిగి అసయవ సౌష్ఠ్యమును, దేహచురుత్వమును, ఇంద్రియబలవృద్ధియు గలవారగుదురు. ఇట్టివారు గృహనిర్మాణపాకకార్యమును నులభముగా చేయుచు భర్తలకును, పిల్లలకును, ఇరుగుపొరుగువానికిని కూడ సౌఖ్యదాయకమగువారు.

శిశుపోషణము:—పురుషులు చేయలేనట్టియు, స్త్రీలమాత్రమే చేయగలట్టియుకార్యము శిశుపోషణము. నేటిశిశువులు కేవలపౌరులగుచున్నారు. వారివైతిక, శారీరక, ఆధ్యాత్మికములు తల్లల తర్ఫీదులోనున్నవి. ఇప్పటి పల్లెటూళ్ల బాలబాలికలు శేవలము మూర్ఖులైన తల్లలచేతిలోనున్నారు. అట్టిపిల్లలనుసరిపర్చింమట కిచ్చట తావుచాలదు. పెంటప్రోగులే వారివిహారస్థానములు. ముక్కువచీమిడియు, కండ్లపునులును వారికి నిత్యాలంకారములు. పిట్టిపైసెల్లప్పుడు ముసురుచుండు ఈగలే వారిదానులు. తలంటుట “దివ్యలత! దివ్యలత.” ఇట్టిస్థితిలో స్త్రీవిద్యయే దేశోద్ధారణమునకు ప్రథమకర్తవ్యము.

విద్యావతులగు స్త్రీలున్నతావులలో గాలివీచు చెలుతురుగడులే పురిటిండ్లు. నేర్పరులగు ఉత్తమస్త్రీలే మంత్రపానులు. శిశువులకు క్రమపద్ధతి నాచారములుజరుపుదురు. అనుదినము స్నానము, శుచి, శుభ్రతయు, బిడ్డలకు నేర్పదురు. వారికివలయుచున్నట్లు నారే తయారుచేయుదురు. విద్యలయందు నేలంటువారే వదిలింతురు. తీరికగలప్పుడు మంచి అటలవాడింతురు. పాటలపాడింతురు. వేయేల? బిడ్డలు స్వగ్నమందలి బిడ్డలవలె పెరిగి దేహోగ్యములందును, విద్యాబుద్ధులయందును, క్రమమైన ఆభివృద్ధిగొంది పెద్దవారైనప్పుడు ఆయురారోగ్యైశ్వర్యార్థవతులగుదురు.

గ్రామోద్ధరణోద్యోగమునందు విశేషబాధ్యతయు, దక్షతయు నేర్పరియైన పాకకాలోపాధ్యాయుని యందున్నది. ఉపాధ్యాయునిగూడ నట్టిదే. ప్రస్తుతివిద్యావిధానమువలన ఉపయోగములకంటె మనకనకములే మెండని చెప్పుచున్నారు. క్రమమైన శిక్షనిచ్చినయెడ మనగ్రామబాలబాలికలు పానకొలదివన్నె శక్తుములులు. ఉపాధ్యాయుడు వేద్యముమొదలు సకలపరిశ్రమలయందు క్రమశిక్షనుబొంది ఆరితేరినవాడై యుండవలెను. శిష్యులయెడ సానుభూతియు, వారివృద్ధికి ఆసక్తియు గలవాడు కావలెను. అట్టివానిని శిష్యులు తలదండ్రులకంటె నెక్కుడుగ్రహేమించి గౌరవించురు. వానిపాకకాలశిష్యులకు ఆకర్షణీయముగానుండును. పాకకాలలో ఆటస్థలమును, గ్రంథాలయమునుండవలెను. సంగీతాది లలితకళల గణపుమండవలెను. బాలురను బాలికలను తగిన అటలవాడించి ఆయాటలలో సత్యసంధత, యదార్థ వాదిత్వము, షరత్రేయసహనము, అశ్వోన్య సహాయము మొదలగు మంచిగుణములను నేర్పి వాటికివా రలవాటుపడునట్లు చేయవలెను. మహాపురుషుల మహత్కార్యనిర్వహణదక్షతకు వారిబాల్యమునాటి ఆటస్థలమే ఆకుమడియని చెప్పుదురు.

పిల్లలు పెద్దవారైనప్పుడు తమవిద్యలను మరిచిపోకుండుటకును, జ్ఞానాభివృద్ధికిని సకనమందిరములుండవలెను. అచ్చట సకలకాస్త్రములు, పురాణములు, కళలుమున్నగువానినిగూర్చి నులభకైతిని మాతృభాషలలో వ్రాసినగ్రంథములును, దైనికమాసపత్రికలును ఉండవలెను.

ఇన్ని విధముల గ్రామాభివృద్ధికై ప్రయత్నములు జరిగెనేని కొలదికాలములో నేనవి ఆశోగ్యమున కాటట్టులై, ఐక్యవ్యమునను నిలయి యున్న సౌఖ్యమునకు తాపలములై యుండును. అప్పుడు పల్లెటూళ్లపైని అనూయనే బస్తిలకు పోయినవాడును, ఉద్యోగములు చాలించుకొన్నవారలును తిరిగి గ్రామములకేవత్తురు. వారి అనుభవమును, జ్ఞానమును, ద్రవ్యమును, మరియుగ్రామాభివృద్ధికి సాయపడును. భగవంతునియకు సాయమొనర్చుగాక!

సత్యాగ్రహకులకు

క్షీతిలోనవిఖ్యాతించెందిన శ్రీగాంధీ
నానతి నాదలయందుఁదాల్చి
సత్యమా సమదంబుసాగించి మీరలు
చెఱసాలకేగిన చలువదేమి
బుదిఖానలజేరి బలుబొములనుబొంది
శాంతంబుచాటిన శౌర్యమేమి
అశిఘ్రవ్రతమగు నాయహింసాతత్వ
మాచరించినయట్టి యన్నలార!
త్యాగధనులార! ఘనులార! ఆర్యులార!
అతిసురభులార! వీరుశా ఆంధ్రులార!
శాంతధనులార! విజ్ఞానశౌర్యులార!
వందనశతంబు మీకేదే యందికొనును.

శ్రీమతి జేవులసల్లి సత్యవతిమ్మగారు
రథచోదితుండౌచు రాజల్లుకేశవున్
మఱపించు శ్రీగాంధీ మహిమదలచి
వ్యసనసప్తకమాచిపరగెను ధర్మజా
మఱపించు నాపలేల్ మహిమదలచి
సురరాజసుతునిదౌ సుప్రభావంబును
మఱపించు జహ్వరి మహిమదలచి
వాయుపుత్రకు వీరవరు భీమసేనుని
మఱపించు నాసుభాష్మమహిమదలచి
సేను అన్నారి ప్రభృతుల చేవనంది
యుద్ధవిశ్రాంతిగై కొని యుండుడయ్య
మఱలరాగల సంగ్రామమహితవిజయ
లక్ష్మీకరగ్రహముకొఱకు లక్ష్మ్యముంచి.

చిత్రప్రశ్న

శ్రీమతి మొగసాటి అప్పలసరసమ్మగారు

నీ. భరతఖండంబున ప్రవహించు సావనశైవలినీపేరుజేర్చినవాయు
నాల్లక్షరంబులెన్నగనాదితుది గల్పించున సమాధికి సరిగనొప్పు
ద్వితీయాంత్యములజేర్చ సృతికర్థమా చిట్టచివరి రెండక్షరాల జేర్చినవాయు
ధాన్యవిశేషంబు దనరారు గృహలక్ష్మీసత్రికాపరిచయభాగ్యులార!

గీ. తెలిసికొని దీనివివరంబు ధీవిశేష
వృద్ధియగురీతి గృహలక్ష్మీవెలువరింప
సాధ్యమైనంతవేగమే సముచితముగ
నుత్తరంబంపగోరెద నుండలార!

ఇట్టివానియందు రుచిగల గృహలక్ష్మి పాశకురాండు ఈప్రశ్నకు జవాబు ఆలోచించి మాకు
తెలుపుదురాక!

—సంపాదకుడు.

జోలపాటలు

౧

(సంపాదకురాలు) శ్రీమతి యస్. వి. సరళాదేవిగారు

౧

జోలజోలపండు కూరానగలదు
జోడించితెచ్చేరు అబ్బిమామల్లు.
చిన్నారీపసువకు చిలుకపసువకు
మానవతిపసువకు మామలోచ్చేరు.
జోలలకుపసుగులు తొండములుచాపు
మాటలకుఅబ్బాయి మరియాలకించు.
చిన్నవాడారారా చంద్రుడారారా
బాలుడారావయ్య బంతందుకోరా.
మంచిదిఉయ్యాల మాడల్లవరుపు
మహాలక్ష్మీపూజవే అబ్బిఉయ్యాల.

౨

నారాయణానియేటి నారువేసినది
ఆళ్వారునియేటి ఆకువేసినది
ఆళ్వారునియేటి ఆకువేసినది
తిరుమంత్రమనియేటి తీగపారినది
తిరుమంత్రమనియేటి తీగపారినది
మహాసత్యమనియేటి పండుపండినది.

౩

శ్రీరంగమెట్లేటి చిట్టిదాసుడ!
శ్రీరంగమిచ్చటికి ఎంతదూరమ్ము?
శ్రీరంగమిచ్చటికి ఎంతదూరమ్ము?
చిన్నమాలబ్బాయి కెంతమోహమ్ము?
అడుగుడుగుమండపా లాకుతోటల్లు
అల్లదుగొశ్రీరంగం తెల్లగోపురము.

౪

చిన్నమాలబ్బాయి చెన్నగిరిమొగ్గ
వాచాలకిర్పూరం వాడన్నిమల్లె
వాడన్నిమల్లెకు ఊడన్నితొడిమ
రాజంటిఅబ్బాయికి రంభంటిభార్య.

౫

ఉత్తమునిపేరేమి? ఊరుపేరేమి?
ఉత్తమునిగన్నట్టి తండ్రిపేరేమి?
ఉత్తముశురాముడు; ఊరుఅయోధ్య;
తండ్రిదశరథరాజు; తల్లికౌసల్య.

౬

(సంపాదకురాలు) శ్రీమతి వెంపటి అన్నపూర్ణమ్మగారు

చందమామచందమ ఓచందమామ
చందమామకూతురే నీలగిరికన్య
నీలగిరికన్యక్రింద నిత్యమల్లిచెట్టు
నిత్యమల్లిచెట్టుక్రింద జీడిగింజమొలిచె
జీడిగింజతలుపులు నేతియ్యనేర.
నాకంటెచెల్లెలు అతిముగ్ధురాలు

అతిముగ్ధరాల్చేతిపాలవంకిల్లు
పాలవంకిలుమీద భమిడిపువ్వుల్లు
భమిడిపువ్వులమీద పుంజాయిదండ
పుంజాయిదండపై పువ్వులరవిక
పువ్వులరవికమీద పట్టంచుచీర
పట్టంచుచీరగట్టి ఏవాడబోదు?

కోటిపిల్లినోమన్న కోడల్ల మేము బాహురంభిమన్న మరదల్ల మేము.
అంత ర్వేదిసరసన్న అప్పకూతుళ్లం

3

(సంపాదకురాలు) శ్రీ మ తి ఐ వి. శ కుంతల గారు

జోఅమ్యలానంత! జోజోముకుంద! పట్టవలెక్కర్ని పదిలంబుగానూ జోజో.
రారపరమానంద! రామగోవింద! జోజో. కట్టవలెముగ్గుర్ని కదలకుండానూ
తొలుతబ్రహ్మాండంబు తొట్లగావించి పుంచవలెవొక్కర్ని పుచితంబుగానూ జోజో.
నాలుగూవేదములుగొలుసులమరించీ జోజో. పుండవలె పండువెన్నెలనిండుగానూ
తొమ్మిదీవాకిండ దిడ్డిలోపలనూ పుంచవలెఒక్కర్ని హృత్కమలమందూ జోజో.

౪

(సంపాదకురాలు) శ్రీ మ తి కంకి పాటి రుక్మిణమ్మ గారు

పురీపురీహాయీ అబ్బాయిమామలు రామస్వస్థులు. పు
హాయమ్మబాయమ్మ అక్కచెల్లెండ్లు చిలకల్లుమాయంటి చెలికత్తెలమ్మా
చీలెమ్మనలికమ్మ లోడికోడండ్లు. పు కోవెలలుమాయంటి కొత్తకోడండ్లు పు
జోలల్లుబాడితే బాలులకునిద్ర హంసల్లుమాయంటి ఆడపడుచులు
జోలలకుజోసబువ్వ మాకుమారిబువ్వ. పు పాపురములుమాయంటి వనికత్తెలమ్మా. పు
చిలకల్లుచెలరేగి జీడికొమ్మెక్కు శ్రీరంగంపోదామ చెడెరోమసము
హంసల్లుచెలరేగి అరటికొమ్మెక్కు. పు అందెవ్వరున్నారు అక్కరోమసకు. పు
చిలకానిపుజోయి చిత్రించిరావే రంగప్పజేతండ్రి నాంచారుతల్లి
వానవై కురియవే వరిమల్లలోను. పు రంగై నకావేరి నేపుల్నయిల్లు. పు
వరిమల్లుపుణ్ణంగ వనములుణ్ణంగా ఇక్కడిశ్రీరంగ మెలెదూరమ్మ
వట్టిమిట్టనబోయి కుర్రెవర్నమ్మ. పు అడుగడుగుమంటపాలు ఆకుతోటల్లు
పాపురముచెలరేగి పందిళ్ల నెక్కు అల్లదుగోశ్రీరంగం తెల్లగోపురము. పు
అబ్బాయిచెలరేగి మామబుజమెక్కు. తెల్లగోపురంమీద కేళుకున్నాడు
అందరీమామలు చందమామలు ఆవెనకపరవాను దేవుడున్నాడు. పు

౫

(సంపాదకురాలు) నా గ లింగ మ్ సుందరసరోజినీ దేవి గారు

వీబూదియ్యోవ్వరుండు జడలశృంగరండు వెల్లాడె యాశీవుడు గౌరిమేడలకు.
నంది నెక్కినశీవుండు మాయంట్లోఁను మామిడిమామిడి పండుకావలెనా
మాయంట్లోభోంచేసి మమ్ముదీవించి మదనగోపాలుడు మామకావలెనా

మామగారిండ్లకు పోకులబ్బాయి
మామిడిపండ్లన్నీ దాచుకున్నేరు
తాతగారిండ్లకు పోకులబ్బాయి
ధనముపెట్టెలన్నీ దాచుకున్నేరు
చిలుకలుచెలరేగి జీడికొమ్మెక్కు
అబ్బాయిచెలరేగి మామబుజమెక్కు
మామబుజమెక్కి ఏమికోరు
పాలుత్రాగేనాడు పాడాపులనడుగు
తూర్పునఒకమామ చూడాపులతోలే
ఉత్తరానయొకమామ ఉరదాళ్లనంపె
దక్షిణానయొకమామ జన్ని అవులనంపె
ఈఅవులఅవుల మందతోలుకొని
పిండాడె మీనాన్న బిందెల్లనిండ
కాచింది మీలమ్మ కంకణాలతోటి
త్రాగేనులబ్బాయి బొజ్జనిండుగను.
అక్కలకుచీరిచ్చి లెక్కలూపెట్టూ
తల్లికిచీరిచ్చి దణముపెట్టూ.

తండ్రిమంచివాడు శ్రీవెంకటేశ్వర్లు
తల్లిమంచిదమ్మ అలిమేలుమంగమ్మ
అలిమేలుమంగమ్మ ఆడెన్న పసుపు
అప్పన్నకోనేట తెప్పలయివారు
ఆళ్వారులనియేటి అరుగులై నిలుచు
రామలక్ష్మణులవంటి మామలుండగను
రావేళురావేళు చెల్లెమ్మకిపుడు
నిండుపూర్ణిమనాడు చలచందమామ
నిన్ను చూడొచ్చేరు నీమేనమామల్లు.
ఊరికి పుండ్రాళ్లతదైవచ్చినది
కొనిపెట్టుటయమ్మ గోరింటఆకు.
పదివేలుచేసిన్న పుండిఉయ్యాల
వెయివేలుచేసిన్న వెండిఉయ్యాల
పండ్లిట్లోపాపయిని ఊగిస్తూనమ్మ
ఊరికిముందర అమ్మవచ్చినది
కొనిపెట్టుటయమ్మ కాళ్లగజ్జలు.

౬

(సంపాదకురాలు) శ్రీమతి అక్కరాజు సుబ్బయ్యగారు

౧

శ్రీరామజయరామ శృంగారరామ
చారువిక్రమరామ చంద్రరఘురామ
రామురామనియేవు రాముదలచేవు
రామేమికావలయు రాఘవులసీత
రాముడై నముసుమ్ము లక్ష్మన్నమరది
భరతశత్రుఘ్నులు చిన్నిమరదుల్లు
కాసల్యపెద్దత్తకైక చిన్నత్త
దశరథుడుతనమామ జనకుడుతండ్రి.

తిరుపతిపోయేటి దివ్యదాసారి
శ్రీవెంకటప్పడికి ఎందరుస్త్రీలు

పెద్దదితులశమ్మ పేరుగలతల్లి
అందరికీపెద్దది అలిమేలుమంగ.

౩

కంచీకిపోయేటి గాజులకెట్టి
కంచీకామాక్షమ్మ ఎవరాడపప్పు
శివకంచీపలేటి యాశివుడిభార్య
విష్ణుకంచీపలు వరదచెల్లెలు.

౪

కాకరకాయలు కరిసెనగపప్పు
గారికెంతోప్రేమ కన్నవారిల్లు
చిక్కుడికాయలు సిరిసెనగపప్పు
శివుడికెంతోప్రేమ అత్తవారిల్లు.

౫

౭

చిలకలాడెనమ్మ హంసలాడెను
పావురాళాడెను పందిళ్లలోన
చిలకల్లుచెలరేగి జీడికొమ్మెక్కు
అబ్బాయిచెలరేగి మామభుజమెక్కు
హంసల్లుచెలరేగి అరటికొమ్మెక్కు
అబ్బాయిచెలరేగి అమ్మభుజమెక్కు.

౬

చిన్నదివుయ్యాల చిలకల్లపరుపు
శ్రీలక్ష్మీపూచవే అబ్బివుయ్యాల
మందిదివుయ్యాల మల్లెలపరుపు
మహాలక్ష్మీపూచవే అబ్బివుయ్యాల.

చిట్టడుగుపొట్టడుగు కావలెనని
శీవుడుమాకిచ్చెను చిన్నిబాలనను
బాలలకుపాలునెయ్యి కావలెనని
పార్వతితోలంపె పాడిలవులమంద.

౮

చిన్నమాలబ్బాయి ఎందాడబోయె?
మామకూతురితోటి బంతాడబోయె.
చిన్నిమాలబ్బాయి ఎందాడబోయె?
వెండికొండలమీద చెండ్లాడబోయె.
చిన్నిమాలబ్బాయి ఎందాడబోయె?
పమిడికొండలమీద బంతాడబోయె.

౯

(సంపాదకురాలు) శ్రీమతి పి. రత్నమాలగారు

ఊరికిఉయ్యాల లమ్మవచ్చినవి
కొమరకొడుకులసీతకు కొనరేఉయ్యాల
యిటువుండిఅటుపూచితె ఇంద్రులాలాచాయా
అటువుండిఇటుపూచితె చంద్రులాలాచాయా
ఉగ్గుబట్టనొకదాది ఊచానొకదాది
పాలివ్వనొకదాది పాడానొకదాది
మీలెండ్రీశ్రీరాము డయ్యాధ్యలోఉండే

మీపిన్నలెండ్రీ లక్ష్మణుడిక్కడలేడు
ఏడువకూఏడువకూ వెరినాలెండ్రీ
యేడు సేనిన్నెవ్వరు ఎత్తుకొనువారు?
చిన్నమాలబ్బాయి చిరునగవుచూచి
సిగ్గుపడిచంద్రూడు సిరసాంచుకొనెను
మరునాడుఅబ్బాయి మాటల్లుచూచి
మరివచ్చెచంద్రూడు మాణిక్యమువలెనూ.

లతాంగి

ఆరవిల్లి సరసింహాచార్యులుగారు పి.ఎ., (సారస్వతసమాజము)

తీర్థమా గ్రీష్మభానుని తేజగరిమ
వాడివరుగైతి వక్కటా! వన్నెదరిగి;
అడలఁబోకుమ మేఘోదయంపుదివ్య
శకునములుదోచె భయదగర్జారవంబు
తోడ మృదుదేహావా నిన్నువాడఁజేయు
చర్యలెల్లనునిందించు చందమునను
నీలజలదార్పణులు నింగినిండ భీతి

యావరించుటనో, కోమలాంగివైన
నిన్నువేచినలజ్జనో, విన్నఁబోయి
చాటుమొగముగఁదిరిగెడుఁ జండకరుఁడు
దేవదేవు కృపావృష్టిఁదేరుకొనుచుఁ
గిసలయవిభూషితాంగివై దెసలఁబ్రాకి
మేలుగనుమమ్ము యికమీదనోలతాంగి.

గద్వాలరాణి ఆదిలక్ష్మమ్మదేవిగారు

శేషాద్రిరమణకవులు

ఆంధ్రదేశమున గద్వాల సంస్థానమునకున్న పేరు ప్రతిష్ఠ లేనంస్థానమునకును లేవు. ఒకయాంధ్రదేశము నందేకాదు. హిందూదేశమునందలి విద్వాంసులందఱకును గద్వాల సంస్థానము బహిష్కరణమునకుట యతిశయోక్తి కాఁజాలదు. ఈసంస్థానము నిజామురాజ్యముకంటె యునుమున్ను సెలకొల్పఁబడినది. కాకతీయసామ్రాజ్యము మహాచ్యవశయందున్నపుడే ఈసంస్థానము నుపసర్గముగనున్నటుల నూహించినవకాశములుగలవు. సోమభూపాలుఁడు ఈచంకజాలలో విద్యల్కవె. కాఁజాదును పెద్దనసోమయాజి, రామకృష్ణకవులు, వెంగడరాజు వరసయ్య, పారిభట్టు మున్నగు విద్యల్కవు లీసంస్థానమువాశ్రయించి వాఙ్మయసేవ గావించి ధన్యులైరి. ఈరాజు చంకజాలలోఁ గడపటిపాలకుఁడగు శ్రీమంతుమహారాజా సీతారామభూపాల శేఖరుఁడు పసికందువుల నిరువురు పుత్రికలను అర్ధాంగలక్ష్మినివీడి అకాలమృత్యువువాశిబడిరి. సంస్థానము నిజాముదొరతనమువారు ఆక్రమించుకొనుటకుఁ గట్టుదిట్టములు చేసికొనిరి. ప్రజల సక్రమాంతోనభరతముగ సంస్థానరాజము కొన్ని కట్టుదిట్టములతో శ్రీరాణి ఆదిలక్ష్మమ్మ బహదూరు జమీందారిజిగారికి స్వాధీనముగావించుబడినది. రాజగతిచిన చింతింపఁజూచి దేశీయులు తదర్థాంతలక్ష్మియగు శ్రీశ్రీశ్రీ రాణిగారి యధ్యక్షయమున నిరీక్షించుపొగిరి.

ఆదిలక్ష్మమ్మ రాణిగారు పరిపాలనమునకు వచ్చినవెంటనే తమ పుత్రికారత్నమును దోమకొండ సంస్థానమునకు యువరాజగు శ్రీ శ్రీ శ్రీ సోమేశ్వరరావుబహదూరుగారి కొసంగి పరణయముగావించిరి. ఈయువనృపుఁడు ఆంగ్లయవనసారస్వతమునఁ జిట్టభద్రుఁడు. ఆంధ్రవాఙ్మయమున నిపుడేపుడ పరిచయము గడించుచున్నారు. శ్రీరాణిగారు పుత్రికావివాహమున జూపిన యోదార్యము వర్ణనాతీతము. ఆశేషజనమునకుఁ గొన్ని దినములహోరాత్రము లెడతెఱపిలేక ఆన్నప్రదానము జరిగినది. గద్వాల సంస్థానమాతరుణమున వివిధప్రదేశములందున్న ఆశేషవిద్యజ్ఞనముల కాకరముగనుండెను. రాణిగారి యుదార సాహసములకు మేరలేదు. ఆశుభదినములలో పొగబండ్లు సంస్థానాగతులఁ గొనివచ్చుట మపయోగపడినవనుట అతిశయోక్తికాఁజాలదు.

శ్రీరాణిగారు కవులవాదరించి వాఙ్మయసేవఁ గావించు ప్రోత్సహించుచున్నారు. సంస్థానమున స్థాపించుబడిన గ్రంథాలయమునకు విశేషించి విరాళములఁ బ్రసాదించిరి. హైదరాబాదులోని రెడ్డివిద్యార్థుల వసతిగృహమునకు వేలకొలదిధనము దానముచేసిరి. అన్నియును ప్రదానములే. సంస్థానపరిపాలనము నాటిరుద్రుడుదేవి పరిపాలనమును జ్ఞాపకమునకుఁ దెచ్చుచున్నది. ఈయపురదేశముషీమహిమ, ఈవిద్యజ్ఞనపక్షపాతము, ఈయోదార్యము, ఈశాంతభావము సామాన్యరాక్షిలోకమునందుఁ గనుపించుచునీ ప్రజలు ప్రశంసించుట మేము పలుమాఱువినియున్నారము.

ఈసంస్థానము వాశ్రయించిన పూర్వకవులు రచించిన గ్రంథరాజములు పెక్కులముద్రితములుగనున్నవి. సోమనాద్రిప్రముఖులగు నీసంస్థానప్రభువులును పూర్వకవులలోఁ జేరినవారు. తరతరములనుండి సంస్థానమున వేలకొలది తాటాకుపుస్తకములు నిలువచేయబడియున్నవి. ఈజీర్ణాతిజీర్ణములగు తాళపుత్రగ్రంథములనుద్ధరింప శ్రీరాణిగారు బద్ధకంకణులైరని వ్రునుచున్నారు. ఇందు ఒకటిరెండు చిటుపాత్రెములు ఈమధ్యముద్రణమైనవి. పూర్వమెన్నఁదో సంస్థానపత్నీయన ముద్రింపఁబడియిపుడు ప్రతులు పైతము దొరుకుట దుర్లభముగ నున్న కామందకము, ముకుందవిలాసము, అధ్యాత్మరామాయణము, యథాశ్లోకాంధికృతభారతము, రామాయణము, రతిరహస్యము మున్నగు గ్రంథరాజములకుఁ బునర్ముద్రణము లీభిలేగ్రంథమువాయమునందలి బలరామచంద్రము, ఆదిపురాణము, నృసింహపురాణము మున్నగు ఉత్తమగ్రంథములకుఁ బ్రయరణము జరిగినచో

ఆంధ్రవాఙ్మయమున కెంతయేని మేలుజరుగఁగలదు. శ్రీ శ్రీరాణిగారిదృష్టిలో వాఙ్మయ సేవయు నొకటియని వినఁగల్గుట పరమానందకరమగునంతము.

గద్యాలసంస్థానచరిత్రమును శ్రీరాజ్ఞిగారు వ్రాయించుచున్నారు. ఇది సామాన్యకార్యముకాదు. సంస్థానమునకు సంబంధించిన చరిత్రమింతవఱకు కేవలము సమగ్రముగ లేదు. సంస్థానమునను బరిసరముననుగల వేల కొలదికాననములు ఇంకను బరిశోధితములు కావలసియున్నది. సంస్థానాధీశ్వరులొందినకృతులు వారలగూర్చిన గేయములు గ్రంథస్థములుకాలేదు. గోలకొండ నవాబులకును గద్యాలప్రభువులకును జరిగిన సంగరములు కర్నూలు నవాబులతో జరిపినయుద్ధములు స్థానిక చరిత్రములనుండి సేకరింపవలసియున్నది. శ్రీరాజ్ఞిగారి ప్రయత్నము సఫలమగుటకుఁ బరిశోధకుల సాహాయ్య మెంతయు వనసరము.

గద్యాలసంస్థానము దర్శనీయప్రదేశము. పరిభు, బురుజులు, కోటగోడలు ప్రాచీననగరనిర్మాణమునకు మార్గదర్శకములుగనున్నవి. సంస్థానమునకు సంబంధించిన అన్ని గ్రామములందును మాన్యక్షేత్రములు విశేషించి కలవు. ఇవిసంస్థానాధీశ్వరుల త్యాగగుణమునకుఁ దార్కాణముగ నేటికిని వ్యవహారమునందున్నవి. ఈ రాజ్యమువందుఁ బెక్కుపుణ్యక్షేత్రములుగలవు. చరిత్రమునకు సంబంధించిన ఆపూర్వములు, ఆశ్రయరణములు నగుకానకరాజములు అనేకగ్రామములందుఁగలవు. తగిన సంతక్షణములేకుంటచే దుర్వినియోగమగుచున్నవి. పారస్వతప్రియురాలగు శ్రీరాజ్ఞిగారు కాననములభద్రపటచుచు సంస్థానమునకు స్థానికులకడను, సంస్థానగ్రామములలోని పౌరులకడనుగల గ్రంథసంచయములతో రాజభవనమున నొకలిఖితగ్రంథాలయము స్థాపించుచోఁ దామారంభించిన గ్రంథప్రచురణకావుకు ఆంధ్రపారస్వతమునకు గద్యాల సంస్థానచరిత్రమునకు నెంతేని సహకారకాఁగలదు. ఈవిషయమున శ్రీరాజ్ఞిగారు సంకల్పించినచో అచిరకాలమున మంచిభాండాగార మేర్పడుటయేగాక అనేకాపూర్వగ్రంథములు సమకూర్పవసకాశముకలుగును. ప్రతిసంవత్సరము పారస్వతమునకును లలితకళలకును వేలకొలదిధనము వ్యయపఁచేయు నీసంస్థానపక్షమున తీర్థగ్రంథరక్షణకావనోదానిని సంస్థానపక్షమునఁగాని విద్యజ్ఞుల సత్కరించుట తేర్చుటపఱచిన భనమునుండిగాని నిర్వహించుట శ్రీరాణిగారికి కావ్యలేకీర్తిదాయకముగాఁగలదని మావిశ్వాసము.

రాజ్యవ్యవహారములకువచ్చి స్వల్పకాలమైనను శ్రీ ఆదిలక్ష్మమ్మమహారాణివారి కీర్తి రాష్ట్రమునను రాష్ట్రీతరప్రాంతములందును సుస్థిరమైనది. సంస్థానము ఆంధోళనరహితముగ సౌమ్యముగనున్నది. రాజజామాతయగు శ్రీసోమేశ్వరరావుబహద్దరువారు రాణిగారికిఁ బరిపాలనమునఁ జేయూఁత నొసంగుచున్నారు. సంస్థానమున భవిష్యదాజుగ శ్రీరాణిగారిశ్రేష్ఠపుత్రక కొకబాలకుఁడుదయించినాఁడు. బాలకుని యభ్యుదయార్థముగ జరుపఁబడు మహోత్సవములకు మేరలేదు. వీనితోఁదాటుగ శ్రీరాజ్ఞిగారు ఆనలంబనరహితముగానున్న ఆంధ్రపారస్వతమునకుఁగూడఁ గొంతసేవగావించఁదలంచుట భావోపాసకుల సుకృతవిశేషమనవచ్చును. శిథిలావస్థలోనున్న గ్రంథసమదాయము మద్దరించుటకు శ్రీరాజ్ఞిగారెంత త్వరలోఁ బూనికొనినయంతయు క్తము.

ప్రతిసంవత్సరమునను విద్యావినోదములలోఁ బాల్గొను మహాకవుల వద్దరత్నము నీసంస్థానముల లక్షలకొలదిగఁగలవు. పూర్వకవులు సంస్థానాధీశులపయి వ్రాసినచాటువులుగూడ నీసంస్థానాధీశ్వరు లెన్నింటిలో సేకరించి నిలువజేసిరి. అన్నింటిని సమన్వయించి యాయాకవుల సంగ్రహచరిత్రముతోఁ జాటువద్దరత్నాకరమువంటి యుత్తమగ్రంథమొకటి ఈసంస్థానపక్షమునఁ బ్రచురించుట వాఙ్మయమున కెంతయేని యుపకారముకాఁగలదు. ఇదియన్నయు సత్పరిపాలనమున ఆంధ్రమహిళాలోకమున సుప్రసిద్ధురాలైన శ్రీశ్రీ గద్యాలసంస్థానమహారాజ్ఞి ఆదిలక్ష్మమ్మ దేవిబహదూరువారియపఖ్యాతమున సమకూరుగాకయని యాశించుచున్నారము.

పల్లెపాటలు

(సంగ్రహితుడు) కొనరాజు రాఘవమ్యుచోదరిగారు

౧

వెండిపల్లెములోన ఏలకులుబోసి
యెలమదొరలంపారునీకుచిన్నన్నా!
వేసంగికాలాస బూసె బూరగలు
అసెవడి చిలకల్లు ఆరునెలలుండు
తినబోతెదూదాయె తీపిలేదాయె
మానవతిచిలకలార! మరలరెఘాములకు.

౨

సూర్యుడు యిచ్చినా చుక్కమెట్టెలు
నుదతి! నాకాలుచుక్కలై మెరసు
నారాయణిచ్చిన నల్లపూసలు
నాతిరో! నామెడ నానై మెరసు
పరమేశుడిచ్చిన పసుపుకుంకంబు
పడతిరో! నానొప్ప వద్దమెమెరను.

౩

రామన్నపట్టాన రాత్రి స్తంభాన
రామచిల్కలకెల్ల తూగుటుయ్యాల.

౪

శ్రీలక్ష్మీమహాలక్ష్మీ ఒకచోటగూడి
ఎవరునుబొందుదుమని మమ్మొచ్చిఅడుగు
చిన్నంటిపడుకొండ పెద్దన్ననుబొందు
హంసల్లపానుపులు నీకండమైతే
బొటనవ్రేలుంగరము బొడ్డునమాణిక్యం
బోంచేసికూర్చుండ నాతండ్రినిబొందు
ఆసరసగూర్చుండి ఆకుమడిచిచ్చి
అలంకారశ్రీగారి నాతల్లినిబొందు.

౫

కాకరకాయకి కాడసన్నమ్ము
కాసిలోభద్రన్నకు కురులుపన్నంబు.

౬

నట్టింటసిరిచాప నామాలపెట్టె
నరసింహదాసుండు నాకన్నవాడు.

౭

తూరుపిల్లువంక దూలాలువంక
దున్నొచ్చెమాయెడ్లు కొమ్ములువంక
దక్షిణపిండ్లువంక దర్వాజవంక
ధర్మరాజన్నయ్య తలపాగవంక.

౮

కొబ్బెరచెట్టుకు వెయ్యరుయ్యాలా
గోపెమ్మమనమల్ని ఊపరుయ్యాలా
మామిడిచెట్టుకు వేయరుయ్యాలా
మాయమ్మమనమల్ని ఊపరుయ్యాలా.

౯

వెంకటేశ్వరుడి పెండ్లిండ్లనాడు
వేల్పులుబట్టింతు వెండిసురటీలు
అక్కనాతమ్మయ్య పెండ్లిండ్లనాడు
పరువుకుబట్టించు పమిడిసురటీలు.

౧౦

కోటయ్య! నీవంటి కొమ్మొల్లనిస్తే
కోటిప్రభలతోటి కొండనెక్కేము.
అప్పన్నపెల్లము అలివేలుమంగా
ఆవువేడబెట్టి అరుగులలికింది
గోవువేడబెట్టి గోడలలికింది.

౧౧

చిక్కుడుగాయల్లు సిరిభూషణంబు
చిలుకలోడ్డాణమ్ము చిన్నప్పనడుము
కాకరగాయల కరిభూషణంబు
గంటలోడ్డాణమ్ము పెద్దప్పనడుము.

౧౨

కలగంటిమాంచాల కలగంటిబాల
కలలోనకలగనికలమేలుకొంటి.

౧౩

నాతండ్రిసిరిజూచి రాజకళజూచి
రాజులంపినారు నిలుపుటద్దాలు.

౧౪

చచ్చిపోయిమాతాత స్వర్గానవుంటె
గ్లోపుదానముజేసు కొడుకునాతండ్రి.

౧౫

పున్నె ముకొందరిది పూజకొందరిది
పునిస్త్రీజన్మాన చావుకొందరిది
భాగ్యమృత్యుకొందరిది బలముకొందరిది
బాలప్రాయమునాడు పెండ్లికొందరిది.

౧౬

కాటికచుక్కబొట్టు కడిగితేబోను
నొప్పరాసినవ్రాలు తుడిచినాబోదు.

౧౭

ఆరునెల్లాబాల అడ్డపడిగట్టి
ఆయెనెసీతమ్మ అడవులకుపయనమ్ము
ఎట్టుంటావుసీతమ్మ నట్టడవిలోన?
నామరదిలక్ష్యయ్య లంక లేలంగ
నాకేమిభయమమ్మ నట్టడవిలోన.

౧౮

ఏటొడ్డుపుచ్చల్లు యెర్రతుమ్మల్లు
యెలమందితమ్మపూడి గంగపుట్టిల్లు
పాటొడ్డుపుచ్చల్లు పండుదోసల్లు
పంపాద్రదనుకొండ పాపపుట్టిల్లు.

౧౯

అల్లనేరెడుపండ్లు పళ్ల్యానబోసి
అంపిస్తీ ముత్తిపిల్లయ్యగురువులకు.

యింతచక్కనిపళ్లు యెవరంపినారు?
నీశిష్యకూతురు వై దేహిసీత.

౨౦

మూణ్ణాల్లుబులుపులకు మురిసేపుజ్రమసేవు
ముందుగతిగానవె చిలుకా!
ఆరుపటములలోన హంసమేడల్లోన
ఆటలాడే రామచిలుకా!
ఆటలేలామనకు పాటలేలామనకు
మాటదెల్పు రామచిలుకా!
తొమ్మిదీవాకిళ్లు యీతోలుకోటలకు
దిమ్మదిరుగు రామచిలుకా!
తలుపుదీస్తేపిల్లి పొంచువేస్తున్నది
తప్పించుకో రామచిలుకా!

౨౧

వడ్లలోవరిపాట్లు కలపకే తల్లి!
వంశాననీకడుపు వర్ధిలవలెను
చాలల్లోపంచదార గలపకే తల్లి!
భాగ్యాననీకడుపు ఫలమందవలెను.

౨౨

నాతోడబుట్టిన నలుగురన్నలకు
చదువులెవరే తల్లి! చెప్పినావారు?
నీళ్లలోబుట్టిన నీరుకాకులకు
నీతులెవరేతల్లి! తెలిసినావారు?
అడవిలోబుట్టిన్న లేడిపిల్లలకు
నడుములెవరే తల్లి! దిద్దినవారు?

౨౩

బుక్కాయపెట్టెలకు ఉక్కుతొళాలు
భూములేలేవారు నాకన్నవారు.

౨౪

చిన్ననాడన్నయ్య చిరుముగముజూచి
సిగ్గుపడిచంద్రుడు పొడువజాలండు.

౨౫

నయ్యారమెందుకే ఓసత్యభామా!
వద్దక్కష్టుకులేని వయ్యారమేలా?
చక్కదనమెందుకే ఓసత్యభామా!
చంకబాలుకులేని చక్కదనమేలా?

౨౬

గోపాలకృష్ణమ్మ యెవ్వరల్లుండు?
గోవులుగాచేటి గొల్లలల్లుండు.
అక్కనాలమ్మయ్య యెవ్వరల్లుండు?
మండలముయేలేటి మామలల్లుండు.

౨౭

మానికెల్లనిండా మాడల్లు బోసికొని
మానవతిపుట్టిల్లు నేతెయ్యబోదు.

౨౮

ముంగటకలరోలు ముత్యాలవాయి
ముత్యాలవాయిబోసి ముమ్మయనిబాడు
వాకిటగలరోలు వజ్రాలవాయి
వజ్రాలవాయిబోసి వల్లభులబాడు
పందిట్లాగలరోలు పగడాలవాయి
పగడాలవాయిబోసి భక్తితోబాడు.

౨౯

నీలమ్మచేరబోయే ఓలత్మయ్య!
చిత్రకూటాలన్ని చిన్నబోయినవి
రత్నకూటాలన్ని రవధూరిగమ్మె.

౩౦

అమ్మతమ్ముల్లార! అతిభోగులార!
అమ్ముడువాడలకు తమ్ములై రండి
మేముండవాడలకు మామలై రండి.

౩౧

నాచేతిరోకళ్లు నల్లరోకళ్లు
చేయించుపెద్దన్న చేవరోకళ్లు.

౩౨

అంపించుఅన్నయ్య అప్పవాడలకు
చిలకలాడేఅమ్మ హంసలాడెను
చావరాలప్పయ్య ఆశువందిళ్ల
అప్పన్న పెల్లాముండవలయును.

౩౩

మాయమ్మమాతల్లి నీవుబుట్టబట్టి
మదనగోపాలుండు మాకల్లుడయ్యె.

౩౪

అల్లమ్మ అరవై కూరలనుమోలు
అల్లుడు నెల్లూరుచౌదరినిమోలు.

౩౫

పనికేసిజయలక్ష్మి పవ్వలింపంగ
పరమేశుడన్నయ్య పలుకుతూలేవు
పువ్వులుబుక్కాయ చల్లుతూలేవు
దనరపట్టుశాల్వ విసరుతూలేవు.

౩౬

ఇల్లలికిముగ్గటి యింతపనికేసి
ఈయింటియిల్లాలు యెందుబోయినది?
వది నెలతోవడ్లయిన దంచబోయిందా?
అన్నలతోపాలై నా పంచబోయిందా?

౩౭

యత్తమ్మలొడ్డు మాకుపాలొచ్చినివ్వ (?)
విక్రమార్కుండన్న విందొచ్చినాడు
కోమటింకెచ్చంబు గొల్లింటిపెరుగు
మాయింటిభోజనము విందుఅన్నయ్యకు
కోమటివీధాకటి గొల్లవీధాకటి
రానుపోనన్నలకు రాజవీధాకటి.

౩౮

అలికిపూసినయిల్లు ముగ్గుల్లుగోరు
అక్కమనపనమటిల్లరివేడిగోరు

చీకటియిల్లయిన దీపములగోరు
శ్రీపట్టమంచాలు అల్లుండగోరు.

3౯

అండలమ్మేపూరు మందిలోజూతు
ఆవపువ్వలమరది అర్థచేతజూతు
గుట్టంబుయేపూరు గుంపులోజూతు
గుత్తిపువ్వలమరది గుప్పిటజూతు
గంధంబుఅక్షతలు గన్నేరుపూలు
ఘనుడమ్మమామరది కృష్ణరావెపుడు.

౪౦

ఆకుతోటల్లోయి తేకుదూలాలు
దండిగలకన్నారి ద్వారబంధాలు
ద్వారబంధాలేవి? దోలీలుయేవి?
ద్వారబంధముకాడ దాగిందివదిన
ద్వారబంధముకాడ వంగున్న వదిన
ధర్మరాజన్నయ్యవై దొలగవమ్మ.

౪౧

చెల్లెలా! చెల్లెలా! నీకోక్కబుద్ధి
మల్లెల్లమరదినీ యెదురాడకమ్మ.
రాతిరికట్టింది రవపట్టుచీరె
చెంగేలమాసింది చెల్లెలా! నీకు?

౪౨

శ్రీరాములల్లుండ! సీతలల్లాడా!
మండలాలేలేటి మామలల్లుండ!
చిటికేనే విల్ విరచి సీతను పెండ్లాడి
ఒక్కమాఅబ్బాయి యెంతదొడ్డాడు
రావిమాన్ విల్లిరిచి రంభను పెండ్లాడి.
ఏమామయిచ్చెనో కన్యదానంబు?
ఈమామయిచ్చెను కన్యదానంబు.
ఎట్టన్ని చిన్నాడు యెదురేనిగెక్కు.
ఏయత్తగడుగున్న ముద్దుపాదమ్ము

మొంతిలేలకట్ట మేలిమిముద్ద
పచ్చలేలకట్ట అచ్చబెల్లమ్ము
కలవారిఅల్లుడుకు కంఠదినసులు.

౪౩

చీకటికి చితలు లేతమామిడ్లు
కలకోటివృక్షాలు గన్న నేకలలు
చుట్టూరనిమ్మల్లు దూదిపనసల్లు
చూచితివే సీతమ్మ! రావణునిలంక
పాపకారిలంక పాదంబెట్టెరుగ
దోషకారిలంక దోషనేనెరుగ
అస్యకారిలంక అమగుబెట్టెరుగ.

౪౪

చింతచెట్టు చిగురుజూడు
వాలుగొమ్మల వగరుజూడు
అన్నపంచెల తొగరుజూడు
వదినెక్కెన పొగరుజూడు.

౪౫

చింతపువ్వ చింతపువ్వరాలంగ
జల్లేడుకుప్పలు గొట్టంగ
దండుబో దండుబో నామరది
దండలుదెచ్చే నామరది.

౪౬

రామన్న ఉయ్యాల రాతిఉయ్యాలో
రామచిల్కలకెల్ల తూగుటుయ్యాలో
రామన్న పేటలో రద్దీమరది?
మానవతిసీతమ్మ మాటలేరది.

౪౭

పూరివారేసిన బొడ్డుచావిట్ల
అలిగిపండుకొనేవు యేమిపెదవదినె!
వెయ్యివేలుజేను వెండినాకడము
వేశ్యలకుయిచ్చెనే వెట్టి సీయన్న

పూ జ

శ్రీ మతి శ్రీ పాద శారదా దేవి గారు
యామినీ! పూర్ణ కర్పూర హారలతలు
శారదా దేవికిదిగా హస్తములుసాది
సత్యవాక్పరిపాలనమయమందు
లలితముగనిచ్చుచున్నారు లలనలిచట.

‘రత్నాలు చెక్కిన రవ్వల్ల పండు’

Photo by Messrs M. Doss & Bros.

చిన్న నాటి ప్రేమ

Photo by Mr. D. Annaji Rao, Madras.

చాలకుంటే బన్న సరములిచ్చేను
చదివినయన్నల్ని చాపించబోకు
గుళ్ల పరిచ్చేను గుట్టుజెప్పాకు
పట్టెదాయిచ్చేను బయలుబొంగారే.

౪౮

అప్ప! నీకాపురము చెప్పతీరదె
యేవై పుజించిన యెలుకరాసులై
అప్పయ్యదుప్పట్లు అడివికంబట్లు
చెంచీతకోకల్లు పారుటాకుల్లు
కట్టమీదా రెండుకరివేపచెట్లు
కావవచ్చెకన్నారి కంచుదివిటీలు
వల్లకాడుదవ్వించి వాడగట్టిచి
వచ్చిరమ్మకన్నారి వంశపాలకులు.

౪౯

చందోలు శెట్టింట పెండ్లిగామాలు
చెంపకొప్పులువారు శెట్టికోడండ్లు.
వల్లుట్లవారియింట పెండ్లిగామాలు
అడ్డకొప్పులవారు అయ్యకోడండ్లు.

౫౦

పంటచేనుబాటట్టి అన్నయ్యవస్తే
పంటభాగ్యపునీళ్లు ప్రజలుమెచ్చుకొని.

౫౧

కస్తూరిగంధంబు అక్కసీమరది
మంచిగంధముతోటి మాసిందిచెరుగు
లక్షణంబులకల్ల రారయ్యమరది
నిజేవచెల్లెండ నీకిచ్చినామయ్య.

౫౨

అకలై నాకడుపు అల్లాడుతుంటే
తల్లెనకపినతల్లి రాదుమావాడ;
తలమాసినాకురులు తల్లడిల్లంగ
తండ్రినకమేనత్త రాదుమావాడ.

౫౩

ఊరికిడత్తురాన చేనుపడమర
చేవదేలున్నదీ చెంచల్లిమాను
కొట్టేవారులేక కొండలకుజెరిగె
వల్లుట్లఅన్నయ్య గొడ్డలెత్తితె
భూతలించిమాను భూమికొరిగింది.
తల్లడిల్లిమాను ధరణికొరిగింది
బ్రాహ్మలుజెక్కించు పెండ్లిపీటలకు
రాజులుజెక్కించు రచ్చబండలకు
కోమట్లుజెక్కించు క్రొత్తపోలలకు
అన్నయ్యజెక్కించు బరిణెపాలలకు
ఆబరిణెనిత్తుకల్లి కంసలింటిస్తే
గుంటూరుబంపించి గుబ్బవేయించి
బందరుబంపించి బాగుజేయించి
చిలుకూరుబంపించి చీలవేయించి
అడ్డగెత్తుబంగార మానవాలేసీ
అంగళ్లకుంకమ్ము అమ్మవచ్చింది
కొంగుమాడలనిచ్చి కొనరెంకంకము.
ప్రాద్దున్నె అప్పికట్ల పొయ్యెటిపారు
యీబరిణెలక్ష్మికి యివ్వంకిమీరు
యిస్తేనుయిచ్చేము యిల్లెరుగమమ్మా
తిరిగిపోతేవారిల్లు తిరుమలైనారె
మరలిపోతేవారిల్లు మరిమంచిసాల
వాకిట్లోగలరోలు వజ్రాలవాయి
పట్టుచీరెలవారు బావకూతుళ్లు
అంచుచీరెలవారు ఆడవిడ్డల్లు
తోవుచీరెలవారు తోడికోడండు
అందుట్టామాలక్ష్మి చెరగుచీరలడి.
దబ్బునమాలక్ష్మి బరిణందుకొమ్మ;
యింతచక్కనిబరిణె యెవరంపినారు?
నీకనివల్లుట్ల అన్నంపినాడు.

స్వయం ప్రభ

చ. చని కనికర్కపుల్ బహువి
కాలతరంబగు తైలకందరం,
బనుమ నూధురీయత జ
లాంచిత భవ్యగునీపమేతమున్,
ఘనతరుజాలబంధురము,
కారుకదాయకవస్తుయు క్తమున్,
వనమృగపక్షిసంకులము
భానురదివ్యవిభాభిరామమున్.

వ. అందు,

ఉ. ఆతిథిశీలవాతజని

తాధికబాధసహించుచున్ మహా
ప్రీతిని బాతివైరములు
వీడి మృగావళిచెంతలైనవృత్తరం,
జేతము నిర్వికల్పగతిఁ
జేసి సమాధివిలీనచిత్తయై,
పోతవసిండివిగ్రహము
పోలికనున్న తపస్విసీమణిన్.

క. కనుఁగొని పావనిమనమున
ఘనమగు నదృశ్యము గదురఁగా వచటికి న
ల్లన నరిగి, యత్తపస్విని
కనులు తెలుప విషయమొప్పుఁగా నిట్లనియెన్.

ఉ. "ఈగహనసలంబున మ
హీధరదివ్యగుహంతరంబునన్
భోగములం ద్యతించి కడుఁ
బూనికనెయ్యది కోరినిష్ఠతో
యోగిని, యోవిరాగిణి, మ
హోగ్రతపంబొనరించుచుంటివో?
నిగతిఁ గాంచనదృశ్యము;
నీకెటులాంటి జరింతునమ్మరో?

చ. పరమవచిత మీగుహయై,
పావనమై తనరారుమన్ననీ
చరణరజంబు పోతుటను;
సంతత మొరలు గ్రుంకుచుంటు, నీ

శ్రీమతి సీరము సుభద్రయాంబగారు

రూపయై మహాపవిత్రమయి
సర్వనదంబుల వన్నె కెక్కు; నీ
తరువులె నీయపండ్లొసగి,
తాపక సేవలఁ బావనంబులె.

చ. ఫలములు కందమూలములు
భక్ష్యములైతఁగఁ, దృష్టఁబాపఁగా
జలములు, పాన్మగాఁగ ధర,
చారుశరీరముఁ గప్ప వారలున్,
నిలయుముగాఁగ గంధరము,
నిత్యరేపంబు మహాభవంబుగాఁ,
గలిగి సుఖించుచుంటివి జ
గంబులనేరడి రాజ్య కపడిన్.

ఉ. వాడదు మేను సుంతయును;
వన్నెతోలంగదుమోము, లేజమాం
జూడఁదరంబుకాదు; కడుఁ
జోద్యము! సాక్షునుప్రస్కులేక యీ
జాడఁ దపోవ్రతక్రియలు
సల్పినవారలు కావరారు పూఁ
బోయెలలోన, నిగతి యె
పూర్వముపాత్వమెటుల్ లభించెనో?

చ. కనవివరాని యట్టియధి
కంబును ఘోరతపంబుఁజేయుచున్,
ఘనతరనిష్ఠచేదనువు
గానిలఁజేయుట యేమికోరి? నీ
ద్రిగని యప్ప నీదులను
దీక్ష మెయింగనఁగోరియో? మహా
మునిహితరాజయోగమున

ముక్తికినిధానముఁ గాంచఁగోరియో?
మ. అని మేషత్వము, భేదరీత్యమును నీ
యత్థుల్ కడుందెల్పిడిన్;
తనువుంజూడఁగ మానుషీత్వమునె య
త్యంతంబునుం జాటెడున్;
కనదత్యంతమనోజ్ఞ తాపకతనా

కాంతుల్ దిగ్గజ్జయ్య: నీ
మనవచ్చుకొని నున్నారా? యెవ్వరెవ్వ? లో
కాతీతదివ్యప్రభా!
అ. నిరుపమానపుణ్య, నీచరిత్రప్రభా
ప్రకటనమున మాధు సాపతమము
తామరేనీ కార్యకల్పము చేకూడిచి,
పంపవచ్చు, నిలముపైకివచ్చును."
క. అని వచింపుచు, నమ్మ
నిని యిట్టిపలిక నాంజనేయునితో; "నో
యనిలమత, మేనుసాన
ర్జినందన, స్వయంప్రభయన నెగడినదానక.
క. ఆనిమిషపతి చైతన్యలతో
నని మున్నొనరించువేళ, సతిరయమెనగం
దనవ్రజ మెత్తివేయుడు
ఘనఘట్టన నిన్నగమున గందరగుయ్యెక.
అ. భూతవాతముగాఁగ భూరిమనోజ్ఞత
వివిధశిల్పవేది, విశ్వకర్మ
దీనిదానోనర్చ దేవదానవులకుం
జోర నశక్యమగుచు బరగనిది.
క. అనుపమమాయామయుండగు
ఘనఘట, మయఘట, చైతన్యవిశ్వకర్మ, కళాక
ల్పనమున సృజించెనిందుక
ఘనరత్న సగితిదివ్యకాంచనగృహముల్.
క. వెక్కిరిండు దీనింగోరుచు
నక్కజనులు తపమొనర్చనవచ్చుయొ; డల్లే
యిక్కందరమును గొమ్మని
యక్కమలాననుడొంగె నాతనికడయక.
క. హేమాభిధానయగు సుర
కామినితో నిందుమృతిని గడిమిగలిచి, తా
నామయుండే బహుకాలము
కామసుఖాత్మ్యంబయియుండఁగా నటుమీదక.
క. అదిత్యేశుండదిగని,
యాది దివిజశిల్పిజంప, నటుపిమ్మట నా
కాచైతన్యపతి హేమయ
సాదరమున దీనినొంగె, నఖివాకగుటన్.
చ. తపమొనరించుచుందునిటఁ
దాల్చిననొండక చింతదక్కి; యి
ట్లపరిమితాబ్ధముల్ చనియె;

నమ్మలఘంజోరరాదు దీని; నె
ట్టిపగిదిగంటికో తెలుపు
డి తొలుతక; మఱిమీరలెవ్వకో
కవిపరులార, యేమిచని
గా నిలునచ్చితకో వచింపుడీ."
చ. అనుటయు, "రామదూతల; మ
హాంకృతితోడను దర్శితీమణి
దనుజవిభుండు రావణుడు
తాపనవేషముఁబూని మాయచే
జనపతికమ్మల్రామి పెలు
చం గొనిపోయెను మేము సీతక
వనములుఁ బర్యటించులును
వారకనోయును గంటిమీనుమాక.
ఉ. శ్రీమహాసీయమాత్రి, సుర
సేవ్యుఁడు, లోకవిభుండు, నారఘ
స్వామి సుహృదుభావ్యమునఁ
బావనమాత్రి, త్వదీయదర్శన
శ్రీమముఁబొందె; దీటునికఁ
జంతలు; తప్ప కభీష్టసిద్ధియో;
మేమునిలంబు దాటుటెటు?
మిక్కిలిమక్కువఁదలైవే"యనక.
ఉ. "వానరులార, యీనిలము
ద్వారముఁజొచ్చినవారు క్రమక్రమన్
బ్రాహ్మణులతోడ మైబడగు,
ప్రాప్తమదీయతపోమహత్వతన్
భూనుతరామకార్యధర
పూజ్యలమిమ్ము సుహృదిముత్తులక
గానొనరింతు నొక్కపరి
కమ్ములువిప్లవయుండుడి" యనక.
అ. కవులుకనులు మాయ ఘనయోగశ్రేయ
హత్వముననుజేసి యత్రవస్వి
నియెవడల్పె; గవులు బయటికినెడలిరి
తల్లికడుపునుండి పిల్లలట్లు.
అ. రామరామ యంచు రామనామస్మర
ణంబు సేమరక యొనర్చుచుఁ బడఁ
చుడి స్వయంప్రభాప్రభావంబుఁజొగడుచు
సానుమదాదికవులు చనిరి తరలి

అపరశ్రస్యగతిర్నాస్తి

తాత కృష్ణమూర్తిగారు బి.యె., యల్.టి.

వెంకోబరావుపంతులు చాలా సరదామనిషి. అతనికల్లా ఒక్కటే దుర్వ్యసనం ఉండేది. విధినిరామం లేకుండా చుట్టలుకాల్సేవాడు. కాని కొన్నాళ్లకు పెళ్లాంటారు పడలేక ఆమెను వాగ్దానంచేసినాడు 'పొగ చుట్టలుమరికాల్సను!' అని.

చుట్ట, పొదుం, స్లమందు—ఇట్లాంటివ్యసనాలు ఆభ్యాసంకాకనే పోవాలి. ఒకమాటు వాటికి ఆల వాటుపడితే ఇకపూర్తిగా వదలించుకోవడమనేది సాధారణంగా.....అసాధ్యం.

వెంకోబరావుపంతులును జయ్యకళ్లతో కనిపెడుతూ ఉండేది ఆయనభార్య. "ప్రమాణంచేసిన పెద్ద మనిషికదా, మాటతరుగుతారా?" అని భర్తనునమ్మి ఉండుకునే యిల్లాలుకాదు ఆమె. ఇంట్లో మారుమూల లన్నీ వెదికి యొక్క డెక్కడవున్న పొగాకుముక్కలు సంగ్రహించి పెనిమిటి కవచిక్కకుండా చేసేది.

భార్యకులాంగినప్పటి ఉండేవాడుకాని పంతులు సేర్వతో ఆమెను మోసంచేయడం ప్రారంభించినాడు. సర్కారుద్యోగి అనిచెప్పి మాటికిచీటికి కమాను బయలుదేరేవాడు—పెళ్లాం కంటమాత్రం చుడకుండా వుంటే యెన్ని చుట్టలుకాల్సినా అడిగేవారులేదేకదా అని భార్యం. సర్కూరులో ఉన్నప్పుడు శబరిలింక పొగాకు పీతెలకుపీతెలు సంపాదించి చుట్టలుచుట్టించి భద్రంగా వారుకునేవాడు ఆఫీసుపెట్టెలో. ఒకసారి గ్రహచారసకాత్తూ పెట్టోచుట్టలకట్టలు ఉన్నసంగతి భార్యకు తెలిసింది. "ఎక్కడినీ చుట్టలు?" అని ఆమె నిలవడిసేసరికి పంతులుచుట్టం వెలవెలబోయింది. క్షణం ఆలోచించి చిన్నచిరునవ్వుతో "చుట్టలుకాల్పడం మానుకున్నా వాప్రారంభించేత వాటినిసంగ్రహించి మోసుకొనిరావడం తప్పలేదు. ఈఆధికార్లద్యసనాలు కని పెట్టి యెవడికియేది మక్కువయితే అదిజాగ్రత్తపరచి వాడికి సమర్పించాలి. క్రిందటియేడు బ్రాందీలుడ్లు నష్టయి చేసేసరికి యిట్లానల్లయింది. ఇప్పుడువచ్చిన ఆఫీసుకు కొంతనయమేఆమెకో. శబరిచుట్టలతో తృప్తి పొందుతాడు. ఎంతో శ్రమపడి యీచుట్టలన్నీ చుట్టించినాను. రేపుప్రార్దున్నే బంట్రోతుచేత పట్టించుకొని బంగారాకు పోవాలి." అని సమాధానంచెప్పినాడు.

పాపం ఆమె నమ్ముకున్నది. పంతులు తనలోనవ్వుకున్నాడు. వెనుకటివలెకాక చుట్టలేప్పుడు రహస్యంగాకాల్పవలసి వచ్చినందున యీపాడువ్యసనం కొంతెగ్గి వుంటుందని ఆమెకోపొడదు. పూర్వంకన్న అధికంగాకాల్సేవాడు. దొంగతనంగాచేసే వ్యసనాలకు తృప్తిఅనేది కొఱతే!

పంతులుపూర్వం యిల్లుదాటి యొక్కడికి వెళ్లేవాడుకాదు. ఇప్పుడు యింట్లోసిగంగా ఒకగంట నిల వడంఆరుదు. స్నేహితులయిండ్లలోను కల్లుబులోను షికారుస్థలాల్లోను—యొక్కడోచుట్టకు అటంకంలేనివోట కాలం వెళ్లుచున్నాడు. కొత్తగా తమలపాకులు కూడా తరుచుగా నవలడం ఆలవాటు చేసుకున్నాడు చుట్టకంపుకప్పి పుచ్చడానికి. చుట్టలకు బదులు పాపం కిల్లీలతో తృప్తిపొందుకున్నాడు కదా అని భార్య సంతోషించింది. క్రమంగా ఖారాకిల్లీలు ప్రారంభించినాడు. పెళ్లాం అభ్యంతరంపెట్టలేదు. బజారు మసాలా యింపుగాలేదనిచెప్పి, బరంపురంనుంచి ముబుద్దిమసాలా తెప్పించేవాడు. కిల్లీ సామగ్రియావత్తు యింట్లోనే బతకరచి ఖారాకిల్లీలు చుట్టడం భార్యకు నేర్పినాడు. పెళ్లాం చూస్తూవున్నప్పుడు కిల్లీ, ఆమె చూడనప్పుడు చుట్ట యీవధంగా కిల్లీమీదచుట్ట, చుట్టమీదకిల్లీ, ఒక్కొక్కప్పుడు కిల్లీనమలుకునే చుట్ట—ఈవిధంగా కొన్నాళ్లు గడిపినాడు.

ఒకనాడు చాకలిదానికి చుట్టూచేస్తూవున్నప్పుడు పంతులుజేబులో పొందికగా చుడలేకపోయిన పొగాకుకట్ట దొరికింది అతనిభార్యకు, భర్తపేరిలోనుంచి యింటికిరాగానే అడిగింది: “ఏమండీ మల్లీ చుట్టలు ప్రారంభించివారూ? మీకోటుజేబులో పొగాకుకట్ట దొరికిందినాకు. దొంగతనంగా చుట్టలుచుట్టకొని కాలుస్తున్నారా యేమిటి?”

సవ్యసూ పంతులు “అచ్చే లేదు. డబ్బులో మసాలాఅయిపోయింది. రావలసినబంగీ యింకా ఖరం పురంనుంచి రాలేదు. ప్లేట్లోవున్న చెండుమూడుకోకలకు పరిపోయే మసాలా, బజారులో కొనుక్కున్న కంటే మనమే తయారు చేసుకోకూడదా అనుకున్నాను. కొట్లమీద దొరికే భారామసాలా కలగాపులగంగా వుంటుంది. శేపుప్రొద్దున్న అపొగాకు యెండలోపెట్టినలిపి గుండచెయ్యాలి. చుట్టలకేలే యాపొగాకు పనికి వస్తుందా? అదిగాక యాకాస్తపొగాకు చుట్టలకేం సరిపోతుంది? దీనిని వోటిపొగాకంటారు. కేవలం మసాలా చేసుకుందుకు తప్ప మరిదేనికి పనికిరాదు. సిగరెట్లకూ అని వాకిప్పుడు చుట్టమీదికి మనసుమార్చడం లేదు. కొత్తరికం కొంచెం కష్టంగా ఉండేది. కాని యిప్పుడుచుట్టమీద యేమికోరికలేదు. చుట్టలు కాల్యమని నువ్విప్పుడు బ్రతిమానినా కాల్యను.” అన్నాడు.

మాటనిలదెట్టుకుందుకు పంతులు మర్నాడు ధనియాలు, సోపు, గసగసాలు అన్నీ తెప్పించి అవిభార్యను మూకుట్లోవేచుమని ఆమెకళ్లయెదుట పొగాకంతానలిపి గుండచేసి భారామసాలా తయారుచేసినాడు.

మరికొన్నాళ్లకు యింట్లో మల్లీ పోరుప్రారంభించింది. పొగాకు యేయాపంలోను కూడా వాడరాదని పంతులుభార్య నిర్బంధించింది. తాంబూలానికిమాత్రం ఆమె అధ్యంతరం చెప్పలేదు. కాని భారాకీర్తి, చుట్ట—ఈరెండింటికీకూడా ఆమె వొప్పకోలేదు. విధిలేక సరేనన్నాడు పంతులు.

ఆదిమొదలు బహుజాగ్రత్తగా ఆతిరహస్యంగా కాల్యకునేవాడు చుట్టలు. ఇంట్లోయెక్కడపొగాకు ముక్కగాని చుట్టగాని భార్యకంటవడమందా జాగ్రత్తపడేవాడు పంతులు.

కాని ‘ప్రమాదో ధీమతామపి’ అన్నారుపెద్దలు. ఎంతకట్టుదిట్టమీద కథనడిగూపున్నా ఒక్కొక్కప్పుడు చిక్కులలో పడుతూవుండేవాడాయన. ఒకనాడు దుమ్ము వివ్వకుంటూవున్నప్పుడు ఆయన చొక్కాజేబులోవున్న పొగాకుకట్ట జారిక్రిందపడింది. పాపం పంతులది కనిపెట్టలేదు.

మరికొంతసేపటికి పంతులుకొడుకు—చదివన్నెండేళ్లకురవాడు—గదిలోకి యెందుకోవచ్చినాడు. నేలమీదపడివున్న పొగాకుకట్ట కనిపించింది. తీసి చేతిచుట్టుకున్నాడు. ఇంకెట్లో పంతులుభార్య అక్కడికి రావడం తలపించింది. కొడుకుచేతిలో పొగాకుచూసింది. ఆమెకు కోపంముంచుకోవచ్చింది పంతులు మీద. కొడుకుచెయ్యకట్టకొని గదిలోనుంచి తేకేసి పెనిమిటిని పిలిచింది.

పంతులు గదినుమ్మంలో ఆడుగుపెట్టేసరికి “ఏమండీ! నేనెంత నెత్తినోయా కొట్టుకుంటున్నా మీరు మీగుణం మానరుకదా? ఈపొగాకుకట్ట ఏడికెట్లా దొరికింది? మీజేబులోనుండో మొలనుండో క్రిందజారి పడివుంటుంది. అంతేనా?”అని తీక్షణంగా అడిగింది.

భార్య మాకలకు గురికామందా తెప్పించుకునే ఉపాయం పంతులుకు యేమిటోచలేదు. కొంతసేపు తలపటాయించి మరో ఆలోచన యేదీతోచనందున లేనికోపం తెచ్చుకొని కళ్లెత్తజేసి కొడుకువేపు తిరిగినాడు. “ఓరి మంకెధవా! దొర్భాగ్యుడా! గాడిద!...నీకేపాడుమిద్ది యెట్లా పుట్టిందిరా? జానెడువెధవపు! అప్పుడే నువ్వు చుట్టలుకాల్యదానికి సిద్ధపడుకున్నావా? ఎవడు నేర్పినాడురా నీకీ దొర్భాగ్యపుమని?... ..

నువ్వు, నీచెడుబుద్ధిలూను!...బొత్తిగా భయంలేక... పిగిరెట్లు, చుట్టలు యిదా నీచదువు? పుస్తకంమీద వుండవలసిన ధ్యానం పొగాకుమీదికి బోతూవుండే?" అంటూ గొంతుక చగిలేటట్లు గట్టిగా అరుస్తూ పీరా వేళంతో ఉగ్రవరసింహమూర్తివలె కొడుకుమీద తిరగబడి జుక్కువట్టుకొని, చుట్టకొంటుతూ, గభీగభీమని రెండుగుద్దులు గుద్ది "ఈమాటు నాకంటపడనీ చెప్తాను!" అని భార్య చేతిలోవున్న పొగాకుకట్ట లాగుకొని కోడ్డుమీదికి విసిరేశాడు.

పంతులుభార్య తెల్లబోయి చూస్తూనిల్చింది. కొడుకు వెక్కిరిచెక్కిరి యేడుస్తూవుంటే ఆమెకుకూడా దుఃఖం ముంచుకొచ్చింది. కుర్రవాడిని చేరదీసి శిరమువిరిచి దూర్చింది. పంతులుచేసిన గడవిడకు నిజంగా కొడుకుదే నేరం కాబోలని ఆమె నమ్ముకున్నది.

ఈ ముచ్చట జరిగిన పిమ్మట, మళ్ళీ యెంట్లో యెక్కడైతే చుట్టసీలికగాని, పొగాకు ముక్కగాని, భర్తంచాలక ఆమెకంట పడినప్పటికీ కొడుకే వీటికి కారణమనుకొని భర్తను గద్దించడం మానివేసింది. చడి చప్పుడులేకుండా అవస్తువసంగ్రహించి పెనిమిటికి తెలియకుండా అవతల పారవేశేది. కొన్నాళ్ళవరకూ యీ విధంగా లెండిపాపాలు కొడుకును చుట్టుకొని పెంకోబరావు పంతులును కాపాడగలిగినవి.

పంతులొకనాడు తన మిత్రులతో యీమచ్చటంతా చెప్పడం ప్రారంభించినాడు.

"బాగానేవుంది కాని పాపం నిష్కారణంగా కుర్రవాడినికొట్టి బాధించినారే?" అన్నారకొందరు.

నవ్వుతూ పంతులందుకు సమాధానం చెప్పినాడు: "అందుకనే చక్కాత్తాపం కలిగి ఆమర్నాడే వాడి కొక చిన్నలైసికీలు కొనియిచ్చి తప్పుదిద్దుకున్నాను.....కాని, వాడుకూడా తక్కిన ముగ్గురివలె ఆడ పిల్లగా పుట్టివుంటే యెంతచిక్కులో పడిపోయివుండునో ఆలోచించకుండా ఉన్నార మీరు. ఒక్కడైతే కొడుకంటావున్నాడు గనుక చరిపోయింది. అందుకే మనవాళ్లు మొగపిల్లలకోసం దేవుల్లాడతారు. 'ఆపు త్రస్య గతిర్నాస్తి' అన్నవాక్యం మనపూర్వులు కేవలం స్వామిభవం మీదవ్రాసివుంటాడు. చేతికందిన కొడుకు ఉన్నాడంటే గృహస్థువాడికి చుట్ట కాల్చుకుందుకు యెంత సదుపాయంగా వుంటుందో ఆలోచించండి."

స ర స్వ తీ స్తో త్ర ము

శ్రీ మతులు గిడుగు లక్ష్మీకాంతము జొన్నలగడ్డ శారదాంబగార్లు

చ. కరుణనుజూచుమమ్మ మము, గాఢపుకూర్చిని గావుమమ్మ, మా

వరుసగుణాకరీయనుచు వారకసేవలుచేతుమమ్మ, నీ

వరసురలేకమమ్మేపుమనాదరమొప్పగ జూచుమమ్మ, ఓ

వరమదయాకరీ! సుజనపావని! మానిని! భారతీమణి!

ఉ. చక్కనిచుక్కవొగదనె, చల్లనితల్లి! కృపామతల్లి! నన్

మక్కువజూడగాగదనె, మంజులవాగ్విభవంబునీగదే,

చక్కనిభావయుక్తపదసారభాగోభితభోగనీగదే,

వామలక్ష్మణి! వీణకరపల్లవపాణి! సుమంజభాషిణి!

—రాయప్రోలును బృంహాపు.

హిందూదేశచరిత్రపాఠకులకుఁ బరిచితురాలై సమూహహాను తొలుతఁ గూటికగుడ్డకు మొగమువాచిన ఒకపాఠశీకదేశసునికూతురు. తల్లిదండ్రులు చేతఁబై సాలేనికటికదరిదులగుటచే నూర్జహానునుబెంచలేక ఆమె నెలగ్రుడ్డయియుండఁగా నొకరోడ్డుప్రక్కను నిడిచి పెట్టిరి. వర్తకుఁ డొకఁ డామెను జేరఁదీసి పెంచి పెద్దదానినిజేసెను. అతిరూపవతియై ఆమె కాలక్రమమున అద్భుతశ్రేణిబయలుపడుటచే మొగలాయిచక్రవర్తి జహంగీరున కర్ధాంగియయ్యెను. ధనమూలమైన ఈజగచ్ఛాత్రమునందు పేదవారికిసయిత మద్భుతదేవతా ప్రసాదముగల్గినచో నున్నతస్థానము సమకూడునని నూర్జహానుచరిత్రచాటుచున్నది. ఆంధ్రరమణి నాగమ్మచరిత్రగూడ నీవిషయమునే వెల్లడించుచున్నది.

పల్నాటిసీమయందు నాగులేటియొడ్డన జట్టగామాలపాడను నొకగ్రామమున చౌదరి రామిరెడ్డియను బీదరైతు ఒకనాఁడు తనపొలములోఁ బనిజేసికొనుచుండెను. అప్పుడు దగ్గఱ నున్న కంచెలోనుండి యాతనికి శిశురోదనమువినిపించెను. పోయి పరిశీలింపఁగా రామిరెడ్డి కాకంచెలో నొకస్త్రీశిశు వగుపడెను. అతఁడాశిశువు నింటికిఁదీసికొనివెళ్లి నాగమ్మయనిపేరు పెట్టి పెంచుచుండెను.

నాగమ్మ రామిరెడ్డిఇంటికిఁ గొనిరాఁబడిననాటినుండియు నాబీదరైతునిల్లు పాడిపంటలకునెల్లవై సరిసంపదలతోఁదులఁదూఁగనారంభించెను. కన్నబిడ్డవలె గారాబముతోఁ బెంచి పెద్దదానినిచేసి రామిరెడ్డి నాగమ్మను ధనవంతుఁడగునొకవరుసకిచ్చి వివాహము చేసెను. ఆమెభర్తనుగుఱించికాని అత్తవారినిగుఱించికాని మన కేమియుఁదెలియవచ్చుట లేదు. కాని ఆమెయింటి పేరరవల్లివారనివాడుకగలదు. ఇది తల్లిగారియింటిపేరో యత్తవారియింటిపేరో తెలియదు.

నాగమ్మ చిరకాలము సంసారసుఖమనుభవింపలేదు. తనయాస్తియంతయు నామెకు దిగవిడిచి నాగమ్మపెనిమిటి వివాహమైనకొలఁదికాలమునకే కాలధర్మమునొందెను. కొంత కాలమునకు రామిరెడ్డికూడ మరణించెను. అప్పుడాతనివిశ్వర్యమంతయు నాగమ్మకే దఖలు పడియెను. తలవనితలంపుగా నామె యిట్లద్భుతవశమున సభిక్తశ్వర్యమునుబొంది పల్నాటి సీమ యం దొకప్రముఖురాలయ్యెను.

నాగమ్మ శక్తిమతి. అందులో ఇప్పుడామె నిజశక్తి కై శ్వర్యబలముతోడ నడి. ఇంక నామెకోరికలు క్రేళ్లుదాటినవి. అట్టికోరికలలో బల్నాటిరాజ్యమున మంత్రాంగము నడవవలెననునది ముఖ్యమైనది.

అది కాకులుదూరనికారడవి. ఒకనాఁడు పల్నాటిప్రభువువైన సలగామరాజుయరణ్యమున వేటాడ సఫరివారముగఁబోయెను. నిప్పులుచెరుగుమిడియెండలో నందం దడిచి జంతువులవేటాడి యలసిసాలసి వేటఁజాలించి విశ్రమింపఁదగినతావును, దప్పిమాన్సుకోసఁ దగినసీరమును వెదకికొనుచు సలగామభూపతి వచ్చుచుండెను. ఆయరణ్యమార్గమునఁ జలువలుచిమ్ముచెట్టసేడలఁ గ్రొత్తగాఁ బందిల్లుపాకలువేయఁబడియుండెను. అందు స్నానము చేయుటకువేడినీళ్లును, త్రాగుటకుమంచినిళ్లును సమకూర్చఁబడియుండెను. ఉప్పుతో తొమ్మిది భోజనపదార్థము లందు కొల్లులుగనుండెను. ఆవర్ణకుటీరములకు ముందరిభాగము సం దోకయతివ నిలుచుండి యెవరికోసమో యెదురుతెన్నులుజూచుచుండెను. ఇంతలో సలగామభూపతి సఫరివారముగ నచ్చటికివచ్చెను. అప్పుడాయతివ సలగామరాజు నాహ్వానించి తనఆతిథ్య మంగీకరింపవేడుకొనెను. బడలికలుగొనియున్నవాఁడుగావున సలగామరాజు సంతోషపూర్వకముగ నామెయాతిథ్యమును గైకొనెను. అప్పుడాయతివ వారికిఁ బిండిపంటలతో నన్నముపెట్టెను. అధ్వాన్నపుటరణ్యమునకుఁ దమకట్టినమయనందల్లు మద్రసాపేతముగ భోజనముపెట్టి బడలికలువాసిన ఆస్త్రీనుద్దేశించి సలగాముఁ డేదియేని పరము కోరుకొనవలసినదని చెప్పెను. ఆమె యందు కానందించి యారనికిమాటుగాఁ బల్నాటిసీమకుఁ దాను గొన్నిగడియలు ప్రభ్యయెయుండ ననుజ్ఞ సీయవలసినదనికోరెను. ఆమెయిచ్చినఆతిథ్యమునకు సంతోషము, చేసినసపర్యలకు సంతృప్తి నొందిన సలగాము డాకోరికయెట్టిదెనను దాని కొప్పుకోలీయకుండనుండలేకపోయెను. ఘోరారణ్యమధ్యము సం దనుకున్నంతలో బందిల్లువేయించి భోజనపదార్థములు సేకరించి విశేషజనములకు మృష్టాన్నమిడి సలగామభూపతిచేవరమునుగొన్న ఈశక్తిమతియెవ్వరు? ఆమె దృఢసంకల్ప యగునాగమ్మయేయని సులభముగనేగ్రహింపవచ్చును. పల్నాటిప్రభువైనసలగాముని వశం వదునిగఁజేసికొని ఆతనియొద్ద మంత్రిత్యముసంపాదించి నాగమ్మ పన్నిన యెత్తుగడయిది.

సలగాముఁ డట్లువనమున బడలికలువాసి కడలి నిజరాజధానియగుగురిజాలకువచ్చి చేరెను. కొన్నిదినములుచనినపిమ్మట నాగమ్మ సలగామునిదర్శించి వాగ్దానముప్రకారము ప్రభుత్వమును వశపఱువవలసినదనికోరెను. వల్లెయని సలగామరాజు పలునాటిప్రభుత్వము నామెకప్పగించెను. ఆకొలఁదిగడియలలో నామె తనసఫరివారమున కుత్తరువిచ్చి గ్రామము లనుదోపించి విశేషధనమునుదెప్పించి సత్పరిపాలనమునెఱవవలెనన్న నిట్లు ధనాగారమును నింపవలెనని హెచ్చరించెను. అంతియేగాక ఆమె యానమయముననే సలగామరాజుతో నాతనిమంత్రయగుబ్రహ్మనాయకుడు ద్రోహచింతగలవాడనియు, విశ్వాసవిహీనుడనియు,

మోసగాడనియు గొండెములుచెప్పెను. రాజామాటలువిశ్వసించి బ్రహ్మనాయనియొడ విరసత్వమువహించెను; నాగమ్మను మంత్రిగఁ జేకొనియెను. ఆమె యసదృశముగ మంత్రాంగమునెఱవడిఁగెను. నాగమ్మబుద్ధిని ప్రజను జూచి జనులొమెను నాయకురాలని పిలువఁ జొచ్చిరి. అప్పటినుండియు నామె నాగమ్మయనికాక విశేషముగ నాయకురాలనియే వ్యవహరింపఁబడుచుండెను.

నాగమ్మమంత్రాంగ మంతటితోదుదముట్టలేదు. నలగామరాజు సవతితమ్ములగు పెదమలిదేవరాజు, పినమలిదేవరాజు, బాలమలిదేవరాజులపై నాతనికిఁ బ్రేమనుదొలగించి, యసూయనుబుట్టించి వారినిజంపింపఁబ్రయత్నించెను. బ్రహ్మనాయనితల్లియైనశీలమ్మ మలిదేవాదులనుమృత్యుముఖమునుండితప్పించి కొమారునివశముచేసెను. బ్రహ్మనాయుఁ డాబాలురనుదగ్గఱకుఁదీసెను. నాయకురాలిచేతులలోఁ గీలుబొమ్మవలెనుండిననలగామునివద్ద మంత్రిత్వమువహించి పొందిపోసఁగియుండుట కీకవీలులేదని నాయుఁడుగ్రహించెను. గురిజాలయందుండుట మలిదేవాదులకుసంయితము జ్ఞేమముకాదని ఆతఁడు నిశ్చయించెను. కావున బ్రహ్మనాయుఁడు మలిదేవాదులకుఁ బలునాటిరాజ్యములోఁగొంతభాగమునిప్పించి గురిజాల విడిచిపెట్టి మాచర్ల యనుపట్టణమునుగట్టించి వారిలనచ్చటికిఁగొనిపోయి నారు యుక్తవయస్కులుకానందున వారికిబదులు తానే పరిపాలనముసేయుచుండెను. మాచర్లరాజధానిగా బ్రహ్మనాయుఁడు పలునాటిరాజ్యభాగమును సమర్థతతోఁజాలించి జనానురాగమునుఁ జూపలామచుండెను. ఆతని కీర్తికి, వైభవమునకుఁ గొలఁదిలేకుండెను.

బ్రహ్మనాయుఁడు నలగామరాజువద్దమంత్రిపదవివదలుకొన్నందుకు నాగమ్మ మిక్కిలి సంతోషించెను. కాని మాచర్లయందలిబ్రహ్మనాయనికి ర్తివైభవము లొమెచెవులకుఁజేరుట తోడనే ఆసంతోషమువిచారముగామాటిపోయెను. ఆమెకడుపులో నూదపెరిగికట్టుతప్పి పోయెను. బ్రహ్మనాయనిప్రాభవముఁగూలఁద్రోసినగాని మాత్సర్యగ్రస్తముగు ఆమెహృదయమునకుశాంతిగల్గకుండెను. జూరిదోసిడిగాండ్ర కామె ధనమిచ్చి మాచర్ల పట్టణమునుదోచి కొనిరండనిపఁపెను. ఆనగరమున బ్రహ్మనాయనిప్రియసేవకుఁడగుమాలకనమదాసను మహావీరుఁడు ప్రతాపించి వచ్చినదొంగలగుంపు నెదిరించి యోడించి వారినిబతువులవలె గురిజాల పురమునకుఁదఱుముకొనివచ్చెను. అట్లరుదెంచినకనమనాయని నాయకురాలుచూచియోర్వ లేక నోటికివచ్చినవిధమునఁదిట్టిపోసెను. అప్పుడు కనమనాయనికి బట్టరానికోపమువచ్చెను. అగుటచే నాతఁడు సైరణవీడి కత్తిహాసి ఆమెపై కుఱికిెను. పిన్నటనాటనుండియు నాగమ్మ నరసిరక్షించుచుండినఅదృష్టదేవతయే ఇప్పట్లునగూడ నామెను కనమనాయని కత్తివేలునుండి కాపాడినది. తప్పించుకొనిపోయి యంతఃపురముచేరి నాగమ్మ ప్రాణములునిలుపుకొన్నది.

తనకత్తంతప్రియభృత్యుఁడగుకనమనాయుఁడు మాచర్లనగరమున కానరాకుండుటకు నివ్వెఱవడి, యొకవేళ గురిజాలకేగనేమోయనితలంచి, యచ్చటికేయరిగియుండినచో నాయ

కురాలివలన నాతని కేదై నకష్టపాటుకలుగకమానదని అనుమానించి బ్రహ్మనాయకుడు ప్రభు వగునలగామునిదర్శింపవలయుననుమితో గురిజాలకుబయలుదేసెను.

తనకుఁబ్రత్యర్థియగు బ్రహ్మనాయకుడు గురిజాలకువచ్చుచుండెనని నాగమ్మ చారుల వలనఁ దెలిసికొనెను. బ్రహ్మనాయని తుదముట్టించుట కిదేమంచినమయమని ఆమెనిశ్చయించెను. నాయకుడువచ్చుమార్గమున లోతుగోతులుతవ్వించి యని కనిపింపకుండఁజై పైపగడ్డిగాదములతోఁగప్పించెను. ఎట్టులో వానిఁదప్పించుకొని బ్రహ్మనాయకుడు గురిజాలకు వచ్చెను. అచ్చట నాగమ్మ యతనికి విషభోజనము పెట్టించెను. అయినను నాయకుడియవ కృతులకుబలికాలేదు.

గురిజాలపురమున నలగామరాజు బ్రహ్మనాయని మిగులగౌరవించెను. ఇందుకు నాగమ్మ మిగులకంటగించుకొనెను. తానొనరించిన దుస్తుత్రములనెల్ల సతిక్రమించి బ్రహ్మ నాయకుడు నలగామరాజుతో విందులాగగించుచుండుట నాగమ్మ చూడలేకపోయెను. ఎటు లయిన బ్రహ్మనాయని కష్టములఁబాలుచేయ నాగమ్మ కంటికిఁగూర్కునెఱుంగక ప్రయత్నిములొనర్చుచుండెను. ఉద్యోగించునది మాతృర్యపిశాచముచే నావేళింపఁబడియున్న హృదయము. అట్టిచో యుక్తాయుక్తవివేచనముండుటపోసగదుగదా!

విందులుచేసి నలగామభూపతియు బ్రహ్మనాయకుడు నొకనాఁడు రాజభవనమునుండి వెలువలికివచ్చిరి. నాగమ్మ వారికివేకుకగల్గించునెపమున నప్పుడు కోడిపందెములాడించెను. ఆపందెము లందోడినకోడి బ్రహ్మనాయనికోడియనియు గెలిచినది నాయకురాలికోడియనియు నామె తనఅనుచరులచే ననిపించి బ్రహ్మనాయనిలవమానించెను. కాని యోడినకోడినొక దానిని బ్రహ్మనాయనికోడియనియనుటతోడనే అది యుక్కుమిగిలి నాయకురాలనుపేరు గలపుంజనేగాక యెదిరించినపుంజులనెల్ల జయించివిక్రమించెను.

ఇదిచూచి నాగమ్మ పట్టలేకపోయెను. కోపముచే నామె పరవశురాలయ్యెను. ఆమె కోరిమిత్తగిపోయెను. తనతోఁ గోడిపందెముకట్టుమని ఆమె బ్రహ్మనాయనిరేఁపెను. నాయకురాలిగుస్తుత్రముల కింతదనుకనోర్చివడఁబోయుచుండినబ్రహ్మనాయకుడిఁకఁబగసాధించుటకు నమయమువచ్చినదని కోడిపోరాటమునకోడబడెను. ఎవరికోడియోనునో వారు పురమును రాజ్యమునువిడిచిపెట్టి కృష్ణానదినిదాటి మండాదియడపులకువలసపోయి యేడుసంవత్సరములు ప్రవాసముననుండవలయునని పందెపుటాడంబడిక. ఈకోడిపందెమున బ్రహ్మనాయని కిని, నాయకురాలికిని బాలగోపన్న నాయకుడు యాదవవంశీయుఁడు మధ్యవర్తిగానుండు పట్లర్పణుపఁబడెను. బాలగోపన్న బ్రహ్మనాయనికిఁ బ్రాణమిత్రము.

పందెము ప్రారంభింపఁబడెను. గురిజాలపురమునఁగల అశేషజనము నచ్చటనేయుండెను. నలగామభూపతి, బ్రహ్మనాయకుడు మిగిలినరాజబంధువులునువచ్చిరి. అత్యుత్సాహముతోఁ బందెముసాగిపోవుచుండెను. బ్రహ్మనాయనికోడి నాయకురాలిపేరుగల పుంజులనెల్ల

చించిచెండాడుచుండెను. నాగమ్మ పరాధవాగ్నిలో మ్రగ్గుచుండెను. మాయచేసి యామె బ్రహ్మనాయనిపుంజనుజంపించెను. మఱియొకపుంజనుగై కొని పండెము సాగింతమన్న నాయనికి నాగమ్మమాయోపాయమువలన నిఁకఁగోట్లులభింపకపోయెను. జరుగుచున్న అన్యాయమునంతనుజూచి తగవరియైనబాలగోపన్న కంటగిల్లి నాయకురాలినినిందించి పట్టరానికోపమున నామెయనుచరులపై బడి యుద్ధముచేసి నాగమ్మపక్షమువాఁడైన మువ్వలభీమన్న చేతులలో మరణించెను. గోపన్న మరణము కనమనాయఁడు బ్రహ్మనాయనికిఁ దెలిపెను.

నాయకురాలుచేసినకుట్ర నలుగురికిఁ దెలిసినది. ఇది తగవుమాలినగెలు పని అందఱునిరి. అయినను బ్రహ్మనాయఁడు ధర్మమునకుఁగట్టువడి యొడఁబాటుతప్పక మలిదేవాదుల వెంటనిడుకొని మాచర్లపట్టణమునువిడిచి యేలేళ్వరమువద్దక్కష్టాపదినిదాటి యడవులనడుమ నున్న మండాదికి వలసపోయెను. అచటవారికి లంకన్న యనుయోధుఁడు సేనాధిపతిగఁగుడిచెను. మేడలు, మిద్దెలు, కోటలు, పేటలు, వీధులు, గోపురములుతీరి యాకాశలనడుమ మండాది యొకపెద్దపట్టణమాయెను. బ్రహ్మనాయఁడు రాజ్యతంత్రమునడపుచుండ మాచర్లలోవలె మండాదియందుకూడ మలిదేవాదులు మహావైభవముతోవలలుచుండిరి; పాడిపంటలు గలిగి పెంపొందుచుండిరి.

ఇది నాయకురాలికిఁ దెలియవచ్చినది. మండాది ప్రాధవవైభవముల కామె కళ్లలో నిప్పులుపోసికొన్నది. మలిదేవాదులు ప్రాధవవైభవములుకలిగివలలుచుండుట తనకుఁ దనప్రభువగునలగామరాజునకు నెప్పటికై నఁజేటయని ఆమె చింతించినది. మలిదేవాదులఁ బ్రాధవవైభవములనుడిందుపాటొందింపవలెనని ఆమె దీక్షపట్టినది. అందుకుఁ బ్రథమప్రయత్నముగా వారివశుబలమునునాశనముచేయుటమందిదని ఆమె నిశ్చయించినది. నాగమ్మ కోయవాళ్ళనుబిలిచి ధనమిచ్చి మండాదికిఁజోయి మలిదేవులఁబశువులమందనుబొడిచిరమ్మని పంపెను. కోయవాళ్లు పోయి మందనుబొడిచి, చెదరఁగొట్టి, అల్లడితల్లడిచేసిరి. అదిచూచి మలిదేవులసేనాని లంకన్న కోయవాళ్ల నెదిరించెను; యుద్ధముచేసెను; తుదకునేలకొరిగెను. బ్రహ్మనాయనిపాదసేవకుఁడగుకనమనాయఁ డప్పుడు కోయవాళ్ల నుమార్కొనెను; భయంకరముగఁజోరాడెను. కోయవాళ్ల బలముక్రమముగాఁడగ్గిపోయినది. వారిలోచావగామిగిలిప వారు పిక్కబలముచూపిరి.

మలిదేవాదులు మండాదినివాసమేర్పఱుచుకొనిమూఁడుసంవత్సరములై నది. ఈమూఁడేండ్లును నాగమ్మ వారినిసుఖముగానుండియలేదు. ఆమెపంపినకోయవాళ్లువచ్చి ఆవుల మందనుబొడిచిరి. పెక్కావులు నష్టపడినవి. కొన్ని చెదరిపోయినవి. మంచిబంటులంకన్న మరణించినాఁడు. ఇంక మండాదియందునిలుచుటకు వారికి మనస్కరించినదికాదు. ఉండమన్నను వారిని నాయకురాలు కుదుటఁబడియుండనియదనిబ్రహ్మనాయఁకులంపెను. పరభూములకుఁజోవుటయేమందిదని అతఁడు నిశ్చయించెను. మలిదేవాదులతోబయలుదేటి

శృంగారమద్దిరేవునఁగృష్ణదాటి దక్షిణదిక్కుగాఁబ్రయాణముచేసి బ్రహ్మనాయఁడు శ్రీశైలముచేరెను. వారచటవెలసియున్నమల్లికార్జునస్వామిని, భ్రమరాంబాదేవిని సేవించిరి. శ్రీశైలమునకు మాకరాజప్రభువు. బ్రహ్మనాయఁడు పోయి యలెనినిజూచెను. తనపచ్చల పిడిబాకుకుదువఁబెట్టి మాకరాజవద్ద బ్రహ్మనాయఁడు మార్కాపురము, గణపవరము, త్రిపురాంతకము, అంబసముద్రముమున్నగుగ్రామములుగలఘోషాటిసీమను గుత్తకుఁబుచ్చుకొనెను. అసీమకుఁ వీరమేడపియనుపట్టణమురాజధానియాయెను. అందు వారు నాలుగు సంవత్సరములాఱుమాసములుండిరి.

ప్రవాసకాలపరిమితి ముగిసినది. అప్పుడు బ్రహ్మనాయఁడు మలిదేవరాజాదులతో నాలోచించి కోడిపోరులోనోడిననాటి యొడంబడికప్రకారము యేడుసంవత్సరములుగడిచి పోయినవి; కావున మాచెర్లనగరమును, బలునాటిరాజ్యభాగమునుదమకీయవలసినదని నలగామభూపతికడకు ఆలరాజునువానినిబంపెను. ఆలరాజు నలగామునిఅల్లుఁడు. అల్లునిమొగమైననుజూచి నలగామరాజు తమమనవిమన్నించునని బ్రహ్మనాయఁడు భావించెను.

ఆలరాజు మామగారికొలుపుకూటమునకువచ్చెను. మలిదేవులకు వారిరాజ్యభాగము నీయవలసినదని ఆలరాజు నలగామునిబ్రార్థించెను. మంత్రిణియైననాగమ్మప్రోద్బలమున నలగాముఁ డల్లునిరాయబారమునకునమ్మితింపలేదు. పైపెచ్చు పరుజోక్తులాడెను. అందు మీఁద నలరాజున కింతింతనరానికోపమువచ్చెను. వెంటనేబయలుదేటి యాతఁడు సమీపముననున్న చెర్లగుడిసాకనచ్చిచేరెను. అచట ఆతఁడు కనమనాయనికలిసికొనెను. రాయబారమునెఱవేర్చుకొనిగానిఅచటనుండికడలనని ఆలరాజు ప్రతిసబట్టెను. ఇంతలో నాయకురాలు ఆలరాజునకు (తనప్రభువునకల్లుఁడనియైనచూడక) విషప్రయోగముచేయించెను. ఆలరాజు చనిపోయెను. ఆతనిభార్యపేరమ్మ తండ్రియైననలగామరాజును దూషించెను; ఆతనివద్దమంత్రాంగమునెఱపుచున్న నాయకురాలిని శపించెను; భర్తలోసాగుమాసముచేసెను.

రాయబారమునకుపవచ్చినఆలరాజును విషప్రయోగముచే దుదముట్టించిననాయకురాలిపై ని, నలగామరాజుపై ని వీరమేడపిలోనందరుమండిపడిరి. నాయకురాలు మంత్రిణియై డెన్నంతకాలము నలగామభూపతితోనంధిపానఁగుటదుర్ఘటమని వారు తుదినిశ్చయముచేసికొనిరి. ఇత యుద్ధమేళరణ్యమని వారు నిర్ధారణచేసిరి. గురిజాలలో నలగామరాజును వీరమేడపిలో బ్రహ్మనాయఁడును సమరసన్నాహములుసాగించిరి. నేనలఁగూర్చుకొని యిరుపక్షములవారును కార్యమపూండినగఁగఁబడండువిడిసిరి.

యుక్తపమయమున యుద్ధముమొదలుపెట్టిరి. ఉభయపక్షములవారికిని సంకులసమరమయ్యెను. ఉభయత్ర విశేషసైన్యమునష్టపడెను. నలగామరాజుపక్షమునియుద్ధముచేసిన మహావీరుఁడు సరసింహరాజు వీరమరణమునొందెను. బ్రహ్మనాయనిపక్షముననాతనికుమారుఁడు బాలచంద్రుఁడు అసహాయకూరుఁడై పోవీరస్వర్గములంకరించెను. మలిదేవాదులు

కూడ మడిసిరి. ఇరువాగులయందును వీరనాయకులెందఱో మరణించిరి. ఆప్పుడు నలగామ రాజు సేనలకంతకును నాయకురాలేయాధిపత్యమువహించెను. నాగమ్మ మగబిరుదుగట్టెను; గుఱ్ఱమునెక్కిను; యుద్ధరంగమునఁజొరబడెను; సేనసంతను నాలుగుభాగములుచేసెను; ఒక్కొక్కభాగమున కొక్కొక్కసేనానాయకునినియమించెను. ఆనాలుగుభాగములును నాలుగుదిక్కులనుండి శత్రువులనుమార్చెను. నాయకురాలు చాలసేపుసమరముచేసెను; బ్రహ్మనాయనిప్రియశిష్యుడగుమాలకన్నమనాయనితోనెక్కటికయ్యముచేసెను. అదృష్ట దేవతవేడుటచే నాగమ్మ అపజయమునొందెను; కన్నమనాయనికిఁజిక్కిను. అంతట నాతఁడు నాయకురాలికాలుసేతులువిఱచికట్టి బ్రహ్మనాయనియొద్దకుఁగొనిపోయెను.

తనకు సమస్తవిషయములందునుఆలోచనపాలోచనఁజెప్పి రాజ్యమునమంత్రాంగము నెఱపుచుండిన నాయకురాలు లిట్లు బ్రహ్మనాయనిచేఁజిక్కినతరువాతఁ జేయునదిలేక నలగామ రాజు బ్రహ్మనాయనిశరణుఁజొచ్చెను. వీరనాయకులమరణమునకువిచారమునప్రగ్గుచుండిన బ్రహ్మనాయఁడు వైరాగ్యమూని నలగామరాజునకు మఱలఁబలునాటిరాజ్యమునిచ్చివేసెను; తనకింతచేసిననాయకురాలినిగూడ నెవమెన్నకవిడిచిబుచ్చెను.

ఎక్కడనో చిట్టగామాలపాడనుచిన్ని గ్రామమునఁబుట్టి యొకపేదరై తునింటఁబెరిగి నిజశక్తిచే నలగామరాజునుపశంపదునిగఁజేసికొని పలునాటిరాజ్యమునకుమంత్రిజేయమహిమ నొంది నాయకురాలనిబిరుదువహించిననాగమ్మజీవిత మిట్లు కడకాలమునం దవమానము పాలయెను.

నాగమ్మ మంత్రాంగమునఁజదురాలు. ఆమె కార్యకాంక్ష న్యాయాన్యాయములెఱుఁగనిమాటనిజమే. మలిదేవాదులు తనప్రభువగునలగామరాజునకుశత్రువులని ఆమెభావన. శత్రువులను నిశ్చేషముగనాశనముచేయుట రాజులకువిధ్యుక్తధర్మము. నలగామరాజునకు నమ్మినమంత్రిజేయెయండిన తా నాతనిశత్రువులనునాశనముచేయుటలోఁ దోడ్పడితీరవలయును. అంతియేకాదు. ఆమె బ్రహ్మనాయనిపై బగఁగొన్నది. ఆతనిని గూలఁద్రోయవలయును. ఇందు కామె మంత్రాంగమందలితననేర్పరితనముసంతనువినియోగించెను. ఆమె యవలంబించినరాజనీతిక లీలేనిది. అట్టిరాజనీతికి మూలస్థానము స్వార్థపరత్వము. అది మిత్రులఁబరిగఁగింపదు; బంధువులఁబాటించదు. నాగమ్మ యనుసరించిన రాజనీతి ధర్మచింతచే సంకుచితముగాలేదు; న్యాయభీతిచే జప్తముగాలేదు. పాశ్చాత్యదేశములందు దినదినము రాజనీతి పేరిటజరుగుచున్న దారుణములనువినుచున్న మనకు నాయకురాలికృత్యములు—విపరీతములేయగుఁగాక—వింతఁగొల్పువు. ఇంతకును నాయకురాలిమంత్రాంగమందలిమంచి చెడ్డలతో మనకునిమిత్తములేదు.

పల్లెటిగ్రామమునఁబుట్టి పేదరైతునింటఁజెరిగి యాత్మశక్తివలనఁబలునాటిరాజ్యము సకుమంత్రుడైన నాగమ్మప్రతిభ; పలునాటిప్రభువగునలగామభూపతిని దనచేతిలోఁగీలు బొమ్మవలెనాడించిన ఆమెప్రజ్ఞ; పల్నాటికృష్ణుఁడనిప్రసిద్ధి కెక్కిన బ్రహ్మనాయఁడంతవానితో నిరుపాటిగరాజ్యతంత్రమునడిపిన ఆమెమహాసామర్థ్యము; యోధానయోధులైన పురుషులు సయితము స్వీకరించుటకుజంతు సేనాపతిత్వముచేకొనిన ఆమెసాహసము; ముగిచిరుదుగట్టి అశ్వారూఢయై ఆహారంగమునకుఁజీయుద్ధముచేసిన ఆమెవరాక్రమమును బరికించి ఆంధ్ర రమణుల యం దింతటిప్రతిభ, ఇంతటిప్రజ్ఞ, ఇంతటిసామర్థ్యము, ఇంతటిసాహసము, ఇంతటి వరాక్రమము నిక్షిప్తమైయున్నవని నిరవధికానందమును బొందుటమాత్రమేమనవని. కాని నాగమ్మనెఱపినమంత్రాంగమందలిమంచిచెడ్డల నొఁగాదనియెన్నుట మనపనికాదు. అది నిత్యము నీతియనుచున్నపుడనే వర్తకముచేయుచు నీతితోఁబిచ్చిగొన్నవారివని; ఎల్లవేళల ఊర్ధ్వలోకములయందే దృష్టినిగిడ్చియుండు ధర్మస్మాదులవని.

విజయైతరంధ్రాభిమానముగలవారు మూఁడులక్షలశత్రుసైన్యముతో స్వయముగ సమరమునలిపి సమ్యక్జయమునుగొని పాదాక్రాంతుఁడైన పరిపంథివృషాళునివలనఁ గోటి ద్రవ్యములపరాధముగఁగైకొనిన రుద్రమదేవి శుభపర్యవసాయియైనరాజత్వమును ఎంతగాఁ బ్రశంసించునో ముక్కాఁకలుదీరిన బేతాళమూర్తులనదగు వీరపురుషులకు నెదురొడ్డి ముగిచిరుదుగట్టి అశ్వారూఢయై పాలివోనిపారుషముతోయుద్ధముచేసి కాలముతప్పినచ్చుటచే వైరికిఁబట్టునడిన నాగమ్మ దుఃఖపర్యవసాయియైనమంత్రిత్యమునుగూడ నంతగనే ప్రశంసించుదురు. పర్యవసానమెట్టిదైనను ఉభయత్ర శౌర్యసాహసములు, ప్రజ్ఞాప్రాభవములు సమముగనే ప్రదర్శింపఁబడినవిగదా!

“రవి తిరుగలేవంతరాజ్యాన సత్కిర్తిఁ

గేలగీచించినకేస్తురాలు

చలనాటిపసిఁడికోటల గావులెత్తించి

పారె భూపులకంపుధీరురాలు

నాయనిప్రక్కలో నాగుబామై నాఁడు

మంత్రినా నెగడినమాన్యురాలు

కనులకీపురునిష్ఠకలురాల్చి కనుమల

చలనబంపినబలనంతురాలు

కాలమా! మారునాయకురాలిపంటి

బిడ్డ నేదేశమందైనలెంచివావె?”

—మ ద మ ం చి అ స ం త మ్మ.

—ఆంధ్రరమణీభుజుల’సండ్డి.

పా క క ల్

మసాళావంకాయ

శ్రీమద్రమాసపు గృహలక్ష్మి సంచికయందు ప్రచురింపబడిన వంకాయయొక్క సామాన్యగుణములు వర్ణించు ప్యాసమును ముగించుచు వంకాయపాకవిశేషములను క్రమమున తెలుపుటకు వాగ్దానముచేసియున్నాము. దానివనుసరించి ఇప్పుడు మసాళావంకాయను గూర్చి వ్రాయుచున్నాము. మాగృహలక్ష్మి పాక కులుగూడ వంకాయపాకవిశేషములను తెలుపుచో అందుకుని ఇందు ప్రచురింతుము.

‘మసాళావంకాయ’ రుచ్యమగుకూరలలో నొకటి. ధనియాలు, మినపపప్పు, శనగపప్పు, యెండు మిరపకాయలు, ఇంగువ మొదలగు వస్తువులను నువ్వులనూనెతోగాని నేతితోగాని పన్నటినిప్పు పెగను ఎలుపుడొలువచ్చువఱకు వేయించిదిసి వీనికి సరికుడువలె ఉప్పుఅందుంచి కలిపికొట్టిన పొడిని మసాళా అందురు. ఈమసాళాలో కొందరు వైనచెప్పినవస్తువులతో లవంగములు, లవంగపట్టు, లవంగపత్ర, మరాటి మొగ్గలు ఈవస్తువులను కూడ కలిపివేయించి పొడికొట్టెదరు. ఈమసాళాపొడిని ఒకేతూరి తయారుచేసి నిలువయుంచుకొనుటకంటే కావలసినప్పుడే ప్రత్యేకము తయారుచేసికొనుట శ్రేష్ఠము. కొందరు ఈమసాళా పొడిలో కొబ్బరికురుమునుగూడ కలిపెదరు. ఇట్లు తయారుచేసిన మసాళాను వంకాయలో కలుపుట యెట్లా ఇక వివరింతుము. కొంచము ఇంచుమించు ఒకేవరిమాణముగల తేరవంకాయలను కావలసినమట్టుకు గ్రహింపవలెను. వంకాయపంటియుండు తోడిమ మొదలునట్లేయుంచి ముచికికాడనుకోని నేయవలెను. పిమ్మటవంకాయను తోడిమ మొదలునుంచిగాక చివరభాగమునుంచి నాలుగుపక్షములుగ బద్దలువేరుకాకుండునట్లు తరుగవలెను. అనగా తోడిమ మొదలున కాయకు పట్టుండవలయును. మిగిలినకాయ నాలుగుబద్దలుగ నుండవలయును. ఇది కాయఆవకాయకు మామిడికాయ తరుగువిధము. ఇట్లు తరుగబడిన వంకాయలలో చేసినీధముగ నుంచుకొనిన మసాళాపొడిని నిండుగ కూరవలయును. ఇట్లు మసాళాకూరిన వంకాయలనన్నిటిని ఒకచోట పెట్టుకొనవలెను. నెడల్పుమూతిగల చట్టిలోగాని పాత్రలోగాని నూనెగాని నెయ్యిగాని కాయలకు తగినంత పోసి పొయ్యిమీదపెట్టి మిరపకాయలు, మినపపప్పు, అవాలు, కరివేపాకు తరుగబోతపెట్టి పక్వముగ వేగిన వెంటనే మసాళాకూరిన వంకాయలను ఒక్కొక్కటిగా అండుందిపైన ఒకపాత్రను మూసి ఉంచవలయును. మూతపెట్టిన ఈపాత్రలోకొద్దిగ నీళ్లనుపోసి ఉంచుటమంచిది. సన్నపుపెగను ఉడికించుట శ్రేష్ఠము. అప్పుడప్పుడు పొయ్యిమీద పాత్రను కుదిలించుచుండవలయును. కాయలు ఉడికి మెల్లవడినపిమ్మట పాత్రక్రిందికి దిందివేయవలెను. వేడి ఆరిపోకముందు భుజించుట ఆరోగ్యకరము; అవ్వడేరుచిగూడ హెచ్చుగనుండును. ఈరీతివంకాయను కొందరు మసాళావంకాయయనియు, మఱికొందరు నూనెవంకాయయనియు పందురు.

పైమాసపు గృహలక్ష్మిలో వంకాయపాకవిశేషములను మఱికొన్నిటిని వెలువరింతుము. అవిగాక శ్రీమతి వి. సత్యబాలసుశీలాదేవిగారు తెలిపిన ‘గులాబ్ జామ’చేయు విధానమునుగూడ ప్రకటింతుము.

—సంపాదకుడు.

రంగసీమ

శ్రీమతి లక్ష్మమ్మ

కొత్తపల్లి లక్ష్మయ్యగారు

ఈమె: ఆంధ్రనాటకరంగస్థలమున పదునైదువత్సరముల అనుభవముగలిగి, పెక్కుమందికళాభిజ్ఞులచే మెప్పుబడసిన స్త్రీరత్నము. ఈయమ మనకదివరకు పరిచితురాండ్రయిన పూర్ణిమకన్య, శ్రీమతి సుభద్రమ్మగార్ల జనని. ఆంధ్రనాటకకళాధారక శ్రీయుత వి. గోవిందరావుగారి ధర్మపత్ని. సుబాలికాపంచరత్నములుగన్న నారీరత్నము. కడపజిల్లాగాలి వీడు కాపురస్తులు మహారాజశ్రీ ఆవేటి గంగిరెడ్డిగారు, శ్రీమతి నారమ్మగారును ఈమెను గన్న పుణ్యదంపతులు.

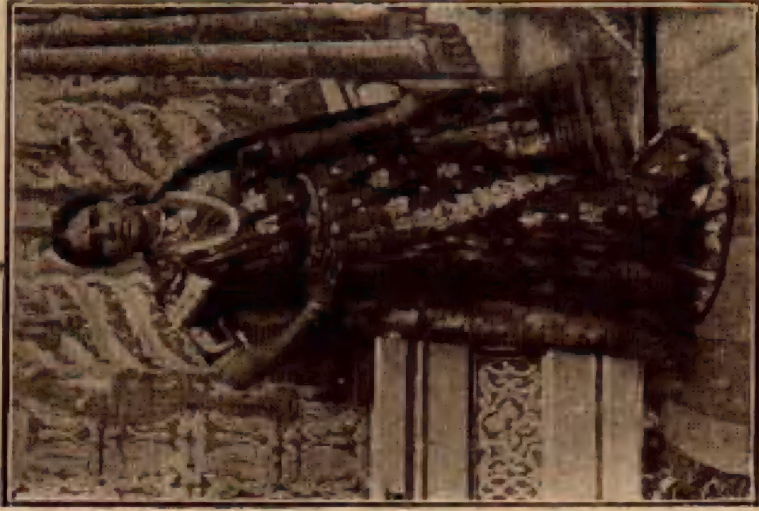
ఈయమ 1895-వసంవత్సరము కడపజిల్లా సింహాద్రిపల్లె గ్రామములో జనించెను. శ్రీమతి లక్ష్మమ్మగారు తనబాల్యము 9 వత్సరములవరకు తమ స్వగ్రామము గాలివీడునందు తలిదండ్రులచేత గడిపిరి. విద్యాభ్యాసమునకు తగినవసతు లాపల్లెయందు లేకుండుటచే ఈమెలండి మహారాజశ్రీ వి. వెంకోజరావుగారిచే నిర్వహింపబడుచున్న శ్రీశారదామనో వినోదిసీనాటకసమాజమునందు 1905 సంవత్సరములో విద్యకొరకు విడిచిరి. అదివరకే గంగిరెడ్డిగారు వీరికి విద్యంకులగుటచే ఈబాలికకు రెండువత్సరములు ప్రత్యేకగురువునేర్పరచి ఆంధ్రమున ప్రాయుటయు చదువుటయు అర్హతము భాషాజ్ఞాన మలవడునట్లు విద్యనేర్పించిరి. 1907 సంవత్సరములో మైసూరుయిలాఖా చింతామణితాలూకా చింతమాకులపల్లి గ్రామములో మహారాజశ్రీ కాంబోడి రామస్వామిగారివద్ద సంగీతవిద్యకు విడిచిరి. ఒకవత్సర మట ప్రవీణతగలిగిన తదుపరి 1908-వసంవత్సరము జూలై నెలలో ఏలూరుపురమునందు మహారాజశ్రీ వి. గోవిందరావుగారిని వివాహమాడెను. తరువాత ఒకసంవత్సరము ఒంగోలు తాలుకా పెదకొత్తపల్లికాపురస్తులు, మహారాజశ్రీ రామాయణం సీతాపతిరావుగారిచే సంగీతవిద్య నేర్పించిరి.

అప్పటికి వి. గోవిందరావుగారు ప్రధానపాత్రల ధరించుచు ఆంధ్రదేశమున కీర్తిని బడయుచుండుటయు, ఈయమ రూపసౌందర్యమునందును, గాత్రమాధుర్యమునందును, విద్యాబుడులయందును సుగుణవతియగుటచే వీరిరువురి డాంపత్యమునుజూచి మహారాజశ్రీ

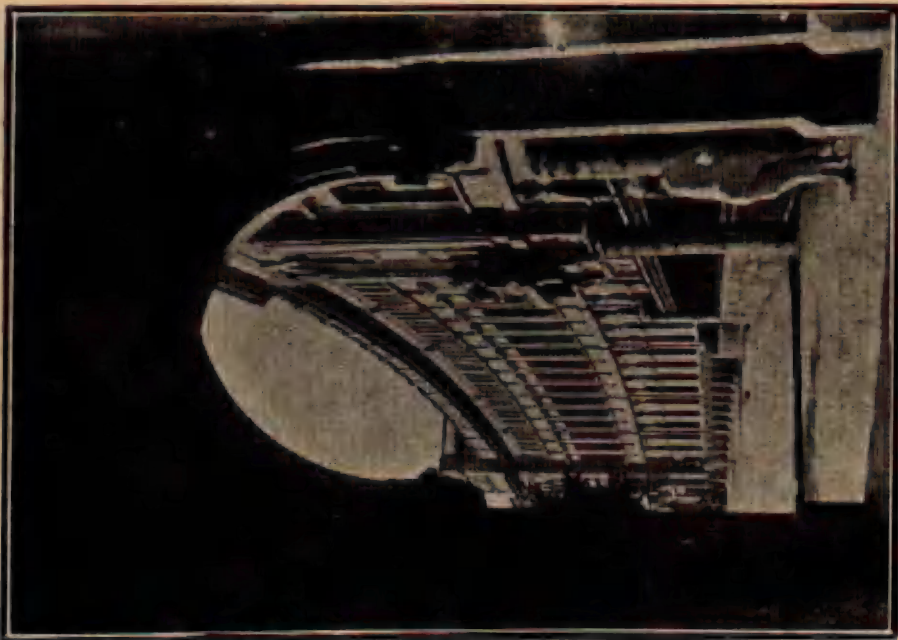
శ్రీ పులలక్ష్మి గారి ప్రథమ చిత్రము

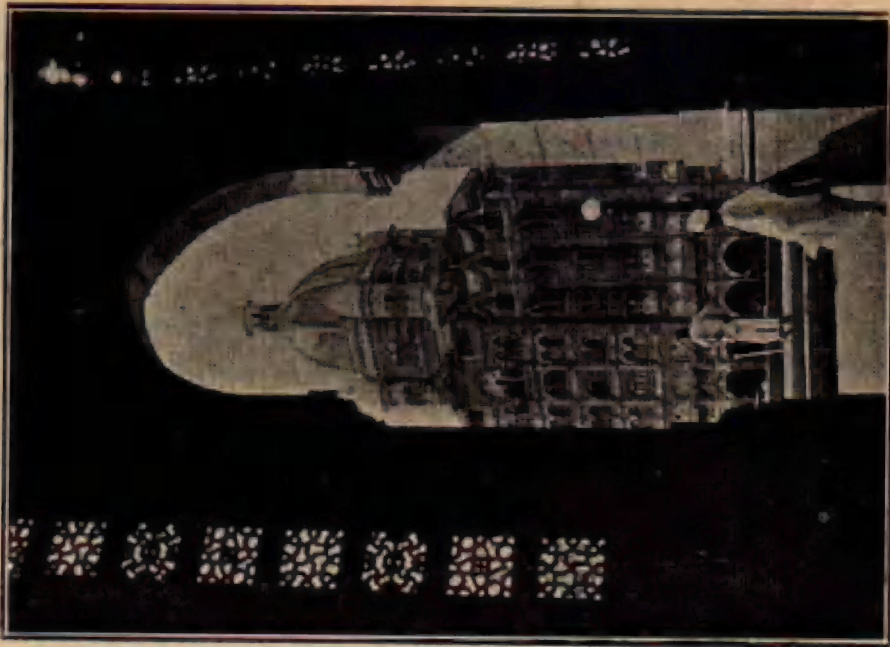
మౌనీ దేవి
(ప్రథమ చిత్రము)

కాంతామణి
(కాంతామణి నాటకము)

శాస్త్రకళాశాల, బొంబాయి

బొంబాయిలోని ఒక బ్రహ్మాండ భవనము

Photo by Mr. D. Annaji Rao, Madras.

మెకోకిరావుగారును శ్రీమతి సుంకమ్మగారును తమకోడలిని, కుమారునిజూచి మురియుచుండెడివారు. 1909-వ సంవత్సరమునుంచి ఏడ్రువురును నాటకములో వేషములువేయుట ప్రారంభించి డ్యాన్సునేర్చుకొని, నఖలు, దాసీలు, పటివగైరా చిల్లరవేషములు వేయుచు ఆటువత్సరములవరకు పెద్దలచాటున నాట్యకళావిద్య సభ్యసించుచుగడపిరి. ఈయమ 1915-వ సంవత్సరమునుండి, శకుంతల, లీలావతి, చంద్రమతి, దమయంతి, కాంతామతి, జగన్నోహిని, సీత మొదలగు ప్రధానపాత్రల నభినయించుచు కాలముగడుపుచున్నది. ఈనాట్యకళావిదుషీమణికి ఓర్పుమెండు. అందువల్ల తనకుగల్గిన కుటుంబకష్టములనెల్ల ధరించుచు, తనపెద్దసంసారయాత్ర గడుపుచు, తనయింటి విద్యయగు నాట్యకళను పోషించుకొనుచునే కాలముగడుపుచున్నది. ఇప్పటికి ఈమెకు 15 వత్సరముల నాటకానుభవము కలదు. ఈమెకు దైవబ్రాహ్మణభక్తి మెండు. ఇప్పుడు ఈమె అభినయించు వేషములలో యశోద, కమల, మోహిని, క్రావది, పార్వతి, శూర్పణఖ, లీలావతి, కాంతామతి మొదలగు పాత్రల అభినయము అనేకపత్రికల మన్ననబడయుచున్నది. ఒకానొకకవి పుంగవుడు 19-1-30 తేది ఆంధ్రపత్రికలో ఈమె పార్వతిపాత్రపోషణమునుగురించి ఈక్రింది విధమున దెల్పినాడు: “కుమారవిజయనాటకమునంగు పార్వతిపాత్రను ధరించిన శ్రీమతి వి. లక్ష్మమ్మగారు అకృత్రిమముగ సౌందర్యవిలాససంపదచే పవిత్రతనుపోషించుటలో మంచి కొశలముజూపిరి. చిత్రకారులనేకులు పార్వతిప్రతిమను చిత్రించుటలో పవిత్రతనుపోషింప జాలకపోయిరిని విన్నవించిన పాఠకులు నన్ను క్షమింతురుగాక. కార్యమంతదుర్లభమైనది. దానినామె అంతసులభముగా నెట్లుప్రదర్శింపగల్గినదో నాకాశ్చర్యముగానున్నది. పార్వతి తన ప్రతిబింబమును ఈమెహృదయమున ముద్రించినదికాబోలును.” 1929 సంవత్సరములో తెనాలిలోజరిగిన ఆంధ్రనాటకకళాపరిషత్తునందు ఈయమ రామాయణములో శూర్పణఖ, కాంతామతిలో కాంతామతి ఈరెండుపాత్రల నభినయించి కళాభిమానులందరిచే జ్ఞాపింపబడెను. ఈమెశృంగారమును బాగుగా అభినయించగలదు. ఈమెవయస్సు ఇప్పుడు 36. ఈమెధరించిన పాత్రలచిత్రములురెండు ఈసంచికలో ప్రచురింపబడినవి.

స్వాగతము

ప్రజలొందుచున్నట్టి పలువిధంబగుబాధ
నీశుభోదయముచే నీటగలిసె
ప్రకృతిసంతానముల్ భద్రప్రదములొచ్చు
నీసమాగమముచే నేర్చుగాంచె
శ్రీరామకల్యాణసేవకజనులకు
నీరాక సంతోషనిలయమయ్యె

శ్రీమతి ఎమ్. వేదవల్లితాయారమ్మగారు

ప్రజలనుత్పాదించు భాగ్యంబుగల్గిన
నీనామమహిమ వర్ణింపఁదరమె
పరమశుభముగు నూతనవత్సరంబు
ధరణిజనులకు భక్తియు ధర్మరతియు
శాంతిసత్యాగ్రహములిచ్చి సరవిగొనుమ
స్వాగతము ప్రజోత్పత్తి! సుస్వాగతంబు.

బాల విజ్ఞానశాఖ

౧. పదము

లోక్కుపల్కులు

పండ్లు అమ్ముదామా!—

ఏమి పండ్లు?

మామిడి పండ్లు—

ఏమి మామిడి?

తీయమామిడి—

ఏమి తీయ?

చెరకు తీయ—

ఏమి చెరకు?

వంట చెరకు—

౨. పాటలు

చిలుక ఎరుక

చిలకరొ! నాకొక్క యెరుక చెబుతావా?

నీకెరుక చెబితేను నాకేమిగలదూ?

నీయెర్రముక్కుకీ ముంగర బెడదూ,

నీపచ్చరెక్కలకీ భమిడిపొదిగిస్తూ,

నువ్వేళ్లలోవలో శలగవేయిస్తూ,

శెలగతినిచెయిగడగా చెరువుదవ్వీస్తూ,

అడుగడుగుతోటల్లు అరటితోటల్లు

చిలుకరొ! మీలన్న లొచ్చేరులరుగో.

మాలన్నలుకాదువీరు రాజులల్లుల్లా.

నామాటబొంకాతే నుదురెత్తిచూడూ

బంగారుచెరబుతో పన్నీరుదెచ్చి

పట్టుమనిలన్నలకూ పాదములుగడిగే

శ్రీమతి ఎన్. రామరాజ్యముగారు

బొంతలరటి—

ఏమిబొంత?

గుడ్డబొంత—

ఏమిగుడ్డ?

పట్టుగుడ్డ—

ఏమిపట్టు?

కు సీపట్టు—

—ట

శ్రీమతి చావలి బంగారమ్మగారు

పరుగుపరుగునపోయి పట్టిమంచంవాల్చి

పట్టిమంచమీద పడుకోఅన్నయ్యా!

కాళ్లుగుద్దమంట కన్నీరుగార్చే.

నీయత్తనడగవే నిన్ తీసికెడతా.

వంటిల్లుదిద్దేటి ఓలత్తగారా!

మాలన్నలొచ్చేరు మమ్మంపుతారా?

మీలన్నలొచ్చిన కారణమేమి?

వావిగలపుట్టింటి వదెనకిపురుదూ,

ధరణిగలపుట్టింటి తమ్ముడికివడుగూ,

మరదిపెల్లికినేను మల్లానన్నానూ.

నాకేమి తెలుసునె మీమామనమగూ.

వాకట్లోకూర్చున్న ఓమామగారా!

మాఅన్నలొచ్చేరు మమ్మంపుతారా?
 మీఅన్నలొచ్చిన కారణమేమి?
 వావిగలపుట్టింటి వదెనకిపురుడూ,
 ధరణిగలపుట్టింటి తమ్ముడికివడుగూ,
 మరదిపెల్లికినేను మల్లావస్తానూ.
 నాకేమి తెలుసునె మీబావనడుగూ.
 భారతంచదివేటి ఓబావగారా!
 మాఅన్నలొచ్చేరు మమ్మంపుతారా?
 మీఅన్నలొచ్చిన కారణమేమి?
 వావిగలపుట్టింటి వదెనకిపురుడూ,
 ధరణిగలపుట్టింటి తమ్ముడికివడుగూ,
 మరదిపెల్లికినేను మల్లావస్తానూ.
 నాకేమి తెలుసునె నీముగుణుడుగూ.
 రచ్చలోకల్లేటి రాజకేఖరుడూ!
 మాఅన్నలొచ్చేరు మమ్మంపుతారా?
 మీఅన్నలొచ్చిన కారణమేమి?

ప్రాత పాట

సీతమ్మ! సీతమ్మ! చిన్నిసీతమ్మ!
 రామయ్య రత్నాలపేరంపినాడు
 పేరుతో పెట్టెడుసామ్మంపినాడు
 సామ్ముతో సోలెడుపసుపంపినాడు
 పసుపుతో పాగాడునీళ్లంపినాడు
 నీళ్లకు నిమ్మలబావంపినాడు
 బావికిబంగారు చేదంపినాడు

చిన్నపిల్లల పాట

ఇంతెత్తుపిల్లి
 యెలికనిబట్టపిల్లి.
 యెందుకొచ్చావుచెల్లి!
 కానీయిస్తాబుల్లి

దమ్మిడిస్తామల్లి
 యేమిజేస్తావుచెల్లి?
 ఆడుకుంటానప్ప!
 అటుకులుదింటానప్ప!

నాకుదేవప్ప
 లేకపోతేనొప్పా?
 తేనెటీగగూరుబెడితె
 తేనెనేతేతాగుతాను,

వావిగలపుట్టింటి వదెనకిపురుడూ,
 ధరణిగలపుట్టింటి తమ్ముడికివడుగూ,
 మరదిపెల్లికినేను మల్లావస్తానూ.
 నాకేమి తెలుసునె ఇరుగుపొరుగునడుగూ.
 ఇరుగుపొరుగులనుండే ఓయింతులారా!
 మాఅన్నలొచ్చేరు మమ్మంపుతారా?
 మీఅన్నలొచ్చిన కారణమేమి?
 వావిగలపుట్టింటి వదెనకిపురుడూ,
 ధరణిగలపుట్టింటి తమ్ముడికివడుగూ,
 మరదిపెల్లికినేను మల్లావస్తానూ;
 పుణ్యంగలపుట్టింటికి పోయివస్తానూ.
 పోయిరామాయమ్మ! పోయిరావమ్మా!
 మువ్వల్లముద్రుణ్ణి చంకబెట్టుకునీ
 ఘంటలకాముణ్ణి చెట్టబట్టుకునీ
 వెళ్లనావనబాడ్డీ అన్నలింటికిని.

శ్రీమతి సీలంరాజు సుబ్బయ్యగారు
 చేదుకోసీతమ్మ! యీబాదినీళ్లు
 వెండికడవలతోటి వేన్నీళ్లుతోడి
 పమిడికడవలతోటి చలినీళ్లుతోడి
 ఆనీళ్లుయీనీళ్లు యేకంబుజేసి
 జాలాదిబండదగ్గర జలకమాడంగ
 పుచ్చుకోసీతమ్మ! యీసామ్ములన్ని.

శ్రీమతి మొగసాటి అప్పలనరసమ్మగారు

అవుచాలునీవుతీస్తే యెక్కినేనేగుట్టుబెడతా. నాతోటిమాటాడే
అటికయెక్కితాగుతాను, కచ్చమ్మకచ్చి నక్కనితోక్కినలచ్చి.
పక్కానీవుచక్కబెడితే కచ్చికిందలచ్చి

3. వి నో ద క థ లు

కుంచంభాట్లు కథ

శ్రీ మతి కొప్పర్తి సీతాబాయి గారు

అవగనగా ఓచిల్లో ఓబ్రాహ్మణుడున్నాడు. ఆయన చాలా లావుగా ఉండడంవల్ల కూర్చుంటేకుంచం అంతసేలవట్టేది. అంచేత కొంటెపిల్లలంతా ఆయన్ని కుంచంభాట్లు అని ఉడికించేవారు. ఉడుక్కనేవాడా బ్రాహ్మడు. కొన్నార్ల కోజోన్న చేనువేసుకున్నాడాయన. ఏలాగో అవికంకులువేసాయి. కానీ పక్షులు ఆకంకుల్ని తినేయడం మొదలుపెట్టాయి. సావం; ఆస్తమానంలేచికోట్టలేడు. అంచేత దేవుణ్ణి ప్రార్థించేడు. దేవుడు ప్రత్యక్షమై కాస్తవిభూతినిచ్చి పక్షులువచ్చినపుడు వానిమీదచల్లు మల్లారావుఅన్నాడు. కుంచంభాట్లు ఆలాచల్లితే పక్షులురావడంమా సేయి. కంకులుముదిరివలెర్వార కుంచంభాట్లు వాట్నికోసి భార్యకిచ్చి కూరవండమని చెప్పి స్థానానికివెళ్లేడు. ఈలోపున భార్య కూరవండి ఉప్పుచాలిందో లేదో అనికాస్త, కారం చాలిందోలేదో అని కాస్తా, ఏకోవిధంగాకూరంతా చెల్లించేసింది. కుంచంభాట్లు స్నానంచేసి కూరకోసం కొండంతఆళతో భోజనానికికూర్చున్నాడు. అవిడ అన్నీ చడ్డించింది కానీ కూరపడ్డిందలేదు. కూరపెయ్య లేదేమని కుంచంభాట్లు అడిగితే కూరమాడిపోయిందనిచెప్పింది భార్య. ఆపళ్ళంగా అపరిత మైనకోపంవచ్చి భార్యకుచంపి ఉప్పుపొరచేసేడు. రెండురోజులకు చచ్చిపోయిన భార్యమీద ఓజోన్న మొక్క మొలిచింది. ఆమొక్కను తీసికల్లి ఆవుకిచ్చేడు. ఆవు అంటా, అంటా కుంచంభాట్లు అని ఆరిచింది. ఈఆవునన్నుడికి స్తోంది మంచిదికాదని దాన్ని మాలాళ్ళకిచ్చేసేడు. అందరు చచ్చినగొడ్డనిస్తోంటే ఈబాపనయ్యగారు బతికిందిచ్చేరని వాళ్లునంతోషించి ఒకచెప్పలకోడుఇచ్చేరు. బ్రాహ్మడాజోడు గొడుక్కొనివస్తుంటే కిర్రు, కిర్రు కుంచంభాట్లు అందిజోడు. ఓస్, జోడుకూడా ఉడికిస్తోందని దాన్నికుక్కకేసేడు. కుక్క భాయ్, భాయ్ కుంచంభాట్లు అని మొరిగింది. కుక్కమీద కసివచ్చి దాన్నిచంపి మైలపోవడానికి వదిలిస్తాననిమిత్తం వెళ్లిస్తాననిచేస్తుంటే నీళ్ళు బుడుగు, బుడుగు కుంచంభాట్లు అని కల్లించేయి. ఆపడంగా పట్టరాని కోపంవచ్చి నదిలోపడిచచ్చేడు బ్రాహ్మడు. కథకంచికల్లింది. మనం ఇంటికోచ్చేం.

చెవిటివాండ్ల కథ

శ్రీ మతి దరిసి సుబ్బలక్ష్మమ్మ గారు

ఒక చెవిటిగొల్లవాడు గ్రామమునకు కొంచెందూరములో గొర్రెలను మేపుకొనుచుండెను. ప్రతిదినము తనకై చల్లియన్నము పంపుచుండినతనభార్య ఆవాడు ఎందుచేతనో పంపజాలకపోయెను. ఆకలికితాళిచాలని యాగొల్లడు గొర్రెలనువిడిచిపెట్టుటకు సమ్మతించక సమీపములో జలముచేనుకొనుచుండిన ఒక బ్రాహ్మణుని చూచి అయ్యా! నేను చల్లితినిసమ్మతరకు గొర్రెల కనిపెట్టియుండమనిచెప్పెను. గొల్లవానికింటే రెండంతలు చెయ్యదుగల యాబ్రాహ్మణునకు గొల్లవాడుచెప్పుచుండినమాటలు వివలడలేదు. ఆయన తనజననందర్భమున చేయిరలచుట్టుత్రిప్పకొనుటచూచిన ఆగొల్లడు బ్రాహ్మడుసమ్మతించెనని రలచి యింటికివెళ్లి చల్లితిని తిరిగి వచ్చుననికి తనగొర్రెలు యథాస్థానములో సరిగానుండెను. గొల్లడునంతోషపడి కుంటిగొర్రెవొకదానిని

బ్రాహ్మణునకు ఇవ్వబోయెను. అందుమీద అబ్రాహ్మణుడు “ఒరే, ఒరే, నాదారిననేను జపముచేసుకొనుచుంటిగాని, నీగొర్రెపిల్లకాలు నేనెవ్వడు విరుగగొట్టితిని?” అనెను. దానికిగొర్రెపాడు యీ కొంచెంనేపు కాచినందుకు యింతకంటే మంచిదానినియిచ్చెదవా? అనెను. ఇట్లు ఇద్దరువానించుకొనుచుండిరి. వాదన హెచ్చెను. ఇంతలో గుర్రమునెక్కి వెళ్లుచుండిన యొకసాయిలు దారినబోవుచుండగా వీరుయద్దరుకెల్లి వీరి తేగాదాచెప్పుకొనిరి. వీరిద్దరియంత చెముడుగల యాసాయిలు గుర్రమునాకు ఎట్లాబద్దినదో ఆసంగతి వీరకుండుకు? మీగుర్రముయితే మీరుతీసుకపోండి అని గద్దించెను. అంతట ముగ్గురుమాకలికి రాజాదగ్గరకుకెల్లి యెవరిమాటలు వారుచెప్పుకొనిరి. వీరందరియంత చెప్పుడుగల యారాజువిని మీరెన్ని అయివాచెప్పండి, వాపెద్దభార్యనాకు అక్కరలేదు, ఆమాటతప్ప వేరేమాట అయితే వింటాను అనుచుండెను. ఈసందర్భము లన్నియు వినుచుండినమంత్ర బక్ష్మికరిని వేరువేరుగాపిలిచి గొర్రెపిల్లను, గుర్రమునుతీసుకొని సమాధానము చెప్పి యెవరిదారిని వారిని పంపెను.

విన్నీ!లడ్డూ ఎలావుంది?

శ్రీమతి పాలెపు సీతా దేవి గారు

అనగాఅనగా ఒక అరణ్యంలో ఒకగుంటనక్క వుండేది. దాని పొరుగునే ఒకకుందేలు వుండేది. కుందేలు అమాయకమైనది. కాని గుంటనక్క చాలాతెల్లినది. గుంటనక్కకీ కుందేలుకీ చాలాస్నేహము. ఒకరోజున అవిరెండూకలసి పరవాన్నము వండుకొన్నవి. పరవాన్నము సిద్ధమైతరువాత కుందేలుతోగుంటనక్క యీలాచెప్పింది: “నువ్వుచాలా చిన్నదానివి. కాబట్టినేను నీకురేగాకులో పరవాన్నము వడ్డిస్తాను. నేను నీకంటెపెద్దదాన్ని. నాకోసరం తామరాకుమీద వడ్డించుకుంటాను.” “విన్నీ! నువ్వుచెప్పడం నిజమేను. నేను నీకంటే తప్పకుండా చిన్నదాన్నే. కాని రేగాకుచాలాచిన్నది. దానిమీద పరవాన్నము నేనెలాతింటానూ?” అని కుందేలంది. గుంటనక్క ఒప్పుకోలేదు. గుంటనక్క రేగాకుమీద కుందేలునకు పరవాన్నమువడ్డించింది. కుందేలుదాన్ని ఒక్కమారేతినేసింది. గుంటనక్క తామరాకుమీద అంతపరమాన్నము వడ్డించేసుకుంది. కుందేలుఎన్నోసార్లు పరవాన్నముఅడిగింది. కాని ఆనక్క యిచ్చింది కాదు. గుంటనక్క బాగాపరవాన్నుంది. గుంటనక్కకడుపు బాగానిండగానే ఒకచెట్టుక్రిందనిద్రపోయింది. కుందేలుకడుపునిండలేదు. దానికి ఆకలేస్తోంది. ఎక్కడికై నావెల్లి కొంచముతిండానికి తెచ్చుకుందామని కుందేలు ఒకగామములోకి వెల్లింది. అక్కడొకముసలి దాని యింటికెల్లింది. తియ్యతియ్యనిమాటలాడి అముసలిదాన్నుడిగి కొంచంబియ్యం తెచ్చింది. తరువాత కోమటాడింటికెల్లి నెయ్యి బెల్లంతెచ్చింది. బియ్యంఅన్నీదంపి బెల్లంనెయ్యికలిపి లడ్డూచేసింది. నక్కపడుకున్న చెట్టుమీదికెల్లి కూర్చుంది. లడ్డూతినడంప్రారంభించింది. లడ్డూ చిన్నముక్కవిరిచి ఆగుంటనక్కదగ్గిగా పడవేసింది. నక్కతుల్లిపడిలేచింది. తనముందున్న లడ్డూముక్కను తినేసి తలపై కెత్తి చూచింది. చెట్టుకొమ్మమీద కుందేలుకూర్చొని లడ్డూ తింటోంది. ఇదిచూచి నక్కకుకూడా నోరూరుంది. “నానోరుకూడా లడ్డూతినాలని కోరు

తోంది. నాకుకూడా లడ్డూముక్కయియ్యి” అని అంది. కుందేలు చిరునవ్వుతో “నువ్వునాకు పోవాన్నం యివ్వనప్పుడు నీకులడ్డూ పండుకీస్తాను?” అంది. “అయితేనాకివ్వద్దులే. లడ్డూచేసే మాదిరిఅయినా నాకుచెప్పు” అని నక్క అంది. “పిన్నీ! చూడు ఇక్కడికి కొంచెందూరంగా ఒక గ్రామం అవుతుంది. నువ్వుక్కడికెళ్లు అక్కడి కందురుగా ఒకింట్లో ఒకముసలిది బియ్యందంపు కుంటోంది. దాన్ని తిట్టి కొంచెం బియ్యం తీసుకురా. తరువాత దానికపారుగునే కోమటిదుకాణం వుంది. కోమటిని తిట్టి కొంచెం బెల్లంతీసుకురా. తరువాత తెలికలవాడింటికెళ్లి వాడిని తిట్టి నూనె తీసుకురా. మూడుకలిసి ముద్దచేస్తే లడ్డూ అవుతుంది” అని కుందేలు చెప్పింది. నక్క ఆకూటలువిని లడ్డూ తిందామనే సంతోషముతో ఎగురుతూ దుముకుతూ ముసలిదానింటికెళ్లింది. ముసలిదిరోట్లో ధాన్యందంపుతోంది. “ఓముసిలీ! ఓదెయ్యమా! నీసమంవిరిగిపోనూ, నువ్వుచచ్చిపోనూ, నాకుకొంచెం బియ్యం యియ్యవులే” అంది. తిట్లు విని ముసలిదానికి చాలా కోపం వచ్చింది. అది నిశ్శబ్దంగా ఇంటిలోపలికెళ్లి పొయ్యిలోవున్న వేడిబూడిదతెచ్చి గుంట నక్కమీద పోసి “తీసుకో. బియ్యంతీసుకో” అంది నక్కబళ్లంతా కాలిపోయింది. అది ఏడుస్తూ మొత్తుకుంటూ కోమటిదుకాణానికెళ్లింది. “ఓకోమటి! నీకుదివాలాకావాలి. నీదుకాణంమీదికి ఎవరూకొనేందుకురాకుండాపోనాలి. నీపెల్లంచచ్చిపోవాలి. నాకు కొంచెం బెల్లమియ్యరా” అని కోమటితో అంది. నక్క తిట్లు విని కోమటికోపంతో మండిపోయేడు. నిశ్శబ్దంగా ఇంటి లోపలికెళ్లేడు. ఒకతలుకుతోరాళ్లు తెచ్చేడు. బెల్లం తెచ్చేడనుకుంది నక్క. రాళ్లు తెచ్చి నక్క పీపుమీద పోసేసేడు. రాళ్ల బెల్లులవలన నక్క ఎముకలన్నీ విరిగిపోయేయి. అప్పుడు నక్క అక్కడినుండి తెలికలవాడింటికెళ్లింది. “ఓ తెలికలవాడా! నీఎద్దులకాళ్లు విరిగిపోనూ, నీ గానుగ విరిగిపోనూ, నీకొడుకుచచ్చిపోనూ, నూనివ్వరా” అంది. నక్క తిట్లు విని తెలికలవాడు కోపముపట్టలేకపోయాడు. వాడు ఇంటిలోపలికెళ్లేడు. గిన్నెనిండా మరుగుతూవున్న నూనె తెచ్చేడు. నూనె తెస్తున్నాడనే అనుకుంది గుంటనక్క. తెలికలవాడు నక్కమీద మరుగుతూ వున్న నూనె ఒంపేశాడు. నక్క బళ్లంతా కాలిపోయింది. పెద్దపెద్దపాక్కులు పోక్కేయి. నక్క ఏడుస్తూ అరణ్యంలోకి వెళ్లింది. దీనిసంగతంతా చూచి కుందేలు నవ్వుతూ “ఏం? పిన్నీ! లడ్డూ ఎలాగుంది? నువ్వుకడుపునిండా లడ్డూ తిన్నట్టే ఉంది. అందువల్లనే నీకడుపు పొంగివుంది” అంది. నక్క ఏడుస్తూ తనదిశంతా కుందేలులో చెప్పుకుంది. దానిస్థితిచూచి కుందేలు కిందయకలి గింది. అది అరణ్యంలోనుంచి కొన్ని వేరులు తెచ్చి నక్క శరీరముమీద రాసింది. నక్కకు వేగిరంగానే ఆరోగ్యం కలిగింది. “పిన్నీ! జాగ్రత్త. నేటినుండి ఏరినై నా మోసముచేస్తే యిదే ఫలము అవుతుంది” అని కుందేలు చెప్పింది. అప్పటినుంచి నక్క బుద్ధిగలిగి తనజత్తులను మాని ఎవరిని మోసముచేయక సీతిపాతమును నేర్చుకొని సుఖముగా జీవితశేషమును గడిపింది. ఒకరిని మోసముచేయదలచినవారు ఈకథలోని నక్కవలెనే నష్టము పొందుదురు.

తైపు చేయుటలో ఆగ్రేసరురాలు:—

లండను నివాసినియగు ఎలియసార్ మిచెల్ కన్య తైపుచేయుటలో ఆగ్రేసరురాలు. ఏరోపియను తైపింగు ఛాంపియనుషి ఘృనందు అయిదుసంవత్సరములుగ ఆమెయే బహుమానమును బడయుచున్నది. కంఠ సమైక్య మేటరును ఆమె నియమమునకు వేయిఅక్కరములచొప్పునకోట్టును. క్రొత్తమేటరుఅయినతో ఈవేగము కోంచము తగ్గును. వార్తాపత్రికనుండి ఒకవ్యాసభాగమును తైపుచేయుచు ఆమె తనన్నీహితులతో మూడు భాషలయందు సంభాషణల నిర్వహించినది. ఇట్లు మూడుభాషలలో మాట్లాడుచు తైపుచేసినను వేగమునందు ఏమాత్రమును తగ్గుదల కానరాలేదు. నాలుగుసంవత్సరముంది అడతైపిస్తుల ఎదుట ఈ ప్రదర్శనము చేయుటదెనది. పాతికయేండ్లనాటి గ్రుడ్డితనము న్వన్నముతో సమాప్తమైనది:—

ఎడ్వర్డు కార్న్. అతనివయస్సు 79 వత్సరములు; డర్హామ్ నివాసి. 25 సంవత్సరములకు పూర్వము నుంచి అతనికి సేత్రాశకోధము కలుగప్రారంభించెను. ఒకనాడు అతనికికలవచ్చెను. “మత్తప్రచారకు డోకడు వారియింటికివచ్చెను. వారాతినికీటిపార్టీనిచ్చిరి. అనంతరము నేనునాభార్యనుపిలిచి లైలిపుస్తకము తెమ్మంటి. ఆమె తెచ్చినది. నేనాపుస్తకమును తెలుచి అందలి పదునాలగవప్రకరణము సెయింటుజాన్ వృత్తాంతము చదువదొడగితిని.” ఇట్లుకలగాంచి అతడుమేలుకనెను. గ్రుడ్డితనముతోలిగిపోయెను. అతడిప్పుడు చక్కని వృష్టిగలిగియున్నాడు.

ప్రపంచమునందలి సత్తగుల్లలలో త్వరగ నడచునది:—

లండను జంతుప్రదర్శనశాలలో ప్రపంచమునందలి సత్తగుల్లలన్నిటిలోను త్వరగనడచు సత్తగుల్ల ఉన్నది. అదినిముషమునకు ఆరుగజములు నడవగలదు. అనగాగంటకు రెండుఫర్లాంగులు నడవగలుగుచున్నది. ఇటీకడుపులో పదహారుపానుల వార్తాపత్రికల కాగితము:—

లండను జంతుప్రదర్శనశాలలో ఈనడుము ఒకఇట్టి చనిపోయినది. దానికడుపుకోపిమాడగా అందు న్యూనుపేపరుముక్కలు జీర్ణముకాక ఉండెను. అముక్కలనన్నిటిని పోసుచేసితూచగా అది 16 పానుల తూకముండెను.

శిరోజములు

సీ. శరీరానునిలోఁ జేరియాడుటఁజేసి
తైవాలలతోఁత పాటినమ్మఁ
బుష్పమాలికలతోఁ బొందుపల్పుటఁజేసి
యెలఁజేటిగమి కొంతయాడువమ్మఁ
గంటికింపుగురేఖ కల్గియుండుటఁజేసి
మినుకుఁగాటుక కొంతరినుమవమ్మఁ
లిరుదునోయ్యారమ్మ మెలయుచుండుటఁజేసి
జమరీవా ల మెకింతసమమువమ్మఁ

గీ. గాక నీలత్వమున సరిగావు తెలియ

వెలగలిగియొక్క మొత్తమై నిడుదలై చ
శమ్మలై మొద్దులై కారుక్రమ్ముచున్న
వికచకమలాక్షి నునుపోగ వెల్గుడుకలకు.

—విజయవిలాసము.

గీ. చామరంబులు వెనుకకుఁ జనుట నీల
రత్నములుపూరిఁ గలుగుట భ్రమరకమని
తేటిబిడ్డపేరిడుట యా తెలుపగురుల
కధకనీలిమ నోడినూ పారితమాజ!

—ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము.

స్త్రీల సహజసౌందర్యమును సూచించులక్షణములలో శిరోజములు ముఖ్యమైనవి. నీలిమ, నిడివి, నునుపు, సాంద్రత ఈలక్షణములుగల శిరోజములతోనొప్పుస్త్రీ సౌందర్యము అసమానమగుటయేగాక ఆమె మంచిఆరోగ్యముతో నొప్పుచుండుటనుగూడ సూచించును. స్త్రీలు ప్రియముపడు పుష్పాలంకారముగావించుకొనుటకు శిరోజములే ఆధారము. శిరోజములతో ఒయ్యారికత్తెలు హలుజడను, సుందరులు సిగను, పడతులు బర్మాముడిని, పసుచులు ముచ్చటముడిని, ముత్తయిదువలు కొప్పును సవదరించి తమ సహజసౌందర్యసంపదకు వన్నెయు వాసియు గూర్చుకొనుచున్నారు. తమశిరోజములను భారతస్త్రీలు గొప్పవిలువతోడను గౌరవముతోడను చూచుచున్నారు. కొప్పుపట్టిఉచ్చుట వారికిచేయగల పరాధవములలో గొప్పది. ద్రావడి కొప్పుపట్టి ఉడ్డ్యబడుటచేతనేగదా భారతయుద్ధము పొసగినది? తమశిరోజముల నింతవిలువగ చూతురుగావుననే వారు తమ ఆప్తబంధువులలోగముమల్లుట మొదలగు వాంఛాపరిపూర్తికి భగవంతునికీయగల కాన్కలలో వేసినొచ్చుట హెచ్చుగ జూతురు. అంత గౌరవముగజూడబడు శిరోజములను భారతస్త్రీలు - పడమటిగాలితగిలిన వారు-నేను తిరస్కరించుటకు తెగువవహించుచున్నారు. తిరస్కరింపనివారైనను వానిప్రవ

“మ డ మ ల ను దా క భో యె డి మ గు వ కు రు లు”

Photo by Messrs M. Doss & Bros.

ఖద్దరు వస్త్రధారిణులగు బాలికలు

Photo by Messrs M. Doss & Bros.

ధనమునుగూర్చి శ్రద్ధవహించకున్నారు. అకలుషనీలిమగల శిరోజములకు నేటివడుచులు నోచుకొనలేదు. అకాలమున అవి నెరసిపోవుచున్నవి. లేదా రాగిరంగు నొందుచున్నవి. ఉన్న వెంట్రుకలై నను నిడుదలుకావు. అకుటచకుర్చులై నను దట్టముగనుండువు. అగుప్పెట కుర్చులై నను పట్టువంటినునుపుకునోచక పీచుకంటె బిరుసుగలవియ్యెయ్యంపును. కారణమేమి? బజారులందు విరివిగఱమృబడుచున్న తలనూనెలను, నబ్బులను వాడుటయే. బజారులందు విక్రయింపబడు తలనూనెలను ఒకరికంటెయొకరు చవుకగఱమృవలయునను ఉద్దేశముతో తక్కువరకపు మట్టినూనెలతో చేయుచున్నారు. ఈనూనె కురులకుదుల్లకు హానిచేయు చున్నది. వాడబడుచున్న నబ్బు శిరోజములను బిరుసుబాటించుచున్నది. నబ్బులు వాడిని వారు నీకాయగాని, కుంకుడుకాయగాని వాడుదురు. ఇవి శిరోజములకంటియుండు చము రును మొదలంట వదలించివేయుగుణముకలవి. శిరోజములను నునుపుదేర్చుటకు చమురే మూలాధారము. కావున నీకాయ, కుంకుడుకాయ వీనికంటె నీకలేని, బెండ, గోగు, తుత్తురుబెండ, ముత్తవపులగం మొదలగు జిగురుపదార్థమును టషధులను తలరుద్దు కొనుట కుపయోగించుటమంచిది. లేదా మినపపిండి, పెనరపిండి, మెంతులపిండి వాడ వచ్చును. జిగురుగల ఇట్టిపదార్థములను వాడుటవలన తలచమురు మొదలంటపోదు; కొంత శిరోజములకంటియుండును. అందువలన వెంట్రుకలు పట్టుకుచ్చునలె మృదువుగనుం డును. వానననూనెలకంటె కొబ్బరినూనెనుపయోగించుట చాలమంచిది. శిరోజములను నల్లబాటించుటలో పేరుమోసిన భృంగామలక, భృంగరాజాదితైలములనువాడవలయును. దాసానిపువ్వులను నూనెలోవైచి కాచి అనూనెను అభ్యంగనాదులకుపయోగించుచుండిన శిరోజములు నునుపుదేలును. ఇట్టి సూక్ష్మక్రియలమూలమున శిరోజముల నభివృద్ధిపఱచు కొనజాలియుండగా ఫేషనుపేరున వానననూనెలను, నబ్బులనువాడి వాని అందమును చంద మును చెడగొట్టుకొనుటకంటె తెలివితక్కువ మఱియొకటియుండదు. శిరోజముల నభివృద్ధి చేసికొను సూక్ష్మక్రియలు పెక్కులు గృహలక్ష్మీపాఠకురాండ్రకు ఎడనెడ నివేదింపబడుచునే యున్నవి. కావున వారు ఒక్కంతశ్రద్ధవహించి ఆప్రక్రియలనుచేకొని తమ శిరోజములు నీలిమయందు హరినీలమణులను, కొదమతుమ్మెదరెక్కలను, మబ్బును, చీకటిని జయించి; మృదుత్వమున పట్టునుగలిచి; సాంద్రత, నిడివిగలిగి పైకవులవర్ణనము భారతస్త్రీశిరోజ ములయెడ స్వభావోక్తియే యనుపేరుగొనుటకు ప్రయత్నింతురుగాక! వేషకలకు వినోదము లకు వచ్చించుకాలమును, ధనమును నేటినాగరికస్త్రీలు శిరోజములకభివృద్ధిగూర్చుటమొద లగు సాందర్యపోషకకార్యములందు వినియోగించుట లెస్స. దేహసంబంధములును గృహసంబంధములునునగు విషయములయెడ అశ్రద్ధ, అనవసరవిషయములనుగూర్చి అమిత శ్రద్ధ నేటి నాగరికకాంతల లక్షణములుగనున్నవి. ఈస్థితి ఎంతత్వరగమారిన అంత అనుకూలము.

స గ్గు బి య్య ము:—

ఏప్రియలుమాసపు 'హిందూసుందరి' పత్రిక ఇట్లు ప్రచురించుచున్నది:—

“సగ్గుబియ్యము శాగ్ అమనాక చెట్టునుంచి చేయబడుచున్నది. సగ్గుచెట్టు తాటిచెట్టుకాతిలో చేరిన యొక గొప్పవృక్షము. ఇది జావా, బార్మియా, నుమిత్రా మొదలగు దీవులలో విస్తారముగా తరుగుచున్నది. ఇది ఇప్పుడు బంగాళాదేశమున దక్షిణభారతమునగూడ నాడుచున్నారు. దీనిలో చాలాభేదములున్నవి. దీనియాకులు తాటియాకులకంటెను పొడవుగానుండును. పండ్లు గుండ్రముగా అండముగానుండును. ఈచెట్టుయొక్క వారవల్ల తేట్టులు, త్రాడులు, బ్రష్టులు, కుంచెలు మొదలగునవి తయారుచేయబడును. అక్కడక్కడ ఈచెట్టుగీచి కల్లుకూడా తీయుదురు. దీనినుండి నెలమున్ను వండుదురు. ఈచెట్టు 15 యేండ్లదియైనపుడు దీనిపైని కాయలుబయలుదేరును. ఆపుడు లాచైన దీనిప్రమానుట్టును పిండివంటి తెల్లనిపదార్థము అవలించును. దీనినికోసి తీసివేయనియెడల చెట్టు యెండిపోవును. అందువల్ల దీనిని కత్తితోగోకి తీసిదంపించిన్నచిన్న బియ్యపురూపమున పోతలోయిదురు. అనియెండినవే యీసగ్గుబియ్యము. మరియొకవిధమైన చెట్టుకూడా ఉన్నది. వీటిప్రమాను ముక్కుముక్కులుగానరికి లోపలి గుంజతీసి నీళ్ళతోకలిపి దంపి కారపుబూందీవలె సన్నముగా చట్రములనుండి పోతపోసి యెండవెట్టుదురు. ఈచెట్టుసాధారణముగా నీటిలో నానినకుళ్ళిపోదు. కాన దోవెలుగానేసి నీటిగొట్టములుకేసి పాలములలో వాడుదురు. వర్షకాలములో గింజలు భూమిలో పోతయెడల ఈచెట్టు మొక్కలు బయలుదేరును. ఈలాగుఎండవెట్టిన పదార్థమే సగ్గుబియ్యము అగుచున్నది, కాని చెట్టుకాయలలోనుంచిపుట్టిన గింజలుకావు. ఇవిత్వరలో తీర్ణమగును. కాన పాలలోగాచి కోసులకు పెట్టుచున్నారు.”

ప్రస్తుత విద్యావిధానము: స్త్రీవిద్య:—

కడపమునిసిపలుసంఘసభికురాలుగు విద్యాధికురాలు శ్రీమతి కె. రామసుబ్బమ్మగారు ‘ప్రస్తుతవిద్యావిధానము: స్త్రీవిద్య’ అనువిషయమునుగూర్చియిట్లు వ్రాయుచున్నారు:—

“ప్రస్తుతవిద్యావిధానమువలన కలుగుచున్న చెడుగులు వర్ణించుట కలవికావు. దైవభక్తి, పెద్దలయెడ విభేదము, స్త్రీని రక్షింపగల సహితవర్తనములను నిర్లక్ష్యముతో నుల్లంఘించుట, మానవజీవితమున అత్యావశ్యకమైన ఆరోగ్యమును కోల్పోవుట, పరీక్షలలో నెగ్గవలయునను పట్టుదలతో మితిమీరిన మనోపరిశ్రమ చేసి దేహదార్ధ్యమును కోల్పోయి కళాహీనములై పాలిపోయిన ముఖములతో కుమ్మకేరీరులైక్షయమున్నగు

క్రూరవ్యాధులకు లోనగుట, పితృతాత్పరములైన మడిమస్వములనమ్ముకొని నిరుపేదలై కుదకు ఉన్న తాళయములను పైతముతోల్పొయి జీవనోపాధికిమార్గము కావక దాస్యవృత్తికై తదవులాడుచు చరులపంచలాశ్రయించి తిరుగుటలేవ్వ యిందుకంతయు వేఱుబాధము కాన్పించదు. ఇట్టిఇన్ని కష్టముల కాన్పడమైన విద్యావిధానమునే స్త్రీలకుగూడ అంటగట్టి అధఃపతిల చేయవలయుననుట మిక్కిలిశోచనీయము. దేశభాషలయందు ఉన్నత విద్యగరచుబడుటలేదు. స్త్రీజనోచితములైన పాకకాస్త్రము, సంగీతము, చిత్రలేఖనము, శిశుపోషణవిధానము మున్నగు విద్యలుబోత్తిగ్గా నేర్పబడుటలేదు. మిగుమిక్కిలి మాతృభాషాజ్ఞానమైన నార్జించుటకు పీలులేదు. జాతీయచదువులపై విద్యావిధానము మార్పుచెందిననే కాని, స్త్రీజాతి ప్రాచీనాస్పత్యమొందజాలరు. స్త్రీజాతి ప్రాచీనాస్పత్యము నొందిననే కాని భారతనాగరికత పునర్జీవించుజాలదు; భావసంతతిని దేశమతకు సుప్రతులుగను గృహములను స్వర్ణమల్యముగ నొనర్చువానికినుచేయుటకవకాశముండదు. పాశ్చాత్యవిద్యార్జనాత్మకమైవచ్చిపోదోదోమణులలో అనేకులనుమిక్కిలముగ నానందియొన్నది. మాతృభాషమంటంగలిపి పరభాష ప్రాముఖ్యమొందులాగొనర్చుట భారతసామంతులకు భాష్యముకాదు. మహిళాజనమునకు మాతృభాషారాధనమే శ్రేయోదాయకము. ఇట్లునుటచే పరభాషలయందు బోత్తిగా ప్రవేశమువలదని నాయభిప్రాయముకాదు. పరభాషలయందుగూడ స్త్రీలకు కొంతమాత్రము ప్రవేశముండుట మంచిదేకాని పరభాషామూలకముగా విజ్ఞానము నార్జించుబూనుట అపాద్యము. కాన మాతృభాషయందే విద్యనేర్పవలయును. భారతనాగరికత సుతస్సంప్రదాయముల ననుసరించి ప్రస్తుతస్త్రీవిద్యాప్రణాళిక చరిత్రన మొందవలెనని నానిశ్చితాభిప్రాయము.”

పట్టుదోము పుల్లలు:—

గోపరాజు రాజన్నగా రిట్లువ్రాయుచున్నాడు:—

‘పట్టుదోముపుల్లలను మనవారు చాలమంది వాడుదురు. వీనిలో ఉత్తరేణిపుల్ల శ్రేష్ఠము. గామగపుల్ల, జేపపుల్ల, మట్టియూడలు, బత్తెంకిపుల్ల—వీనిలో పాలుగలవు. వీనిని ఉపయోగించినయెడల నోరుకుద్రవడుటయేగాక పైత్యము, కఫము, వేడినకిందును. ఒకానొకప్పుడు చాకలివాడొకడు నిత్యము ఉత్తరేణిపుల్లలను భానసాయిలో పెట్టుచుండెను. ఆపాయిలోని లూడిచతో ప్రాతఃకాలమున వాడు ముఖప్రక్షాళనము చేయుచుండెను. ఇట్లుచేసిన యారునెలలకు వాడు మహాపండితుడై కావ్యమొకదానిని గూర్చెను. ఇట్టికథ మన తలిదండ్రులు మనకుచెప్పుదురు. దీనియందలి భావమేమి? ఉత్తరేణిపుల్ల పెదదుకు మంచిదనియే వారి యభిప్రాయము. తుమ్మపుల్ల పెదదుకు మంచిదికారు. దీనినుపయోగించిన కొంతకాలమునకు మనుష్యునికి మాండ్యమెక్కువగును.”

రసియాలో వివాహముల దురవస్థ:—

‘మాన్యైష్ట్యగుర్ణియను’ స్వకీయవిలేఖరి రమ్యాదేశమందలి మాస్కొనగరమును సందర్శించి తెలిపిన విషయములలో అచ్చటి వివాహములతీరు వివరించు క్రిందిపంక్తులు ‘త్రిలింగ’పత్రిక ప్రచురించినది:—

“బాగ్ ఆనగ వివాహములయొక్కయు విదాకులయొక్కయు రిజిస్టరులేననుకొను ఆసీసు. అట్టిజాగులో నొక ఇరువదేండ్లవయస్సుగల తరుణి మిక్కిలిపట్టుచులా రిజిస్టరుకార్యము నెగజేర్చుచుండెను. వివాహమొ విచ్చేడమోకోరు స్త్రీపురుషులు ఆమెయెదుటికి వచ్చుచుండిరి. ఆమెయు తదనుసారము వ్యవస్థప్రాసియిచ్చుచుండెను. అచ్చటికివచ్చునలలో వివాహము జేసికోమవారెవరో విదాకులుకోరువారెవరో యొకదృష్టిచేతనే

చెలిసికొనదగియుండెను. వీలవన వివాహముజేసికొనగోరువారికముందు తనకు భార్యగాబోవు స్త్రీతో నుండురు. వివాహవిచ్చేదముతోరువాను స్త్రీయో పురుషుడో యెంటరిగానేయుండురు. వివాహేచ్ఛులగు సంతులు ఆఫీసులో ప్రవేశించినవెంటనే యాతరుణి “మీరు పెండ్లిజేసికొనగోరుచున్నారా?” అని తనకు బాదుక గానున్న ప్రశ్నయడుగును. “అవును” అనివారు ప్రత్యుత్తరమిచ్చురు. తర్వాత నామె ఆఫీసుఫీజు అని రెండురూబల్లు (రషియా దేశపువాణెములు) అడుగును. దంపతులది చెల్లించగానే వివాహసంబంధమైన వారి ధర్మఖాస్తును జేరిపట్టుకొని వారిజన్మస్థానమును మరియు నుభయలలో నెవరైనను నిలికకుముందు వివాహమై యుండిరా యనుప్రశ్నలవడుగును. దంపతు లీప్రశ్నలకుదగిన యుత్తరమిచ్చినతర్వాత నెన్నియోరిజన్మరు పున్దకములలోవారు నిలికములు పెట్టవలసినద్యును. ఇంతటిలోనే వారి వివాహముయినట్లుగా భూమిల బడును. ఇవిధముగా రషియా దేశపువివాహములు శేవలము కేవ్రాలుమీదనే యాధారపడియున్నవి. అనాడు వివాహము జేసికొనగోరినచ్చిన వారలలో ౨౭ సంవత్సరముల వయస్సుగల రషియా దేశపు స్త్రీని వివాహము జేసికొనబోవు ౨౪ సంవత్సరముల వయస్సుగల జర్మనీ దేశపు తరుణుడొకడుండెను. ఆస్త్రీతో నొకచిన్న వాడునునుండెను. ఆస్త్రీ తనవివాహము రిజిష్టరుజేసికొనునమయమున “నా కన్ని పాల్లు వివాహముజేసికొను మాక్కుగల”దని రిజిస్ట్రార్ అధికారములోనున్న యాస్త్రీనడిగెను. నీవు వివాహముజేసుకొనిన తరువాత వినుకుకొందువరకునని ప్రత్యుత్తరమివ్వబడెను. భరితభరియని యాస్త్రీతనయత్నానందమును ప్రదర్శించెను. ఇటువంటివిషయములు మిక్కిలి అసహ్యముగానుండునని యాజర్మనుయువకుడుకెప్పెను. కాని యాస్త్రీ తన భర్తమాటనువిని “హరతుండుము. ఇకమీదట భర్తలు తమభార్యలకు భయపడవలసియేదయ్యు”నని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. విలేఖరి రిజిస్ట్రార్ అధికారములోనున్న యాస్త్రీనిజూచి “మీరెట్టికారణము బండిన వివాహవిచ్చే దమునకు నమ్మతివోననుచుండు”రని అడిగెను. ఇదివిని యాస్త్రీ యాశ్చర్యపడుచు “కారణమా? మీరు కారణములకుగాను ప్రశ్నించుటకు గతమేమి? వివాహమైయున్న యేస్త్రీయైనను బురుషుడైనను విచ్చేదము నకుగాను ధర్మఖాస్తుపెట్టిన వెంటనే మేము రెండురూబల్లుఫీజు పుచ్చుకొని తక్షణమే నమ్మతియొసంగి యెదురు పార్టీవారికి మీభర్తయో భార్యయో మీతోవివాహవిచ్చేదమును జేసుకొనియెనని జాబువాసి తెలియచలుచు చుండుము. స్త్రీకి సంతానము లేకుండినచో నేబాధయులేదు. సంతానమున్నచో స్త్రీపునర్వివాహము జేసుకొను వరకు బిల్లలపోషణార్థము పురుషుడు తనకువచ్చురాలడిలో మాడవభాగమో నాల్గవభాగమో యివ్వవలసి వచ్చును. ఇవిషయము నులభముగా పరిష్కారముకానిచో మేము దానిని న్యాయసౌనమునకొనెదము.” అప్పుడే యచ్చట నొకపోలీసుజవాను తనభార్య తల్లితోదనకు సరిపడనందున తనస్త్రీతో వివాహవిచ్చేద మునకుగా వచ్చుటకేవచ్చెను. రిజిష్టరుకార్యముజేయు స్త్రీ వెంటనే విడుతుకుగాను నమ్మతినిచ్చెను. కాని “ఈస్త్రీ పునర్వివాహము జేసుకొనువరకు నీవామెను నీయింట్లోనుండి వెళ్ళిపోమ్మని చెప్పగూడ”దని యప్పుడే తెప్పెను. “ఇట్లాజ్ఞాపించుటకు గారణ”మేమని విలేఖరియడిగెను. ‘మాస్కోనగరముందు ఇండ్లు తక్కువగా నున్నవి కావున నిట్టిస్త్రీలు వేరేచోటనుండుటకు వసతిలేదు. కావున మనస్సుకలువనందున స్త్రీపురుషులు నడును తెరజేసికొని వేరుగానుండవచ్చు’నని యాస్త్రీరిజిస్ట్రారు బదులుకెప్పెను. ఇచ్చట సర్వత్రయిట్టివిధియే కలదాయని విలేఖరి మర్యాదయడిగెను. “అవును. కావలసినన్నియిండ్లు లేనందున ననేకస్త్రీపురుషులు వివాహ విచ్చేదము జేసికొనినతర్వాతనుగూడ గదిలో మధ్య తెరజేసికొని కాలముగడుపుచుండురు. ఈమధ్యలో బురుషుడు మర్చివివాహము జేసికొనినచో దన నూతనభార్యతో దనభాగములోనే యుండును. స్త్రీ పునర్వి వాహము జేసికొనినచో దనపిల్లలతో నూతనభర్తయింటికి వెళ్ళిపోవును.”

లోక వార్త

చచ్చిపై లోక ము సకు సోయి తిరిగి భూలోక ము సకు వచ్చుట:—

దక్షిణ హైదరాబాదునందు 80 ఏండ్లుగల ఒక మహమ్మదీయస్త్రీకి జ్వరముతగిలెను. అదితుంటకు ప్లేగుగాపరిణమించెను. దీనిరికట్టుపడిపోయెను. వైద్యుడు లాభములేదనెను. పాయంత్రము ఆమె మరణించెను. తోడనే ఆశవమునకు చీమలుపట్టెను. మఱునాడుదయము ఆమెను పాలిపెట్టుటకు సమాధిగోయి త్రవ్వించిరి. పాలిపెట్టుటకుముందు ఆశవముపై కప్పబడినబట్ట ఒత్తగింపుటడెను. అప్పుడాశరీరమున చలనము ప్రారంభమయెను. కొద్దిసేపటికి ఆమె మాటలాడకలిగెను. రాహుమువేయగా ఆమెకు మంచినీరిచ్చిరి. అనీటినిత్రాగి కొల్లొని ఆమె తనమరణానంతరవృత్తాంతమును ఈరితినివివరించెను: “రాత్రి నేను పైలోకములోనికి తీసికొనిపోబడితిని. అక్కడ ఒకపెద్దగంగాళము ఉన్నది. లెక్కకుమీరిన మనుష్యులందు త్రోసివేయబడుచుండిరి. నన్నుకూడ అందుత్రోసివేయబడజే ప్రయత్నములు సాగినవి. కాని ఇంతలో నొకపెద్దవ్యక్తి ‘ఇంకను తీవ్రముండగా నీమె నేలగొనివచ్చితిరి?’ అని ప్రశ్నించెను. ఆప్పుడునేను ఆప్రదేశమునుండి సమాధిలోనికి తీసుకొనిరాబడితిని. అసమాధిలో నాకుబంధువులెందఱో యగుపించిరి. కాని వారెవరును నాతోముచ్చటించలేదు. కాని అచ్చటకూడ నాకుతావులేదని నిర్ణయించుటకులే నేనక్రిందికి త్రోసివేయబడితిని.” ఈవృత్తాంతముజరిగి ఎన్నియోదినములుకాలేదు. ఇందు అసత్యమెంతమాత్రమునులేదు. చచ్చిబలికినవృద్ధస్త్రీ ఇప్పటికిని ఆరోగ్యముగ తిరుగుచున్నది. ఆలోకమున గంగాళములో త్రోసివేయబడునముయమున ఆమెకు రేగిలినదెబ్బలు భూలోకమునందలి ఆమె పూర్వపువైద్యుడేకుదిర్చెను. ఆశ్చర్యకరమగు ఈవృత్తాంతమువంటిదే మఱియొకటి ఈనడుమ బ్యాంకురానుండివచ్చుచున్నది. శ్రీమతి కరాళిదేవికి ఇరువదితేనెలల వయస్సు. విష్ణుపురమునకు చెందిన బాబుకాళిపాదభేషగారి భార్య. ఆమెకు హిస్టేరియావ్యాధి కనిపించెను. ఇట్లు మూర్చలతో తీసుకొనుచుండగానే ఆమెప్రసవించెను. పుట్టినతోడనే బిడ్డచనిపోయెను. తల్లికి వైద్యునిచే మండిప్పించుటకు ప్రారంభించబడెను. ఒకనాటిరాత్రి రెండున్నరగంటలకు ఆమెమరణించిపట్టునిర్ణయించబడెను. అంతట ఆమెబంధువులకు వార్తలందుటడెను. కొన్నిగంటలకు వారువచ్చిరి. కలయుపరికరములను గూర్చుకొని శవమును దారకేళ్యరవదీరీరముననున్న శ్రమశానమునకు గొనిపోయిరి. చిలిపేర్చబడెను. సప్తకట్ల సవారిమీదనున్న శవమును చిలిపైనుంచుటకు శవముపైగుడ్డ కొద్దిగతొలగించబడెను. శవమును ఎత్తిరి. అప్పుడాశవము దీర్ఘశ్వాసము గొనుచున్నట్లు తెలియవచ్చెను. ప్రాణమునిలిచియున్న సూచనలుగానవచ్చెను. చిలిపై ఎక్కించనున్న శవమును అచ్చటి ఇనుకతిప్పపైపెట్టుకొని వారువేచియుండిరి. కొంచముసేపటికి ఆమెదగ్గను. అప్పుడు ఆమెనోటిలో మంచినీళ్లుకొంచముపోసిరి. ఆమెగుటకవేసెను. ఈవార్తవెంటనే గ్రామములో అల్లుకొనెను. జనము ఈవింతచూచుటకు విఱుచుకొనివచ్చిరి. మంచినీళ్లియగా ఆమెస్వయముగ

తాగెను. మరికొన్ని నిమిషములకు ఆమె నన్నవిలుగుతో సంభాషించుచుండెను. ఎండను సహించుటకు వచ్చిన ఆమె తెలిపెను. వెంటనే ఒక మంచముగొనివచ్చి ఆమెను దానిమీద పడుకొనబెట్టి ఇంటికొని పుచ్చిరి. ఆమె ఇప్పుడు కులాసాగా నేయున్నది, కాని నేత్రాచరోధము కలిగినది. మరణవృత్త్యమును ఆమె తన బంధువులకెట్లు చెప్పినది: “ఆరు సంవత్సరముల క్రితము చనిపోయిన వాషివరల్ని నాకడకువచ్చి తనవెంట ఒక రమ్యస్థలమునకు రమ్మనిచెప్పినది. నేనందుమీద ఆమెవెంటవెడలితిని. వెళ్లి వెళ్లి ఒకానొక కారుచీకటి ప్రదేశమును చేరితిమి. అప్పుడప్పు నావీవరల్ని నాకు కనిపించెదను. నేను వెద్ద వెట్టున ఏడ్చితిని. అంతలో కొన్ని చీకటి రూపులు నాకు గనిపించినవి. అవి ‘ఈమె ఇక్కడ ఎందుకున్నది? కావలసినది ఈమెకాదే!’ అన్నవి. అప్పుడు ఆమెవెంట నే ఆక్కడనుంచి నన్ను తఱిమివేయుచున్నట్లు తెలిసికొంటిని.”

ప్రజోత్పత్తినంచితకలు

సుధవార్షిక సంచిక :—

ఈ సంచికలోని వ్యాసములందు శ్రీకవికొండల వేంకటరావుగారి ‘పెనుమంచలి కై నుడేవుడు’ తల మానికముగానున్నది. అలెక మైన హాస్యము, గూఢమైన భావమును ఆత్మసంగతములై వ్యాసమునకు అందము తెచ్చినవి. వైద్యరత్న పండిత డి. గోపాలాచార్యులవారి ‘దీర్ఘ జీవన సాధనము’ ఋతుచర్యాపద్ధతిననుసరించుచు పుత్రనీయమై సంచిక విలువను తెట్టించుచున్నది. శ్రీసహదేవ నూర్యప్రకాశరావుగారి ‘వసుళమాల’ ప్రచురింపబడిన పద్యవ్యాసములలో ఉత్తమముగానున్నది. దానికి అర్హా పానమీయబడలేదని మాతలంపు. శ్రీపురిపండా అప్పలస్వామిగారి ‘అనార్కలీ’ అను పద్యవ్యాసము మనోహరముగనున్నది. శ్రీ వెంచటి వాగధూషణముగారి ‘పాటక చ్యేరి’ అను కథపఠింపదగియున్నది. శ్రీ గుడిపాటి వెంకటాచలంగారి ‘అమీనా’ అనుకథ అసభ్యముగను, అనుచితవాక్యములకు నిలయుముగను ఉన్నది. అందలికొన్నికొన్ని తావులు అరోచకమును పుట్టించుచున్నవి. అసభ్యములగు ఇట్టికథలకు ప్రచురణమిచ్చుటలో పత్రికాధిపతుల ఉద్దేశ్యమేమియో తెలియరాదు. ‘భారతీయుడా! నీదేభాగ్యము’ అను సంపాదకుని వ్యాసము భారతీకిర్తని స్మరణకు దెచ్చినదిగానున్నది. ‘అమీనా’ వినా ఇందలి ఇతరవ్యాసములు పతవార్తములై సంచికను ఉపయోగముకలదానివిగా నొనర్చుచున్నవి. సంపాదకులు : జై. కుటుంబరావు, యస్. జి. ఆచార్యగారు. రాయలుపైజా దాదాపు 100 పుటలు. ఛేదకులెయుటు కాగితములు. రెండుచిత్రములు. చలయుచారు సుధాకార్యాలయము, పోస్టుఆఫీసు బాక్సు నెంబరు 287, మదరాసు అనుచిరునామాకు వ్రాయవది.

ఆంధ్ర ప్రతిక ఉగాది సంచిక :—

ఆంధ్రప్రతిక ఇరువదిరెండవ సంవత్సరాదిసంచిక. త్రివర్ణచిత్రములాటు. ఇందు శ్రీచామరూర నర్సి నారాయణగారి ‘అభిసారిక’ అనుచిత్రము సుందరతరము. శ్రీమతి గారిదేవిగారి ‘గొడ్డకాపరి’ అనుచిత్రము చూడతగియున్నది. గద్యవ్యాసములలో చా. వెం. హనుమంతరావు (యమ్. ఏ; బి. ఇ. డి.) గారి ‘ప్రజాస్వాతంత్ర్య పరిపాలనము : దానికిగల ప్రతిబంధకములు’; కల్లూరి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యదీక్షితులుగారి ‘స్వభావోక్తి’; బండారు తమ్మయ్యగారి ‘పాలకునికి పోమనాథకవి : పంచప్రకారగద్య’; విద్యావ్ దువ్వూరి వేంకటరమణ శాస్త్రిగారి ‘ప్రయోగవిశేషవివరణము : నిర్వచనోత్తరరామాయణము’; ముద్దా విశ్వనాథంగారి ‘దేశమా? ప్రాణమా?’; నేలటూరి వేంకటరమణయ్య (యమ్. ఏ; బి. హెచ్. డి.) గారి ‘తెవాలిరామకృష్ణకవి’; పాపియ్య విద్యావ్రవీణ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారి ‘కలింగదేశము’; శ్రీ శేషుదేవరమణకవుల ‘కాకతీయరాజులు’

అనువ్యాసములు చేర్చినవి. 'సహితసధర్మవాదులు' అను వర్ణనా మూల్యసారాయణరావు (బి.ఏ. బి.ఎల్) గారి వ్యాసమును; 'వివాహవిచ్ఛేదకావనము' అను అయ్యదేవర లక్ష్మీనరసింహముగారి వ్యాసమును ఆలోచనను కేళుచున్నది. శ్రీమద్గమదేవర్మగారి 'స్త్రీవిద్యావిధానము' అనువ్యాసము స్త్రీవిద్యాభిమానులు చదువదగియున్నది. పద్యవ్యాసములలో పండిత శ్రీపాదనబ్రహ్మణ్యకాస్త్రిగారి 'సోత్సాసము' ముచ్చటగునున్నది; జిజ్ఞాసువకః గారి 'ఫిరదోసి' భారగలిగియున్నది; కీ. శే. పెనుమర్తి వేంకటరత్నముగారి 'విశ్రాంతి' గభిరభావవిలసిత్వముగనున్నది. క్రీతురగా వేంకటరామయ్యగారి 'కొరపు నీవయ్యెదవురా' అను చక్కని గేయము జాతీయభావప్రేరితమైయున్నది; వేంకటకారిదాసకవుల 'మొగలిరేకు' మనోజ్ఞముగనున్నది. సంచిక యందలి తుదిపుటలలో ముద్రింపబడిన వడ్డాది సుబ్బారాయణుగారి 'భక్తచింతామణి' పద్యములు తొలిత్రాజులందరిగియున్నవి. ఈసంచికయందు వాలుగు స్త్రీవ్యాసములు ప్రచురితములు. శ్రీమతి కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మగారి 'సామిశ్రీసతీత్వము' విమర్శకవ్యాసము; శ్రీమతి అద్దంపూడి అన్నపూర్ణమ్మగారి 'వింఠవికాలాక్షి' కథావ్యాసము; శ్రీమతి పి. పూర్ణమ్మగారి 'నేనెవరో' అనునది వేదాంతవిషయికవ్యాసము; శ్రీమతి రత్నాప్రగడ విశ్వసుందరమ్మగారి 'రాత్రి' పద్యవ్యాసము. ఇట్లు వివిధవిషయములకు చెందినవ్యాసములు వ్రాసి కేటిఆంధ్ర విద్యుషీమణులుబద్ధి వివిధవిషయములం దెల్లువ్యాసంగము చేయుచున్నచో ఈవ్యాసకర్తృలు వెల్లడించియున్నారు. శ్రీకృష్ణజన్మస్థానముకేగిన భారతస్త్రీపురుషుల ఛాయాచిత్రములతోడను, శ్రీ తిలికెట్టి రామారావుగారి వ్యంగ్యచిత్రములతోడను, రాండు టిబిలునభాషతనిగుల ఛాయాచిత్రములతోడను సంచిక పిక్చరైజింగ్యున్నది. 'ప్రస్తావన' గతవత్సరపు వృత్తాంతములనెల్ల ప్రస్తావించుచు పునీయమైయున్నది. సంచిక డబుల్ డెమ్మి పైజాన 300 పుటలు. వెల దినపత్రిక సంవత్సరచందాదారులకును రు 1-0-0; దినపత్రికసంవత్సరపు తక్కువ చందాదారులకును, వారపత్రిక చందాదారులకును రు 1-4-0; ఇతరులకు రు 2-0-0. వి. పి. ఖర్చులు ప్రత్యేకము. కొరుకుచోటు: ఆంధ్రపత్రికాకార్యాలయము; 7, తంబుకెట్టపేడి, మదరాసు.

గ్రంథ పరిచయము

వీర కాంఠ లు:—

గ్రంథకర్త పడ్లమూడి వేంకటరత్నముగారు. క్రాసుపైజాన 100 పుటలు. వెల అణకాలు. ఇది ఈగ్రంథముయొక్క ప్రథమభాగము. ఇందు కలావతి, దేవరీదేవి, దాహిరుకన్యలు, పద్మ, చంద్రకల, జయమతి, కొటారాణి, గన్నోరురాణి, ఆర్ద్రరాణి అను పోమ్మందుగురు వీరవనితారత్నముల రమ్యచరిత్రములు గానముచేయబడినవి. కలావతి, దాహిరుకన్యలు, జయమతి ఈమవ్యసరిచరిత్రలను విశేషము ఉత్తేజము పుట్టించునవిగనున్నవి. కైలి సులభమందరము. స్త్రీ లాదరింపదగిన ఉత్తమగ్రంథము. ఈగ్రంథముయొక్క మిగతాభాగములమహాడ సాధ్యమైనంతవరలో ప్రచురించి స్త్రీజనపకవాదములగు గ్రంథములు విశేషముగ లేనిలోపమును తెలుగుతల్లికి తీర్చురుగాకయని గ్రంథకర్తగారిని హెచ్చరించుచున్నాము. కొరుకుచోటు: కలలలక్ష్మీకార్యాలయము; తెనాలి; గుంటూరు జిల్లా.

కీర్తన లు:—

ప్రథమభాగము. గ్రంథకర్త (కీర్తన) చోడవరపు రంగవాయకమ్మగారు. గ్రంథమున గ్రంథకర్త ఛాయాచిత్రముగలదు. క్రాసుపైజాన 88 పుటలు. వెల 0-8-0. కొరుకుచోటు: చోడవరపు వేంకటేశ్వరిరావుగారు, మైదాన్ పూర్వ, కొత్తపేట, గుంటూరు. గానప్రియులగు స్త్రీలీగ్రంథమును చక్కగ నువయోగించుకొన

గలరు. వివాహకుడు, సరస్వతి, పార్వతి మొదలగు దేవతలమూర్తిలను కీర్తనలు, భక్తిరసపోషకములగు కీర్తనలు ఈ గ్రంథమున నిండాయున్నవి.

శ్రీరామునివైరాగ్యము:—

గురుప్రబోధము. గ్రంథకర్త భాగవతుల వృసింహశర్మగారు. ఈ గ్రంథము గాంధీమహాత్ములకు అంకితమియ్యబడినది. శ్రీరామునివైరాగ్య మను పేరలరుగు ఈ గ్రంథమునందలి ఇతివృత్తము జ్ఞానవాసిష్ఠ రామాయణమునుండి సంగ్రహింపబడినది. 'భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యకాశ్యతసౌఖ్యంబులఁజెందఁ' బామరులు పఠించు వలసిన గ్రంథము. క్రొమపైజాన 30 పుటలు. వెల 0-8-0. గ్రంథముదొరుకుచోటు: బి. హెచ్. యస్. శర్మ గారు, ప్రొఫెసరు, వేగుమక్క గ్రంథమాల, పూడిపెద్దివారివీధి; బరంపురము; గంజాం జిల్లా.

యోగ చికిత్స:—

మనశ్శరీరక్రియలద్వారా రోగరహితముఁజేయు మగమోషాయము శ్రీగ్రంథమున తెలుపబడినది. ఇయ్యది వైదికవిద్యార్థియగు పాలడుగు కేమలమూర్తునిచే వాంఛికరింపబడినది. మూలము స్వామివిజ్ఞాన భారతివిరచితము. గ్రంథము క్రొమపైజాన 36 పుటలు. వెల 0-4-0. దొరుకుచోటు: ఆర్యయువకసమితి, ఎలమర్రు, కృష్ణాజిల్లా.

శ్రీవీరేశలింగ సంస్మృతి:—

శ్రీసత్యసంస్థనీగ్రంథమాల ప్రథమమమము. గ్రంథకర్త రాయలము వేంకటశివుఁడుగారు ఎం.ఏ., ఎల్.టి. 1888-వ సంవత్సరమునుండి 1902-వ సంవత్సరమువఱకును సిమ్మటకాలమునను గ్రంథకర్తగారు వ్రాసి యుంచిన దినచర్యపుస్తకములు, పంతులుగారు లేదితరులును వారికి వ్రాసిన జాబులు, 1891-వ సంవత్సరము జూలైమాసములో వీరేశలింగముపంతులు, వేంకటశివుఁడుగార్లచే స్థాపింపబడి కొన్ని సంవత్సరములు ప్రచురితమైన 'సత్యసంస్థని' పత్రికసంపుటములు, 1894-వ సంవత్సరమున వేంకటశివుఁడుగారిచే ప్రారంభింపబడి 1904-వ సంవత్సరమునుండి పంతులు, వేంకటశివుఁడుగార్ల సంపాదకత్వమున మూరొకసంవత్సరము ప్రచురితమైన 'జనానాపత్రిక' సంపుటములు మొదలగు వానిసహాయమున చేయబడిన వీరేశలింగముగారిని గూర్చిన ఆంధ్రరంగికవిమర్శ ఈ గ్రంథము. ఇట్టి గ్రంథరచనము తెనుగునకొత్త. వీరేశలింగముగారి మొక్కచోని కార్యచిట్, పట్టుదల, కోపము మొదలగు గుణములను ప్రదర్శించుటకుతోడు ఈ గ్రంథము అనాటి తెలుగు వాటి సంఘసంస్కరణోద్యమము, పత్రికాప్రకటనము మొదలగు విషయములనుగూడ వివరించుచున్నది. గాథలు అనుప్రకరణము ప్రత్యేకముచదువదగినది. ఆంధ్రులొదరించుదగిన గ్రంథము. క్రొమపైజాన 180 పుటలు. వెల రు 0-8-0. వలయువారు ఏరెద్దగ్రంథకర్తగారిపేర నుంటూరుగాని భీమవరముగాని లేక రాయలసము సోదరులు : గుంటూరు, భీమవరము, లేక వరసాపురము అనిగాని వ్రాసికొనవలయును.

రణతిక్కన:—

గ్రంథకర్తలు కేసరి సుందరరామశర్మ, దేవరం రామబ్రహ్మశర్మగార్లు. పుటలు 16. వెల 0-1-6. ఈ చిన్నిపాత్రమున మానమునకై ప్రాణమును త్యాగప్రాయముగానొడ్డి, పరాక్రమమున భీష్మ, క్రోణ, కృపా చార్యాశ్వత్థామల ముఱపించిన ఆంధ్రవీరపుంగవుడు రణతిక్కన వీరజీవితము వినుతంబుబడినది. అతనికిర్చి గానముచేయు చాటుపద్యములు గ్రంథమున ఉదాహరింపబడినవి. దొరుకుచోటు: కేసరి సుందరరామశర్మ, సంస్కృతకళాశాల, మూలప్పేట, నెల్లూరు.

డై రి

మార్చి

24:—మదరాసులో శ్రీమతి కాసల్యాబాయి ఆమె వామె మరికొందరు స్త్రీ వాలంటీర్లతో గిడ్డంగివీధి లోని కొన్ని బట్టల దుకాణములవద్ద పికటింగు జరుపుచుండెను. ఈమె భోలానాథగుర్తు ఆమెనొక ప్రముఖుడగు సావుకార్ షేటవర్తకుని భార్య. హాకీహాకీంమహమ్మద్ అబుల్ అజీజ్ ఆమెనొక మహమ్మదీయవర్తకునిదుకాణములోనికి ఇద్దరు అరవస్త్రీలు పోవుచుండిరి. అదిచూచి కాసల్యాబాయి వెంటనే వారి దగ్గరకుతోయి విదేశీవస్త్రములను కొనవలదని ప్రార్థించెను. వారు తాము నరుకుకొనుటకు పోవుటలేదనియు తమ ప్రాథమికీ చెల్లించుకొనుటకు పోవుచుంటిమనియు చెప్పిరి. అందుపై వామె వారిని లోనికితోనిచ్చి వెలువలనుండి చూచుచుండెను. వారు బాకీచెల్లించుటకు మరుగ క్రొత్తబట్టలను కొనుచుండిరి. అదిచూచి యామె “విదేశీవస్త్రములను మీరెందుకు కొనవలయును? అంతచాకకు న్యదేశీగుడ్డలుగూడ దొరకుచున్నవే. ఆవిదేశీగుడ్డలు వాలంటీర్లరక్తముతోను, స్త్రీలకన్నీటితోను రేడిసియున్నవి” అనిచెప్పెను. ఇదియంతయు చూచుచుండిన ఒక ముసలితరక ఆమె దగ్గరకువచ్చి ఆమెను మెట్టపైనుండి మెడబట్టి గంటిపైచెను. ఆమె దీని కేమాత్రమునుకోపగించుకొనక “వాదేశము నకై ప్రాణముల నర్పించుటకు నేను సిద్ధముగనున్నాను. నన్నుచూనించుటలో నీవేమిచేయుచున్నావో ఏకేలేలియదు. భగవంతుడు నిన్నుక్షమించునుగాక. నేని యవమానములకు భయపడను” అనెను.

25:—

26:—పెమెదరులో నర్తారు భగత్ సింగు ప్రభృతుల ఆత్మికాంతిక్త ‘చాతా’ ప్రార్థనలు జరుపుచుండెను. హిందూ, ముస్లీము, సిక్కుస్త్రీలు పాల్గొనిరి.

27:—

28:—

29:—కరాచిలో స్త్రీలందరుగలసి శ్రీమతి కమలాదేవి చుట్టపాఠ్యాయశాలయధ్యక్షత నొకసభజరిపిరి. స్త్రీ వాలంటీరువీధిమును నియమించుటకై ఉపసంఘముకటి యేర్పరుచునరెవని సభవారు తీర్మానించిరి.

30:—బందరులో శ్రీమతి భోగరాజు రాజేశ్వరమ్మ గారు మొదలగువారు విదేశీవస్త్రదుకాణములవద్ద పికటింగుచేయ ప్రారంభించిరి.

31:—భీమవరములో విదేశీవస్త్రముల దుకాణములవద్ద శ్రీమతులు కొటమర్తి కనకమ్మ, హద్దమూరి నుండి రమ్మగార్ల ప్రోత్సాహమున సుమారీరుచుదియైదుమంది త్రిత్రయస్త్రీలు తమ గృహములను విడిచివచ్చి పికటింగుచేయ ప్రారంభించిరి.

ఏప్రిలు

1:—లెజవాడలో విదేశీవస్త్రముల కొట్లవద్ద స్త్రీలు పికటింగు ప్రారంభించిరి.

2:—గుడివాడలో శ్రీమతులు దుగ్గిరాల కమలమ్మ, పల్లభ సేని సీతామహాలక్ష్మమ్మగార్లు విదేశీవస్త్రపు దుకాణములవద్ద పికటింగు ప్రారంభించిరి.

3:—

4:—మంగళూరులో విదేశీవస్త్రముల పికటింగుస్త్రీలు ప్రారంభించిరి. ప్రతిదుకాణమువద్ద ఇరువురుస్త్రీలు చొప్పున ముఖ్యమయిన దుకాణములన్నింటివద్దను స్త్రీలుగలరు.

- 5:—తిరువల్లిక్కేణి గంగయిలోం ద్వామంచమునందు స్త్రీలన్వైకసంఖ్యయాజమాన్యమున స్త్రీలసభజరిగెను.
- 6:—మీరాదేవు (వేడుకనగ్ర: మహాత్ముని అంశ్లయశిష్యురాలు) కరాచిలో స్ఫటికమువచ్చి మువిసిపలు ఆస్పత్రయందు చికిత్సవొందుచున్నది.
- 7:—తిరువల్లిక్కేణిలో పైకాప్పురొడ్డునందు ప్రార్థనలపద్ధ స్త్రీలు శాంతియంతయుగ పికటింగునలిసిరి.
- 8:—కరాచికాంగ్రెసునుండి వెళ్ళుచుండిన అఖిలభారతజాతీయమహాసభోపసంఖ్యసభ్యురాలగు శ్రీమతి వేదాంతం కమల్జదేవిగారికి కళ్యాణవగరాంధ్రులు సన్మానమొసంగిరి.
- 9:—గుడివాడతాలూకా బొమ్మటారులో చెరసాలనుండి వచ్చిన సత్సంగగృహులకు స్వాగతము చేయుటకు స్త్రీలసభ జరిగినది. శ్రీమతి కమలమ్మగారు అధ్యక్షతవహించిరి. శ్రీమతులు ఆరికపూడి, నెంకట రామమ్మ, పుష్పవతి రామలక్ష్మమ్మ, నీరామహాలక్ష్మి, శకుంతల, సౌభాగ్యమ్మ, చర్వత సేని రాజ లక్ష్మమ్మగార్లు ఉపన్యసించిరి.
- 10:—చంబాబునాయకుడగు మాలానాఅటల్ మునికాంగారు బొంబాయి స్త్రీలసభలో విట్టుపన్యసించిరి: 'కాంగ్రెసు ఉద్యమముపట్ల స్త్రీలు ఉత్సాహముతో పనిచేసి దేశమునకు గొప్పమేలుకలుగజేసిరి. స్త్రీలు ఈవిధమున విరివిగ ఉద్యమమునగుచేరిచనిచేయుటన్న ఉద్యమము విజయముగాంచియుండదు.' 11:—మద్రాసు తిరువల్లిక్కేణి పార్థసారథిస్వామిదేవాలయము ఎదుట శ్రీమతి టి. ప్రకాశమునతిగారి యాజమాన్యమున దేశసేవికలు పతాకపందవోత్సవముజరిపిరి.
- 12:—కారదాచట్రమునుబోలినవివాహచట్రమును మైసూరుశాసనసభలో సర్ పుల్లన్న చెట్టిగారు ప్రవేశపెట్టిరి. ప్రభాభిప్రాయార్థము దానిని ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించిరి.
- 13:—శ్రీమతి కమలాదేవిచటోపాధ్యాయగారు తిరుచనాపల్లిలో నుపన్యసించిరి.
- 14:—మైసూరురాష్ట్రములో జరిగిన రెండుబాల్యవివాహముల కేసులను మైసూరుజిల్లా మేజిస్ట్రేటు విచారణ చేసెను. ఒక పెండ్లికొమార్తె వయస్సు 5 సంవత్సరములు; రెండవయోమెవయస్సు 7 సంవత్సరములు. ఈవివాహములకు కారణభూతులైన లెండ్రులను, పురోహితులును శిక్షించబడిరి. ఒక్కొక్కరికి రు500 లు జరిమానావిధించబడెను.
- 15:—శ్రీమతి సరోజినీనాయకుగారు నీన్న పాయంత్రము బొంబాయిచేరిరి. హిందూమహమ్మదీయ సమస్యా పరిష్కారార్థమే ఆమె తన యానచ్ఛక్తిని వినియోగించు నిశ్చయించెను.
- 16:—అంగలూరులో శ్రీమతులు ఎర్రేని వెంకట్రామమ్మ, ఎర్రేని నాగభూషణం, కోసరాజు కనకరత్నమ్మ, ఆరికపూడి సగుణమణి, నట్టా మల్లికాయ, తిపిర్రేని భాస్కరాంబ, తిపిర్రేని అనసూయ, విజయలక్ష్మి, ఎర్రేని లీలావతి, చల్లభ సేని మోహనమ్మగార్లు కల్లుసారాదుకాణముల పికటింగు ప్రారంభించిరి.
- 17:—సికింద్రాబాదులో కనకమ్మగారెడి ఆంధ్రయువతి బ్రిటిష్అధికారముగల ప్రదేశమునందుగల సారాదుకాణములపద్ధ పికటింగుచేయుచుండ అరెస్టుచేయబడెను. అచట 144-వసెక్స్ను అమలులోనున్నది. చట్టమునతిక్రమించుటచే ఆమె అరెస్టుచేయబడెను. కనకమ్మగారును ఆమె చిన్నమనూర్తయను లాకప్లో నుంచబడిరి.
- 18:—
- 19:—మదరాసుకులాల్లస్త్రీలసభ గోవిందస్వనాయునివిధి నెం 80 గృహములో డాక్టరు ముత్తులక్ష్మిరెడ్డిగారి అధ్యక్షతను జరిగెను.

న్యాయవాదిని న్యాయశాస్త్రపాఠ్యయిన గనియమింపబడుట:—

శ్రీమతి మిథిలాబాయి అర్డేషిర్ తాతాకన్య బొంబాయినివాసిని. ఆమె బ్యారిష్టరు పరీక్షలో విజయమునుబడసినది. బొంబాయి హైకోర్టులో న్యాయవాదినిగ ప్రాక్టీసుచేయుచున్నది. ఆమె ఇప్పుడు బొంబాయిన్యాయకళాశాలలో న్యాయశాస్త్రపాఠ్యయిన గనియమింపబడినది. ఇట్టి ఉద్యోగమునుపొందుటకు భారతస్త్రీలలో మిథిలాబాయి అర్డేషిర్ తాతాకన్యయే ప్రథమురాలు. ఆమెకు మాలభివాదములు.

ఇడారు సంస్థానములో బాల్యవివాహానిరోధక శాసనము:—

మహాకాంతవజ్రేన్సిలోనున్న ఇడారు సంస్థానపరిపాలనసంఘాధ్యక్షుడు ఖానుబహదూరు ప్రామెరోజుమాస్టరు స్టేటుగెజెట్టులో నీ ప్రకటనముగావించెను: “ఇడారు శాసనసభ వారు దిరకాలము క్రితము ఆమోదించిన బాల్యవివాహానిరోధక చట్టము మేమాసము ౧వ తేదీనుంచి సంస్థానమునందు అమలులోనుండును. బాలికలకు పండ్రెండు సంవత్సరములును, బాలురకు పదునేడు సంవత్సరములును నిండెనప్పటికిని ఇక వివాహములుచేయరాదు. నలుబదియైదేండ్లకు పైబడిన పురుషుడు తనవయస్సులో సగమునకు పైబడిన స్త్రీనిమాత్రమే పెండ్లియాడుటకు అనుమతింపబడును. చట్టముచతిక్రమించువారు 500 రూపాయిలవఱకు నుండగల జరిమానాకుగాని, మూడుమాసములవఱకు నుండగలవిడిఖయిదునకుగాని, లేక రెంటికినిగాని గుటియగుదురు. ప్రత్యేకమైన వివాహాచారములుగల కాద్వాకున్సిన్ జాతి వారికి ప్రత్యేకసాకర్యములు గలిగింపబడినవి. శాసనము అమలులోనికివచ్చిన ఆఱుమాసములలోపుగ రహితముకావింపబడు వివాహముల విషయమునగూడ ప్రత్యేకసాకర్యములు చేయబడినవి.” బ్రిటీషుఇండియాలోని బాల్యవివాహానిరోధకశాసనముకంటె ఈశాసనము నందు కొన్ని మెలుకువలు ఏర్పరుపబడినవి. వివాహాచింతయన్ను పండ్రెండు సంవత్సరములనుటచే పూర్వాచారపరాయణుల స్రతిబంధకము విశేషముగనుండజాలదు. అదియునుగూక ముదుసలులు తమవయస్సులో సగమువయస్సుకు తగ్గినవారిని పెండ్లియాడుట కిక్కడవీలు

లేదు. ఇదియొకక్రొత్తమెలుకువ. ప్రత్యేకముగగావింపబడిన సౌకర్యములు మూడవమెలుకువ. ఇవి మిక్కిలి ప్రశంసనీయములు. బాల్యవివాహదురాచార మిట్లు స్వదేశసంస్థానముల నుండిగూడ తఱిమివేయబడుచున్నది. గవ్వలియరు, బరోడా, మండి, కాశ్మీరము ఈసంస్థానములందు బాల్యవివాహనిరోధకశాసనము అమలులోనున్నది; మైసూరుసంస్థానమున గొనివచ్చుటకు పర్కపుట్టన్న శిశువులు పూనుకున్నారు; హైదరాబాదుసంస్థానమునగూడ నిట్టి శాసనప్రవేశమునకు ప్రయత్నములు సాగుచున్నవనివిందుము. నేతుశీతివగవ్యాప్తమైన భారతదేశములో బాల్యవివాహదురాచారము కాలుగిలుపగలతావు సూదిమొనయందేని లేకుండు శుభదినములు శీఘ్రముగవచ్చుగాకయని కోరెదము.

వరశుల్కుదురాచారమును భంజించుటకు శాసనము :—

బరోడాసంస్థానశాసనసభాసభ్యులగు శ్రీయుత బాపుభాయిదేశాయిగారు బరోడా శాసనసభవారికి వరశుల్కుదురాచారభంజకముగశాసనము శాసనసభలో ప్రవేశపెట్టుటకు నోటిసునిచ్చినారు. వరుణుగాని, వరునిసంరక్షకుడుగాని వరకట్నమును కోరినను, పుచ్చుకొనినను ఆఱుమాసములవఱకు ఉండగల విడితైదువుగాని, అయిదువందలవఱకుగల జరిమానాకుగాని లేక రెంటికిగాని గుఱియగుదురు. భారతదేశమునందలి ఎన్నియోసంసారముల చరిత్రలు ఈవరశుల్కుదురాచారముమూలమున దుఃఖకలుషితములగుచున్నవి; వంశమధ్యద్ధరింపగల స్త్రీలజీవితములు యశావనాశామృదుపుష్పవికసనమునకు నోచకనే వృంతచ్యుతములగుచున్నవి. కావున శాసనసభ్యులమునుపయోగించియైనను ఆదురాచారమును వరికేవేయుట వాంఛనీయమే. బ్రిటీషుఇండియాలోగూడ నిట్టిశాసనము శీఘ్రముగగొనిరాబడుగాకయని ఆశించుచున్నాము.

మహాత్యాగము :—

“ఇది ముప్పది సంవత్సరముల క్రితము జరిగినవిషయము. జపానుదేశమునందలి క్యోటోనగరమున నొకపెద్దదేవాలయము అగ్నివలనభగ్నమయ్యెను. దానిని పునరుద్ధరించుటకు ప్రయత్నములు నడచినవి. బ్రహ్మాండముగు కొయ్యదూలములు పైకికొనిపోవలసియుండెను. దేశమునందలి ఎట్టిపగ్గములును, ఎట్టిమోకులును ఆపెద్దకొయ్యదూలములను పైకిలాగుటకునమరములు కాకపోయెను. ఆదూలములను పైకి ఎక్కించుప్రయత్నములలో ఎంజినర్లు ఎంతతికమకలుపడినను ఏమియులాభములేకపోయెను. మానవునివెండ్రుకలతో పేసబడినపగ్గములు ఈదూలములను పైకిలాగుటకు అగగలవని ఒక ఎంజినరుకనిపెట్టెను. అందుమీద అట్టిపగ్గముచేయుటకు తమశిరోజములనర్పించునిచ్చగించుస్త్రీలు వానిని తమకువంపవలయునని విజృంభలను ప్రచురించిరి. ప్రచురించుటతోడనే జపానుదేశమునందలి నాలుగు మూలలనుండి స్త్రీలు తమశిరోజములను కత్తిరించి వానితోమోకుచేయుటకు వంపిరి. జపానుస్త్రీల శిరోజసంపద అద్వితీయము. వారు దానిని గర్వముతో తిలకింతురు. అయినను

వారు తమ దేశమంతట తిలకముగనుండగల దేవాలయముయొక్క సుందరనిర్మాణమునకు తమ సౌందర్యసాధనములలో ముఖ్యమైనదగు కిరోజనంపదను సమర్పించినారు. ఈవిషయము నాకు మనకందఱకు చిరవరిచితురాలగు శ్రీమతి కజిన్నసతిగారు చెప్పినారు. ఇతర దేశపుస్త్రీ లిట్టిమహాత్యాగము నొనర్చుచుండగా త్యాగరాశులగు భారతస్త్రీలు దేశము కొరకు త్యాగముచేయుటలో వెనుకంజవై తురని నేననుకొనను.” అని శ్రీమతి అమ్మ స్వామినాథనుసతిగారు కేరళనాయరుమహిభాసభలో తమ అధ్యక్షకోపన్యాసమున చెప్పిరి. స్త్రీల ఇండియా సంఘుని వేదిక :—

స్త్రీల ఇండియా సంఘమువారి 1930-1931 సంవత్సరపు కార్యనివేదిక విమర్శనార్థము మాకార్యాలయమునకు బంపబడినది. భారతదేశమున స్త్రీల అభ్యుదయార్థము విశేషప్రయత్నముచేయుచున్న పెద్దసంఘములలో మదరాసునందలి స్త్రీల ఇండియా సంఘము పేర్కొనదగినది. కాశ్మీరముమొదలు కన్యాకుమారివఱకును గల వివిధప్రాంతములందు ఈసంఘమునకు బ్రాంచీలుగలవు. తెలుగుదేశమున అనంతపురము, బళ్లారి, బెజవాడ, చిత్తూరు, చికాకోల్, మదనపల్లి, సరసాపురము, నెల్లూరు, రాజమండ్రి, గుంటూరు, విశాఖపట్టణములయందు బ్రాంచీలుగలవు. మద్రాసునందలి ఈసంఘకార్యస్థానము ఎగ్మూరునందలి ప్యాంథియన్ గార్డెన్సునందుగలదు. నివేదితవత్సరమున ఈసంఘమువారి ఆదాయము రు 13142-4-8. ఈసంఘము 1917-వ సంవత్సరమున మే 8-వ తారీఖున శ్రీమతి జనారు దాసుసతిగారిచే స్థాపింపబడి దినదినాభివృద్ధిగాంచుచున్నది. బాలికలకు నిర్బంధప్రాథమిక విద్యాప్రసాదము, బాల్యవివాహనిరోధము, గర్భాదానోచితవయస్సు హెచ్చించుట, శాసనసభలకు స్థానికసంఘములకు స్త్రీలకు ఎన్నికహక్కు, ఓటింగుహక్కు సంపాదించుట మొదలగునవి ఈసంఘమువారి ముఖ్యద్దేశములు. ఈసంఘమువారు ‘స్త్రీధర్మ’యను మాసపత్రికను ప్రచురించుచున్నారు. ప్రపంచమునందలి వివిధదేశముల కిదిపోవుచున్నది. దేశీయపత్రికలును, అంతర్జాతీయపత్రికలును ఇందుండి వ్యాసభాగముల సుద్ధరించి ప్రచురించుచున్నవి. ఈవిషయము పత్రిక ఊన్నతాశయములతోడను సమర్థతతోడను నిర్వహింపబడుచున్నదనుటకు నిదర్శనము. ఇంగ్లీషు, అరబ్బు, తెలుగు, హిందీభాషలలో ఈపత్రిక వ్యాసములను ప్రచురించుచు ఆయాభాషలు తెలిసినవారి విజ్ఞానసంపాదనమునకు దోహదమొనర్చుచున్నది. ఈసంఘమువారు నివేదితవత్సరమున ప్రథమఅఖిలాశీయా స్త్రీల మహాసభను జయప్రదముగ నిర్వహించిరి. నివేదితవత్సరమున భారతరాజకీయాకాశమున గలిగిన సంచలనమున భారతస్త్రీలుగైకొనిన ప్రశంసనీయమగు పార్తును ఈసంఘమువారు ప్రపంచమునకు వెల్లడించుటలో చాలపాటుబడిరి. శ్రీమతి మార్గరెటు కజిన్నసతి, శ్రీమతి ముత్తులక్ష్మిరెడ్డి, శ్రీమతి అమ్మస్వామినాథన్, శ్రీమతి వెంకటసుబ్బారావుసతి మొదలగు మహానీయురాండ్రు ఈసంఘాభివృద్ధికి తమచీమునెత్తురులు వెచ్చించుచున్నారు.

గృహలక్ష్మీవజ్రెంటు

తెనాలి:	కొమ్మూరికాశివిశ్వనాథంగారు, సోల్ రిప్రజంటేటివు ఆఫ్ న్యూస్
బళ్లారి:	వి. రాజమొదలియూ & సన్సు, బ్రాహ్మణవీధి.
నల్లూరు:	ఎం. రామకృష్ణరావుగారు, 1256, ఎం. వి. అగ్రహారం.
బెజవాడ:	నామల అంతొని.
మచిలీపట్టణము:	కె. బాలకృష్ణ
	జె.వి. ఆర్. శర్మ, న్యూస్ ఏజెంటు
తిరుపతి:	వై. వి. సుబ్బయ్య & కంపెనీ, వెంకటేశనివాస్
హైదరాబాదు:	ఎన్. లక్ష్మీబాయిగారు, 566 రెసిడెన్సి పెద్దగడియారం, చౌరస్తా మార్కెటురోడు, (మన ప్రాంతపు 1 రూడెన్సానియూరూ 1-3-0 అగును)
నిడదవోలు:	శాస్త్రిబ్రదర్స్, న్యూస్ ఏజెంటు.
కొవ్వూరు:	జి. వి. రామరావుగారు.
ఏలూరు:	ఎన్. పి. ఆచార్యుగారు, పవర్ పేట.
రాజమండ్రి:	ఎన్. బి.కృష్ణరావుగారు
తాడేపల్లిగూడెం:	కాశిరాజు శ్రీరాములుగారు
బరంపురం:	గోనియశెట్టిగారు, గొల్లపల్లి.
కొల్లూరు:	కాజా సుబ్బయ్యగారు, బాలికాపాఠశాల.
గుంటూరు:	విన్ డే సన్ కంపెనీ.
అమలాపురం:	కె. వి. కృష్ణరావుగారు, కె. అగ్రహారం.
చికాకోలు:	తాటిగడప మాణిక్యరావుగారు.
పాలకొల్లు:	వేమరాజు సరసింహంగారు, హెడ్క్వాటర్సు, మట్టపల్లు.
ఎలమంచిలి:	మంత్రి ప్రెగడ భావనారాయణగారు, కవితాస్థమి.
కాకరపల్లు:	కే. సత్యనారాయణగారు, సరస్వతీగ్రంథమాల.
విజయనగరం:	కేసనపల్లి రామలింగంగారు, పొత్తూరివారి వీధి.
పితాపురం:	యెం. వి. ఎన్. రావుగారు, కేశవకుటీరం.
విశాఖపట్టణం:	అందే కృష్ణమూర్తి బ్రదర్సు.

ఇతరచోట్లకు ఏజెంటు కావలెను. వివరములకు దరఖాస్తు పంపుకొనుడు.

“గృహలక్ష్మీ”, తపాలపెట్టె నెం. 752, ఎగ్గురు, మదరాసు.

తృణబిందునను మహాముని ఉగ్రతపమునేయుదుం
డంగా దేవేంద్రుఁ డారతమునకు భయపడి తపో
విష్ణుముచేయుటకై నెఱజాగాయగు హరిణయను నచ్చ
రనుపంపెను. అంతట నామహాముని తన తపోభం
గముజేయఁదలచినచిన్న యాకవ్యపై మిక్కిలికోపించి
నీవు మనుష్యుంగనవైపుటనలసినదనికొపించెను. ఆకాప
ముచే నది భయపడి 'స్వామీ! నేను పరాధీనురాలను.
దోషముచేసితిని. కాన తమియింపు'మని ప్రార్థించు
టయు నతఁడు బాలికలిగి దివ్యకుసుమములు నీపైఁ
బడునంతవఱకు నీవు మనుష్యుంగనవై భూమిపైనుం
డునని కాపావధి నానతిచ్చె. ఆకారణమున నాయచ్చర
విదర్భిరాజు వంశమున నిందుమతియను నామమున
జనియించి ఆజమహారాజును వరియించెను. ఆమహా
రాజోక్త నాడు దేవీసమేతుఁడైన నందనవనంబునవిహా
రించు నమరనాయకుఁడట్లు నగరోపకంఠముననున్న
యుద్ధ్యానవనమందు విహరించెను. అప్పుడు దక్షిణ
సముద్రతీరప్రాంతమున గోకర్ణమును క్షేత్రమున వసి
యించుచున్న బ్రహ్మదేవునియొద్ద వీణవాయింపుఁ
దలచి వారదుఁడు తరదిక్కుననుండి యా క్షేత్రము
నకు వెళ్లుచుండెను. ఆమహామునియొక్క వీణాగ్ర
మున జాట్లబడిన దివ్యకుసుమమాలికనుదాసు వాసన
జానుటకో యనవాయువు హరించెను. ఆపుష్పసం
బంధమైన వాసనలచేత జాట్లుమందిరుగు తుమ్మెదలు,
వాయువు తనకుఁజేసిన యనమానమునకు మిక్కిలి
వగచి వీణవిడుచుచున్న కాటుక కన్నీరుబొట్లనలె
నల్లనై కోల్పోయెను. పువ్వుదేనియొకలిమిని సౌరభవిశేష
మున వసంతకాలలతను బోలియున్న యాపుష్పదా
మము నృపాలశేఖరుని ధర్మపత్నియై డెను. ఆపూల
దండ మేనబడినతోడనే యిందుమతీదేవి భయంపడి
ప్రాణములువాని నేలబడియెను. భర్తయు నామె
తోడనే నేలనొదిగను. దీపకళిక తనకాధారమైన
చమురుచుక్కతోఁగూడ క్రిందబడునుగదా! వీరిక
ల్లిద్దరితైఱుండునబ్రదుటచూచి సన్నిధానవర్తులగు నేవ
కులు దుఃఖింపుఁగా నచ్చటి కమలాకరమునందున్న
పక్షులన్నియు సమదుఃఖము కలిగినట్లు రొదచేసెను.

వృజనములు వీచుట మొదలగు నుపచారములచేత
రాజుతెప్పిరిలిచెను. కాని యామె కదలక యట్లే
యుండెను. ఆయువున్నప్పుడేకద చికిత్సలు మొద
లగు ప్రతీకారవిధానము లుపయోగించుట. శ్రుతులు
తెగియున్నవీణీయ నొడిలోఁబెట్టుకొనినట్లు ప్రాణ
ములు బాసిన యాయందుమతి నతఁడు నితాంతప్రేమ
మున నొడిలోఁబెట్టుకొని సహజమైన ధైర్యమును
బాసి కన్నీరువిడుచుచు గద్గదకంఠముతో మిక్కిలివిల
పించెను. మిక్కిలి తల్పమైన నినుమునయితము మెత్త
బడుచుండఁగా నింకమనుష్యమాత్రుని మాట చెప్ప
నేల? అతఁ డీక్రిందివిధమున వగచెను:

“శరీరముసోఁకెనంతమాత్రమున పువ్వులు సయి
తము ప్రాణముతీయజాలినయెడల జంపఁదలచుకొన్న
పుడు దైవమునకేది యాయుధము కాకుండును? ఒక
వేళ మెత్తనినస్తువులను మెత్తనివానిచేతనే యముఁడు
చంపఁదలచుకొన్నట్లు తోచుచున్నది. మంచుపడి
నంతమాత్రముననే తామరపువ్వు మాడిపోవుటచూచు
చున్నాము. ఇందు కదియె ప్రభుమాదాహరణము. ఈ
పుష్పమాలికయే ప్రాణములు తీయఁగలదేని దానిని
నేను వక్షస్థలమున ధరించుచున్నాఁడగదా! అది
నన్నేలచంపఁగూడదు? ఈశ్వరచక్రయునుకులముగు
నేని విషమమృతమగును. ప్రతికులమైనవోనమృతము
విషమగును. ఈపూలదండ నాభాగ్యవోషమున బ్రహ్మ
దేవునిచేత గల్పించబడినదని చెప్పవచ్చును. వీల
యన నది కొమ్మలపై నల్లుకొన్న తీగనుజంపెను. కాని
చెట్లను చంపఁజాలకపోయెను. నేరము చేసినపు
డయినను నన్ను దప్పునట్టియెఱుంగవు. అట్టినీవు నేఁ
డేనేరముచేయునినన్ను బలుకరించి ఒక్కమాటైననాడ
నేమి? నీవు నన్నెడబాసి మరల రాకుండబోవుచు
న్నను నేను నీవెంటరాజాలనైతిని. దీనిబట్టి నేను
నీయెడలఁ గపటవాత్సల్యముగల నంచకుండనైతిని
గదా. ఓపాడుప్రాణమా! మొదట నామెతోఁగలిసి
పోయి మరలనేలవచ్చితివి? స్వయంకృతాపరాధము
చేత నాజన్మాంతము దుస్సహమైన వియోగదుఃఖిమను
భవించుచుండుము. ఈవనమందు విహరించుటనలన

నీ మొగమున బొడమన చెమటలందువలన నారలేదు. ఇంతలోనే నీ ప్రాణముపోయెను. నీ! యీదేహము లెంత యస్థిరములు, మనస్సుచేతపై నను నీ కన్నడునే నప్రియముకేసి యెఱుంగను. అట్టి నన్ను నీవేల విడిచి పోవలయు? నేను చేయవలసినదేమే భూమిపతిని గాని నిజముగా నీకనురాగబదుడనుగదా! పువ్వులలోఁగలసియున్న యేమొదలనలనున్న నీకురులు గాలికిఁగదలుచుండుటచే నీకు మరల ప్రాణమునచ్చిన దేమాయని నేను సంశయించుచున్నాను. కావున నోప్రియరాళా! మరలనీవు బ్రతికి రాత్రిహిమవర్షవర్ష గుహలలోనుండు చీకటిని మహాతేజోవంతములగు నోషధులు నాశనముకేసినట్లు దుస్సహమైన నాదుఃఖమును బాపి రక్షింపుము. లోపలికు మొదలు ధ్వనులు నేయుట మానియుండ రాత్రిముకుంచుకొని పోవు పద్మమట్లు మాటలుడిగియున్న నీముఖము నామన స్సును మిక్కిలి బాధపెట్టుచున్నది. పులుగులలో మగ జక్కవపిట్ట మరల నాడు జక్కువపిట్టను తెల్ల వాటగానే కలియును. నితాకాంత పగలు చెందు నితో విరహ మొందినను సూర్యాస్తమయసమయము కాగానే యతనిని వెండియుఁ గలసికొనును. మరల గలయికిగలుగుననునానచే జలద్రవక్రవాకములు విరహముపైరించును. నీవో మఱలనన్నెన్నడు గలియువు. ఈవియోగదుఃఖము నన్ను మరల బ్రతుకనిచ్చునె? మెత్తనిచిగురు పాన్పులమీద బవ్వలింపినపుడు నయి తము నీమేను నొచ్చుచుండెడిది. అట్టి నీవు మిక్కిలి దారుణమైన చితిమీద నెట్లు బవ్వలించెదవు? నీకు విశ్వాసపాత్రమగు ప్రథమసఖివంటిదైన యీ మొల నూలు నీవు ధరించకపోవుటచే ధ్వనిమాని పెద్దనిద్దర పోయిననీతోడఁ దానుగూడ గతించినట్లే కనబడు చున్నది. తియ్యనైననీపలుకులను గోయిలలందును మంద మందగమనంబులు రాయంచలయందును చూపులు జంకలయందును విలాసిములను గాలిచేగదలుతీగల యందును నానిమిత్తము నిలిపినవరుగుచుంటివి. కాని దుఃఖోపశమనము కేయుటకు నీతో నేనుచచ్చుటదక్క యవి యెల్లఁజాలునా? ఫలినిలతను సహకారవృక్షము మీద బ్రాకతేసి యారెంటికి విహవాముకేసి దంపతు

లను గావించి సంతోషించకుండ నీవిట్లుపోవుటవ్యా యమా? నీవు దోహదముకేసిపెంచిన యశోకవృక్షము నీవు మిక్కిలిప్రియమున చాల్చుదగిన పుష్పములనిచ్చు చున్నది. అయ్యో! అవి నీతలలో ముడువకయెట్లు పీనిని నీచిత్తపైవైచును. అందలకాలితోఁ దన్ని యశో కమునకు దోహదముకేసి నీవెంతోమేలుచేసిన కత యున నదికృతజ్ఞతగలిగి పుష్పములనియెడు బాష్పచిం దువులు విడిచి నీకై యెంతో శోకించుచున్నది. నీ యూర్పులవలె సువాసనలుగల యీ పొగడభూవు లతో సగమునీవును సగమునేనును దండగూర్చుటకు వందెమునైచికొంటిమి. అందు నాసగమునేను గూర్చి తిని. నీసగము నీవుకూర్చి ముగించక యిటులపెద్ద నిదురఁబోవుట నీకున్యాయమా? సుఖదుఃఖసమానమైన సఖిజనమిదిగో ఇచ్చటనున్నది. పున్నమచంద్రుని బోలు పులకేడిడిగో ఇచ్చటనున్నాడు. విశేషించి యిటుండ ప్రేమముగల నేనున్న వాడను. ఇట్టిమమ్మం దఱవిడిచి నీవరుగుట మిక్కిలినిష్ఠరమునుమా! నేటితో నాకు ధైర్యమెల్ల నకించెను; భోగములుపోయెను; గానముమీదియానకి యడుగంటెను; ఋతువుల మీద్రప్రితి క్షీణించెను; ఆభరణముల ప్రయోజనము లంతకుమున్నెదానె; నాపాన్పుకూన్యమయ్యె; నీవు నాధర్మపత్నివి; మంత్రివి; ప్రియసఖివి; మృదుకళ యందు కిష్యురాలవు. కరుణాకూన్యమైన మృత్యువు నిన్ను హరించుటకేసి నాసంబంధమైన సమస్తమును హరించుటకేయెను; నేను ముందుగా రుచిచూచి నీకీచ్చిన మధురరసముత్రాగుచుండెడిదానవు. అట్టి నీవు బాష్పజలకలుపీతమైన జలాంజలి నెట్లు త్రాగ నేర్తువు? ఆన్యచింతలన్నెడును నామనస్సునుహరించి యెఱుంగవు. నాశోరికలెల్ల నిన్నే యాశ్రయించి యుండెను. నీవులేకపోవుటచేత వెంతమహావ్యర్థ మున్ను నదియజానకు వ్యర్థమే సుమ!—

కోసలేంద్రుఁ డీరీతినిల్లాలినిగూర్చి జాలిగదురు నట్లు విలపించుచుండ నచ్చటివృక్షములుగూడ తాళు నుండి కారురసరూపమున గన్నీటివర్షము గురిసి దుర్ది సము గావించెను.

—చిలకమర్రి లక్ష్మీనరసింహము.